

STUDIA EŁCKIE

26 (2024) nr 3

Świeccy i duchowni w Kościele

Lay Faithful and Clergy in the Church

Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum

„Studia Elckie” 26(2024), nr 3

e-ISSN 2353-1274

p-ISSN 1896-6896

DOI: 10.32090

© Copyright by Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum

UIW: 67300

Elk 2024

Projekt okładki: Marek Kuryłowicz

Skład komputerowy: Zespół redakcyjny

Adres: 19-300 Elk, Plac Katedralny 1

Wersja pierwotna: internetowa (<http://studiaelckie.pl/26-2024-nr-3>)

UIC: 484807

RADA NAUKOWA

- Sixto J. **Castro** – Universidad de Valladolid, Hiszpania
- Robert A. **Delfino** – St. John's University, NY, USA
- Urbano **Ferrer** – Universidad de Murcia, Hiszpania
- ks. Wojciech **Guzewicz** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, Polska
- Curtis L. **Hancock** – Rockhurst Jesuit University, Kansas City, Missouri, USA
- Andrzej **Jastrzębski** OMI – Saint Paul University, Ottawa, Kanada
- Algimantas **Katilius** – Instytut Historii Litwy, Wilno, Litwa
- Jeanette V. **Loanzon** – University of Santo Tomas, Manila, Filipiny
- ks. Paweł **Makosa** – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska
- A. William **McVey** – Holy Apostles College and Seminary, Cromwell, CT, USA
- Monika **Przybysz** – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, Polska
- Peter A. **Redpath** – CEO, Aquinas School of Leadership, LLC, USA
- Tibor **Reimer** – Comenius University Bratislava, Słowacja
- ks. Paweł **Tarasiewicz** – Adler-Aquinas Institute, Colorado Springs, CO, USA
- Anna **Zellma** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, Polska
- ks. Kęstutis **Žemaitis** – Uniwersytet Witolda Wielkiego, Kowno, Litwa

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Redaktor naczelny ▪ ks. Marcin **Sieńkowski** – WSD, Ełk

Zastępca redaktora naczelnego ▪ ks. Tomasz **Kopiczko** – UKSW, Warszawa

Sekretarz redakcji ▪ ks. Ryszard **Sawicki** – WSD, Ełk

Redaktorzy tematyczni

Filozofia ▪ ks. Antoni **Skowroński** – PUZ, Suwałki

Historia Kościoła ▪ ks. Tadeusz **Białous** – WSD, Ełk

Nauki o komunikacji społecznej i mediach ▪ ks. Jerzy **Sikora** – UKSW, Warszawa

Nauki o kulturze i religii ▪ ks. Sławomir **Cimochowski** – Uniwersytet Katolicki,
Santa Cruz de la Sierra, Boliwia

Nauki o rodzenie ▪ Olga Anna **Kotowska-Wójcik** – UKSW, Warszawa

Nauki teologiczne ▪ ks. Andrzej **Jaśko** – WSD, Ełk

▪ ks. Grzegorz **Sierzputowski** – Wydział Teologiczny Środkowych
Włoch, Florencja, Włochy

Pedagogika ▪ Arleta **Suwalska** – UŁ, Łódź

Prawo kanoniczne ▪ ks. Roman **Szewczyk** – UWM, Olsztyn

Redaktorzy językowi

Język angielski ▪ Daniel P. **Thero** – Rensselaer Polytechnic Institute, New York, USA

Język hiszpański ▪ Francisco Manuel **Villalba Lucas** – Murcia, España

Język niemiecki ▪ Katharina **Westerhorstmann** – Franciscan University
of Steubenville, Gaming, Austria

Język włoski ▪ ks. Grzegorz **Sierzputowski** – Facoltà Teologia dell'Italia Centrale,
Firenze, Italia

Język polski ▪ Ryszard **Skawiński** – UWM, Olsztyn

Redaktor statystyczny ▪ ks. Dariusz **Konopko** – WSD, Ełk

Spis treści

Od Redakcji / Editorial	277-278
-------------------------------	---------

Theology

Rafał Pokrywiński , <i>States in the Mystical Body of Christ based on John Torquemada's "Summa de Ecclesia"</i>	279-290
Dariusz Chmielewski , <i>Wyświęceni i poślubieni – obok czy razem? / Ordained and Married – Side by Side or Together?</i>	291-310
Anna Zellma , <i>Lay Faithful Involvement in the Contemporary Church – The Polish Context</i>	311-324
Wojśław Czupryński , <i>Presbyters and Lay Faithful in the Process of Parish Building in the Face of Today's Challenges</i>	325-338
Jakub Jakubowski , <i>Mistagogia sakramentu pokuty i pojednania we Wskazaniach Konferencji Episkopatu Polski dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania i jej recepcja w materiałach formacyjnych Nowe życie / Mystagogy of the Sacrament of Penance and Reconciliation in the Guidelines of the Polish Episcopal Conference Regarding Preparation for the Sacrament of Confirmation and its Reception in the Formation Materials New Life</i>	339-357

Family Studies

Tomasz Kopiczko , <i>Świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach jako element wychowania w wierze / Celebrating Customs in Polish Families as an Element of Education in Faith</i>	359-376
--	---------

History

Andrzej B. Krupa , <i>Utworzenie Wydziału do Spraw Wyznań w Elblągu w 1975 roku / Establishment of the Department for Religious Affairs in Elbląg in 1975</i>	377-389
--	---------

Historical Resources

- Wojciech **Guzewicz**, *Kościół i parafie diecezji elckiej (cz. 21)* /
Churches and Parishes of the Diocese of Elk (Part 21) 391-404

Reviews

- Wojciech **Guzewicz**: Ks. Zdzisław Mazur, *Pro memoria*, wybór tekstów: Łukasz
Kawaliło, Rzeszów 2024, ss. 309. 405-406

Reports

- Marcin **Sieńkowski**, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Wspólna droga
– różne zadania. Świeccy i duchowni w Kościele”, WSD w Elku,
27 stycznia 2024 r.* 407-409

Od Redakcji

Szanowni Państwo!

Pragniemy poinformować, że czasopismo „Studia Elckie” pozytywnie przeszło proces oceny i zostało zindeksowane w bazie ICI Journals Master List za rok 2023. Na podstawie informacji o funkcjonowaniu czasopisma w ubiegłym roku została wyznaczona wartość jego siły parametrycznej (wskaźnik ICV). Zgodnie z wystawioną oceną wynosi ona 96.00 punktów. Wynik ten jest nieznacznie wyższy od uzyskanego w poprzednim roku, lecz nieco niższy od rezultatu z 2021 r.¹

Wraz z trzecim numerem 2024 r. zakres dziedzin naukowych publikowanych artykułów – przyjętych przez zespół redakcyjny – został poszerzony o dziedzinę nauk o rodzinie. Tym samym nasze czasopismo wychodzi naprzeciw Autorom, którzy zajmują się problematyką rodziny i publikują wyniki swoich badań. Redaktorem tematycznym tej dziedziny została dr Olga Anna **Kotowska-Wójcik** z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

W ostatnim okresie nastąpiła modyfikacja składu rady naukowej. Redakcja czasopisma dziękuje dwom profesorom, którzy przez lata współtworzyli gremium naukowe: Eduardo Ortiz (Universidad Católica Andrés Bello, Caracas, Wenezuela) i Pablo Pérez López (Universidad de Navarra, Pampeluna, Hiszpania). W ich miejsce do rady naukowej zostali zaproszeni: Curtis L. **Hancock** (Rockhurst Jesuit University, Kansas City, Missouri, USA) oraz Tibor **Reimer** (Comenius University Bratislava, Słowacja).

Bieżące wydanie czasopisma jest drugim już numerem tematycznym. Tym razem podjęto w nim problematykę współpracy osób świeckich i duchownych w Kościele. Po części stanowi ono pokłosie sympozjum naukowego, które odbyło się 27 stycznia 2024 r. w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej i koncentrowało się na temacie: „Wspólna droga – różne zadania. Świeccy i duchowni w Kościele”.

Cały trzeci numer kwartalnika liczy siedem artykułów naukowych, które poruszają problemy z zakresu teologii i historii. Trzy z nich zostały napisane w języku angielskim. Oprócz artykułów po raz kolejny publikujemy materiały historyczne, recenzję książki i sprawozdanie.

¹ Por. T. Kopiczko, *Od Redakcji*, „Studia Elckie” 24(2022), nr 4, s. 419.

Ufamy, że lektura opublikowanych artykułów okaże się pomocna zwłaszcza w spojrzeniu na relacje zachodzące między świeckimi i duchownymi w szeroko pojętej przestrzeni Kościoła.

ks. Marcin Sieńkowski
Redaktor naczelny

RAFAŁ POKRYWIŃSKI*

States in the Mystical Body of Christ based on John Torquemada's "Summa de Ecclesia"

In contemporary ecclesiological reflection there are frequent references to the relationship between clergy and laity. They are usually seen in a certain tension or dialectic, which is to be overcome by appreciating the role of the laity. The current ongoing synod on synodality (2023-2024) deals very broadly with the topic of the presence of the laity in the Church and enhancing their role. The broader context is the theology of the laity developed after the Second Vatican Council. In order to avoid simplifications in the analysis of the states of the Church, it would be necessary to turn to earlier ecclesiological concepts, which allow us to show a broader theological context for considering states in the Church, where there is a greater plurality of groups and states. Nowadays, the predominant concept is that of the people of God as showing the common path of believers, among whom clergy and laity are secondarily distinguished, who are valued by providing various ministries¹. Previously, the concept of *societas perfecta* was particularly popular, in light of which the various states² were described using legal and theological terms, within the framework of certain social hierarchies. This analysis of states in the Church involves a theological consideration of how the various groups in the Church relate to each other within the framework of the concept of the Church as the Mystical Body of

* Rafał Pokrywiński – Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1834-5739>; e-mail: r.pokrywinski@uksw.edu.pl

¹ On the diversity of ministries in the Church, see. K. Michalczak, *Posługa świeckich wiernych w życiu Kościoła*, "Teologia Praktyczna" 4(2003), p. 216. Fields and forms of the apostolate of the laity see: Vatican II, "Decree on the Apostolate of the Laity *Apostolicam Actuositatem*", no. 9-27, 1965.

² In ancient Rome, a distinction was made between *ordo* and *status*. The former denoted the privileged state with their privileges, and the latter the general citizenry with their rights and duties. The early Church took over this division in that it referred to the *ordo* to the clergy as *ordo clericalis*, while it called the other members *status laicalis*. Cf. A. Kakareko, *Stany życia w Kościele*, "Studia Teologiczne" 22(2004), p. 282.

Christ. There is some dispute between two paradigms in ecclesiology, namely, the understanding of the Church as the Mystical Body of Christ and as the People of God³, in light of which the interrelationship between the hierarchy and the laity cannot ignore the activity of the People of God, that is, the lay faithful⁴. Looking at the Church as a body gives the possibility of connectivity between the hierarchy and the laity without focusing on clericalism or “laicism” (fighting clericalism)⁵.

The source of the present study is *Summa de Ecclesia* by John Torquemada (d. 1468), a Spanish Dominican, cardinal and great apologist of the 15th century, relatively recently published in Polish (2019)⁶. In modern theology, little space is devoted to classical studies, the so-called treatises, which to a lesser extent also applies to fundamental theology and the so-called *demonstratio catholica*. There are even fewer references to and analyses of the work of John Torquemada, despite the fact that it was written in the crucible of controversy and is eminently apologetic in nature. The issue of the Church has been present in theology from the beginning, but the systematization of the content according to the canonical distinctions of sacramental and juridical authority and the vision of the Church as a body in the corporate-sociological sense took place in the Middle Ages. It took its mature shape as a treatise in the *Summa de Ecclesia* by John Torquemada⁷. He is considered the father of Catholic ecclesiology precisely because of his treatise, although earlier studies by James of Viterbo *De regimine christiano* and John of Ragusa *Tractatus de Ecclesia* were also written⁸. The treatise itself is divided into four books, the first of which contains interesting content from the point of view of the nature and genesis of the Church, the next are on primacy, councils and schism and heresy. The analysis of the work provides an opportunity to see an important testimony to the historical and theological formation of the key issues of ecclesiology and an undeniable contribution to ecclesiology in general. The evocation of the *Summa de Ecclesia* broadens the perspective of the debate on the Church with the classical treatment of the issue of the members of the Church and their divisions, now somewhat abandoned, and cognitively enriches through a distinctive method. *Summa de Ecclesia* was written using the hermeneutic-apologetic method, which means relying on the authority of Scripture and the

³ For classic elaborations on the idea of the People of God as the best expression of the Church cf. N.A. Dahl, *Das Volk Gottes*, Darmstadt 1963, p. 264-267.

⁴ L. Bouyer, *Kościół Boży*, trans. W. Krzyżaniak, Warszawa 1977, p. 413. For the author's comments on the relationship between the laity and the hierarchy, cf. *ibid.*, p. 413-442.

⁵ *Ibid.*, p. 414.

⁶ J. Torquemada, *Suma o Kościele*, trans. J. Wojtkowski, Olsztyn 2019.

⁷ S. Pié-Ninot, *Wprowadzenie do eklezjologii*, ed. 2, trans. T. Kukułka, Kraków 2007, p. 9-15. Girolamo Savonarola is the first to make the division between the Christological and ecclesiological parts in his work *The Triumph of the Cross*, cf. *ibid.*

⁸ G. Jankowiak, *Eklezjologia apologetyczna Juana de Torquemady na tle epoki – wybrane aspekty*, “Studia Paradyskie” 15(2005), p. 67.

solemnity of the Fathers in the lecture of individual issues and explaining them against the background of the objections, formulating a rationale and carrying out an apologia⁹.

The basis of the doctrine of the Mystical Body

The doctrine of states in the Church in John Torquemada's ecclesiology is situated within the concept of the Mystical Body of the Lord, although the division between the corporative and people of God concepts is itself later. The framework of the corporative concept comes from St. Paul in his Epistles to the Romans and Galatians. It is about the theological and spiritual conclusions derived from the image of the Church as the Body of the Lord consisting of the Head and the members, which then provides an opportunity to show the different groups in the Church without rejecting the most obvious division between clergy and laity. It is therefore necessary to examine what groups (states) can exist in the Church understood as *Corpus Mysticum*. The starting point is the particular relationship of the various groups to the Head of the Church, i.e. Christ, and then consequently among themselves. Torquemada devotes chapters 43-68 of the first part of the work to the issue of the Mystical Body, and chapters 69-86 to the states. These will be presented below in the following order: the analogy of the unity of the human body, Christ as the Head and point of reference for the various groups of members, the parts of the mystical body as a type of the various spiritual functions, the historical continuity of the groups, the permanent and temporary assignment to Christ, the division of states and offices in the Church.

The theology of the Church as the Mystical Body of Christ is described by Torquemada in a broader theological scheme in the first chapter of the *Summa de Ecclesia*, which includes first defining the name of the Church as distinguished from the Synagogue, the question of participation of the good and the evil in the Church, the marks of the Church, her beginning and periods, the founders, showing the marks of the Church after showing the various images and metaphors of the Church and justifying her antiquity and eternal duration, the various names¹⁰. Against this background, the doctrine of the Mystical Body of Christ appears as a certain culmination and deepest development of the previous ecclesiological issues. It includes, at the outset, the clarification of the *mysticum* as encompassing mystery, holiness, belonging to God, but above all the figurativeness of reference. This one refers to the multiplicity of members of the same nature, but different functions or duties serving the whole on the basis of the gifts received (Rom. 12:4)¹¹. It is here that one can see the greatest

⁹ P. Artemiuk, *Geneza i obrazy Kościoła w Sumie o Kościele Juana Torquemady*, "Studia Bobolanum" 31(2020), no. 1, p. 46.

¹⁰ J. Torquemada, op. cit., p. 9-82.

¹¹ Ibid., p. 82-83.

possibilities for indicating the different groups in the Church and their importance and functions. The basis of diversity and unity is in the image of the body the connection of the members with the head through the neck, so that all the senses can work properly, cognition takes place and movement spills over into the whole body.

Head and members

In the body of the Church, there is a major division between the Head and the members. In theological terms, the function of the Head of the Church is performed by the Son of God, who, by assuming a human nature, was able to become one with the people and at the same time their leader. Through the incarnation, the Head of the Church is co-extensive with the body, which is connected to it through the neck, or faith and love. In the body, all the senses send impulses to the head, and from there flows the decision to act and the impulse to act. In the human body, unity is ensured by the presence of the soul, which animates the body and governs it. Into the *Corpus Ecclesiae* the members are introduced by baptism and are animated by the Holy Spirit. It is He who causes the diversity of the members, as He gives them different gifts, while ensuring the unity of the person. The animated body constitutes one person in being and action, and likewise the Church, consisting of the Head and the members, constitutes a mystical personal unity such that Christ to the persecuting Church of Saul says: "Why do you persecute Me?" (Acts 9:4). It should be taken into account that here we are dealing with an analogy, which, however, exceeds the usual image, that is, there is a great connection and similarity, but not in everything. That is why the term Mystical Body of Christ is used. The human body consists of numerous members mutually united, among which the head and its union with the rest of the body through the neck are distinguished¹². The essence is the assignment of believers to the Body as members and Christ as Head. The members are mutually united, although more important is the assignment to the Head. Torquemada then discusses the variety of members of the Church and points out their mysterious significance. Thus some can be compared to the eye, others to the hand, etc. He begins, of course, with the head, and then enumerates, based on the Song of Songs, the other members in the mutual relation of the Bridegroom and the Bride: head, face, cheeks, eyes, ears, nose, mouth, teeth, neck, breast, hands, belly, legs, feet¹³.

The head is Christ as full of wisdom, in whom are hidden all her treasures (Colossians 2:3). It is shining, all of gold, that is, endowed with extraordinary glory. The rationale for why Christ is referred to as the head of the Church is based on being the loftiest part of the human body, elevated above the other members, possessing what is not in the others, that is, all the senses, while in

¹² Ibid., p. 83ff.

¹³ Ibid., p. 84.

the others there is only the sense of touch. This is a sign of the fullness of grace in Christ surpassing the other spiritual gifts present in the other members. Christ, moreover, pours into the other members the stirrings of faith, as the head is the principle of movement and from it all actions originate¹⁴. In this sense, to Christ everything is subordinate and He is the constant and absolute point of reference for the various states of the Church. Hence He is rightly called the Head of the Church, since He has to the Church as the head has to the body. Moreover, in reference to the Head, the members that were before Him, during His action and after Him are distinguished. There is an interesting natural explanation for the members of the Church that appeared earlier than the Head of the Body: at birth it sometimes happens that the head does not appear first¹⁵. The theological point is that the faith remains the same before the Incarnation, as well as after it.

An important division of members by virtue of connectivity with the head occurs in the case of connectivity with Christ of the righteous and sinners. To this issue the Ecclesiologist of Spain devotes considerable attention, dissecting in detail the situation of sinners belonging to Christ. Ultimately, in actual union with Christ are those who are in sanctifying grace. Here there is no perfect analogy with the human body, in which all the members together currently constitute one body. The Mystical Body, on the other hand, is made up of people who may be deprived of the grace connecting them to the Head at a given moment, but will have it later, or, conversely, are currently in grace, but will lose it. Therefore, members of the Mystical Body should be called those who are in the possibility of grace¹⁶. Thus, it is possible to distinguish three groups of members in current relationship to the Head and one in possibility. Thus, these are those who are currently united with Christ in glory, those who are united with Him through love, and those who are united with Him through faith. The fourth group is made up of those who are in the possibility, which, however, has not yet passed into the act of joining with the Head, but according to divine destiny will join in the future. Finally, a fifth group can be distinguished as those who are now in the possibility of being united with the Head, but will never be united with him, and by leaving this world, cease to be members of Christ¹⁷. So we have three groups of members currently united with the Head and two in the possibility. They depend on three factors: the saving power of Christ extended to humanity, the reliability of Divine Providence and human free will. The union of members with Christ is so great that even a single member can even be called Christ. This is because of the greatest unity of the Head and the members on the basis of 1 Corinthians 12:12. This unity is

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid., p. 92.

¹⁶ Ibid., p. 112.

¹⁷ Ibid., p. 112-113.

explained because of the likeness to Christ, the unity of the will, the one Spirit and the formation of the one Body of Christ¹⁸.

Particular body parts

As for the other members of the body, their discussion in the *Summa de Ecclesia* begins the face as a part of the body in which beauty shines, reflecting the holiness and religiosity of the persons in question. The face radiates inner beauty affecting the benefit of others. The face of the Church is pretty because it shines with the light of the saints, unlike the ugly face of heretics. To read this beauty can be done by one who is spiritual himself and knows how to study spiritual realities¹⁹. Cheeks, on which modesty and decency are reflected, signify all those who live in chastity and are ashamed of everything that degrades the dignity of the soul. One can see in them superiors who are refined in manners and teach others the virtue of chastity. Together with preachers, they are not ashamed of Christ crucified (Romans 1:16), but proclaim Him to others with words and deeds. The eyes, which symbolize the sense of sight necessary for the care of the whole body, refer in the Church to those who are characterized by perspicacity of mind. They are able to penetrate the revealed mysteries and skillfully, that is, according to the capacity for discernment, convey to others. Sight is used to recognize obstacles, which in the case of clerics means guarding against the wiles of evil spirits. Torquemada points out that there is a pair of eyes in the human body: the right and the left²⁰. This can be interpreted as the ability to comprehend temporal and supernatural things, which corresponds to the virtues of prudence and wisdom. There is a natural connection between prudence, or the ability to manage temporal affairs, and wisdom as the knowledge of spiritual matters. In addition, two types of “seers” can be distinguished: prophets, who are given supernatural realities, and doctors who are able to explain them. Ears in the Church means the ability to hear the teaching of the Word and receiving the inner enlightenment of the Holy Spirit. Thus, there is a mutual exchange between teachers in the Church and those who listen to their teaching. Church speech should take into account the situation of the listeners. Not everything should be conveyed equally, but according to age and spiritual level. Another part of the body to which ecclesiastical significance can be attributed is the nose. It is the organ of discernment by smell. Distinguished in the Church, therefore, are those who have a basic discernment of life from death on the spiritual plane, followed by the smell of the individual virtues. Thus, they are those who distinguish between good and evil, and are not deceived by hypocrisy being only superficial goodness²¹. The mouth and lips,

¹⁸ Ibid., p. 128-129.

¹⁹ Ibid., p. 84.

²⁰ Ibid., p. 85.

²¹ Ibid.

according to natural symbolism, are used for the utterance of words, that is, through them are comprehended in the Church preachers and teachers, who are to convey doctrine through the grace of speech. The voice of the Church points to Christ and for this reason He is the object of teaching. The Church's teaching must first and foremost be orthodox, thereby distinguishing it from the unpleasant voice of heretics uttering blasphemies against God. The teeth in the body, which are used to grind food and participate in the formation of speech, have a similar symbolism. They refer in the Church to the best teachers, shining with purity and giving others the food they themselves have previously meditated.

The neck connects the body to the head and participates in the transmission of food. In this function in the Church are those who administer the sacraments, transmitting the grace of Christ and His Body. Others incorporate others into Christ, connect them to Him. They are thus the clergy. Torquemada's comment on the matter of food, which must first be annihilated in its previous form in order to in turn become food, is interesting. One can enter the Church through Christ's death and one's own spiritual death to sin through baptism. Thus, the pagan must be, as it were, "eaten" by the Church, having previously broken with the world and thus lost his previous form. In the body, moreover, the breasts stand out, which is particularly emphasized in the Song of Songs. They give milk to infants, transforming the nature of hard food into one adapted to the newborn. This refers to St. Peter's Letter, in which he writes about newborn believers, that is, being "without guile," desiring the basic food for growth toward salvation (1 Peter 2:2). The breasts are two and characterized by beauty, which in the case of the Church means the Old and New Testament, from which flows all the milk with which the Church feeds its children²². The duality can further mean the twofold nature of spiritual teaching: dogmatic and moral. A very important part of the body is the hands, because with them man works and fights (cf. Psalm 143:1). They symbolize in the Church righteous men who are dedicated to the active life. They exercise themselves in connection with temporality, while enduring hardships to the point of torment suffered from the world for eternal life. Such people are characterized by an example of patience. The belly in the body is the womb where new life is conceived and formed. It is a picture of spouses who prepare a crop of wheat for the Church through offspring and their upbringing and helping the poor. The legs in the body are used to support and move the body. In the case of the Church, they are persons outstanding in wisdom and holiness who sustain others. The pillars of the Church are the apostles. The feet in the body likewise as legs support and carry. They are the apostles and their disciples, who can be spoken of as the beautiful feet of those who bring peace and goodness. They carry Christ himself, the testimonies of faith and the examples of the saints.

²² Ibid., p. 86.

The totality of the members and their fulfillment of their role makes the whole body beautiful, complete – “You are altogether beautiful, my darling” (Song of songs 4:7)²³.

States, offices and ranks in the Church

Having discussed the foundations of the concept of the Mystical Body of Christ and the resulting ecclesiological divisions into various groups, it is necessary to move on to the issue of the precise variety of states, offices and ranks in the Church. The basic division concerns the laity and the clergy, who, like two sides of one body, constitute a whole and complement each other. The laity are concerned with earthly matters and temporal needs. They are pictured by the left side of the body and the clergy, because of their spiritual ministries, by the right side. The human body has many organs in addition to its sides, which can be related to the Mystical Body in different ways and levels. The diversity is evident from the Apostle’s words in 1 Corinthians 12:19. The Church Militant is a model of the Church Triumphant in heaven, where there are various choirs of angels, degrees of rewards and glory, crowns. As justification for the distinction between states and offices, Torquemada cites the contribution to perfection, which, because of God’s simplicity and uniformity, cannot be fully expressed in created things except through multiplicity. The fullness of grace in Christ as Head is poured out in various ways upon the members for the perfection of the whole (cf. Ephesians 4:11-12). Secondly, the diversity of offices is due to the necessity of different activities in the Church so that they can be carried out more efficiently and without confusion. Thirdly and finally, it is a matter of showing the order which indicates the dignity and beauty of the Church, how the different members affect the strength and beauty of the whole body²⁴.

Within the Church, a distinction is made between states, offices and degrees. A state implies something stable, an office results from a difference between different activities and degrees indicate different levels of hierarchy within a state. The most stable is the state as something resulting from the nature of things, such as the state of free and bondage, and is distinguished from, for example, dignity. In the Church, therefore, three states are distinguished: prelates, religious and spouses, as those in charge, serving in orders and in the world. Each is valid within the framework of solemn consecrations, vows and the bond of marriage and is therefore characterised by permanence. States are defined according to freedom to certain actions and bondage to justice, which theologically translates into beginner, progressive and perfect²⁵. Perfection means having a love that unites one with God, which is the goal of human life,

²³ Ibid., p. 87.

²⁴ Ibid., p. 135.

²⁵ Ibid., p. 139-140.

but in the spiritual state it is to be observed the most. Of course, it is not the same to be in a state of perfection as to be perfect, because a person's inner disposition may differ from his outer state. Someone may commit to something but not fulfil it. Specifically, in a state of perfection are bishops and religious. In the case of bishops, this is due to the sublimity of the pastoral office they occupy and, in the case of religious, due to their commitment by vow to give up worldly things in order to give themselves to God in contemplation. The Dominican from Spain subtly considers their interrelationship in the state of perfection as passive and active, and what is the affiliation of presbyters to such a state and in relation to religious, as well as what is the state of cardinals in relation to the above and what dignity they are entitled to by virtue of it²⁶.

Turning to the offices in the Church, Torquemada points to their necessity for the sake of action. God's wisdom, which shines forth in the proper arrangement of temporal and spiritual things, wishes to support in this way human weakness, which does not allow one to fulfil all that pertains to God's mysteries and has to make use of numerous offices²⁷. Furthermore, through the offices, people are given a path of progress as co-workers with God (cf. 1 Corinthians 12:4-11). They include numerous ministries. Offices are designated because of the basic division of activities into those concerning the contemplative life and those concerning the active life. Offices pertaining to the clergy are in turn divided into seven clerical ranks from ostiary to bishop, then there is a four-part series of bishops - up to patriarchs, and there are other officials appointed, for example, due to the considerable size of a particular church, such as archdeacons or arch-presbyters. The differentiation of ranks and offices is hierarchical in nature, so that some offices are nobler than others, and ranks are higher or lower. Individuals are appointed to particular degrees because of their fuller participation in graces and virtues. The whole adds to the Church's growth and the glory of God.

The totality of states, offices and ranks in the Church functions within the framework of ecclesiastical authority, which is analogous to that of the Christian state. The basic division into laity and clergy distinguishes two types of authority: spiritual and temporal. The former secures the goods of the spiritual life and the latter what is necessary for earthly life. Their relationship and nature are illustrated by the two columns in the portico of Solomon's temple²⁸. On them the church and the state are supported, with the right column dominating the left as the spiritual things to which it refers outweigh temporal matters. Under one head there is a power divided into two parts, derived from a common divine source. The spiritual authority has as its visible head the pope, and the temporal authority the king. Each in turn is divided into different degrees and offices, which find their foreshadowing in the Old and New Testaments.

²⁶ Ibid., p. 147-154.

²⁷ Ibid., p. 134.

²⁸ Ibid., p. 156.

The twofold authority of different degrees in the Church over the congregation of the faithful derives from the wisdom of God, which the lower enlightens through the higher, and from the natural order appoints subjects and rulers. As such, authority serves to restrain people from evil and to guide them towards good (cf. 1 Peter 2:14; Romans 13:3). Since the good as the goal of man transcends the purely political sphere and the natural virtues of prudence and justice must be complemented by the supernatural virtues by virtue of the supernatural goal to which one must be led not only by exhortations but also by punishments, hence the postulate for the existence of a spiritual authority. Alongside the temporal life there is the spiritual life and in both there must be justice and benefit, hence the need for a dual authority²⁹. In the interrelation of the two authorities, the relationship of earthly and spiritual purposes must be taken into account. From the superiority of the spiritual follows the superiority of the spiritual authority. Moreover, spiritual authority is older because it derives from Abel, in whom there are foreshadowings of supreme righteousness through virginity, priesthood and martyrdom. It comes directly from God, especially in the New Covenant, whereas temporal authority came from the great centres of state, namely Assyria, Babylonia, the Persians, the Greeks and the Romans, where the assumption of power was often by violence. Overall, the Cardinal gives nine reasons for the superiority of spiritual authority over secular authority, and then examines the authority of ordination and jurisdiction in detail.

Ecclesiological conclusions

Juan Torquemada's doctrine of states provides an excellent starting point in the debate on the relationship between laity and clergy in the Church. There is no juxtaposition in this doctrine, while at the same time the classical corporative-juridical doctrine is preserved. The context of the corporative concept of the Church enriches the doctrine of the states by showing their theological and spiritual nature, avoiding sociological simplifications. An important element of the ecclesiology of the Cardinal of Spain is the Christological reference, which must not be overlooked in the secular-clergy debate. There is no more essential union in the Church than with Christ. Fundamental to the *Corpus Mysticum* is the division between the Head and the members. Herein lies the most important task of every lay and clerical believer to preserve this unity for the rest of their lives, drawing from it the necessary graces. A logical consequence arising from the corporative conception of the Church is the attempt to attribute spiritual significance to the individual members of the human body. This is something original in Torquemada's ecclesiological reflections, unheard of in other authors. He ascribes to individual parts of the face and the whole body a symbolic meaning that relates to numerous groups and determines their proper functions. It also explains the duality of the right and left organs or parts in question in

²⁹ Ibid., p. 158.

relation to the differentiated tasks of specific groups. Here lies the overcoming of the dialectic of states in the Church in favour of the striving of all within their order for a deeper understanding of spiritual realities. The body of the Church thus acquires concreteness in the differentiation into numerous unequal members, each of which performs a specific function for the good of the whole. This emphasises the complementarity of believers in spiritual matters, rather than their horizontal opposition.

The Dominican then identifies three fundamental states in the Church, instead of the typical two, emphasising the importance of the religious state and relates their definition to the solemn act of establishment and the pursuit of perfection proper to the state. He ascribes the married state to the laity, and does not place them in an individualistic key, as is the case today, but points to their tasks within the family and national community. In addition to states, he distinguishes offices and ranks, which indicates a much greater differentiation of possible groups than a simple division into clergy and laity. In this way, it more realistically reflects the reality of a Church in which the whole depends on the harmoniously arranged tasks of the various groups mutually arranged within specific hierarchies. The overriding theme of the link between laity and clergy in medieval ecclesiology is the concept of the two authorities of laity and clergy as the culmination of two orders of states, offices and ranks. The issue of the relationship between Church and state has remained at the centre of interest in theology and political science over the centuries, so it is a gross oversimplification to ignore this context in describing the relationship between the laity and clergy. Consideration of the dual authority and its interconnectedness and subordination influences the way the lay-clergy issue is viewed.

* * *

Summary

The article analyses John Torquemada's doctrine as expressed in the *Summa de Ecclesia* concerning the relationship between laity and clergy in the Church. In it, there is no opposition between the two groups thanks to the preservation of the classical corporate conception of the Church. Torquemada enriches it with developed theological and spiritual elements in which Christ as head of the Church plays an important role, which is crucial for unity among the members themselves. Particularly original and interesting is this theologian's attempt to point out groups of believers in symbolic relation to indicated members of the human body, such as eyes, ears, legs, etc. On the basis of these remarks, the states of the Church, the offices and ranks are analysed, and everything will be crowned with a teaching on authority in the Church.

Keywords: ecclesiology, Mystical Body of Christ, states in the Church, Head and members, laity and clergy.

Bibliography

- Artemiuk P., *Geneza i obrazy Kościoła w Sumie o Kościele Juana Torquemady*, "Studia Bobolanum" 31(2020), no. 1, p. 29-52.
- Bouyer L., *Kościół Boży*, trans. W. Krzyżaniak, Warszawa 1977.
- Dahl N.A., *Das Volk Gottes*, Darmstadt 1963.
- Jankowiak G., *Eklezjologia apologetyczna Juana de Torquemady na tle epoki – wybrane aspekty*, "Studia Paradyskie" 15(2005), p. 67-81.
- Kakareko A., *Stany życia w Kościele*, "Studia Teologiczne" 22(2004), p. 282-293.
- Michalczak K., *Posługa świeckich wiernych w życiu Kościoła*, "Teologia Praktyczna" 4(2003), p. 213-223.
- Piś-Ninot S., *Wprowadzenie do eklezjologii*, ed. 2, trans. T. Kukułka, Kraków 2007.
- Torquemada J., *Suma o Kościele*, trans. J. Wojtkowski, Olsztyn 2019.
- Vatican II, *Decree on the Apostolate of the Laity „Apostolicam Actuositatem”*, 1965.

DARIUSZ CHMIELEWSKI*

Wyświęceni i poślubieni – obok czy razem?

Zanim zostanie podjęta próba odpowiedzi na postawione w tytule pytanie, należy zdefiniować dwa terminy w nim użyte. Jeśli używane będzie pojęcie *wyświęcony* – to przede wszystkim należy mieć na uwadze tych mężczyzn, którzy w Kościele katolickim przyjęli sakrament święceń, czy też – jak to ujmuje Katechizm Kościoła Katolickiego – sakrament posługi apostolskiej (zob. KKK 1536). Mówiąc więc o *wyświęconych* należy mieć na myśli duchownych tak biskupów, jak i prezbiterów, a nadto również diakonów. W przypadku tych ostatnich – bez względu na fakt przyjęcia przez nich święceń czy to na drodze do prezbiteratu, czy na sposób stały (diakonat permanentny).

Nawet jeśli w dalszej części, w uproszczeniu, będzie używane pojęcie *kapłan* w miejsce *prezbitera*, czy w konkretnych sytuacjach *księdza proboszcza* lub *wikariusza*, to w sposób analogiczny będzie można odnieść to, co odnosi się do kapłana również do biskupa lub diakona.

Termin *poślubieni* w sensie ścisłym odnosi się do sakramentalnych małżonków, którzy zawarli swój związek w Kościele katolickim. W szerokim znaczeniu użyty został on również na oznaczenie małżonków chrześcijańskich z tzw. małżeństw mieszanych, czy też pary chrześcijańskich z tzw. związków nieregularnych. Punktem odniesienia w prezentowanym studium są głównie sakramentalne pary małżeńskie.

Warto również zaznaczyć, że postawione pytanie będzie rozważane w kontekście pastoralnym, czyli w odniesieniu do praktyki obecności i wzajemnych relacji duchownych oraz świeckich małżonków w życiu Kościoła i ich misji w świecie. Nie będzie to refleksja nad zadaniami duchownych i nad domeną świeckich złączonych sakramentalnym węzłem małżeństwa. Raczej – uznając odrębność charyzmatów i autonomię Bożego wezwania – będzie to

* Dariusz Chmielewski – Poznań
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6145-2120>; e-mail: diakonat@diakonat.pl

refleksja nad tym czy istnieje, a jeśli tak – to jaka – relacja między dwoma powołaniami (sakramentami); między wyświęconymi i poślubionymi.

Kościół o wyświęconych i poślubionych

We Katechizmie Kościoła Katolickiego, w jego części poświęconej siedmiu sakramentom Kościoła, po omówieniu sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego (chrzest, bierzmowanie, Eucharystia), a dalej sakramentów uzdrowienia (sakrament pokuty i pojednania, sakrament namaszczenia chorych), następuje wspólne ukazanie dwóch sakramentów – sakramentu święceń i sakramentu małżeństwa.

Katechizm Kościoła patrzy na te dwa sakramenty wspólnie i dostrzega ich wzajemny związek nazywając je *sakramentami w służbie komunii*, służące pogłębieniu więzi jedności we wspólnocie Kościoła. „Dwa inne sakramenty: święcenia i małżeństwo są nastawione na zbawienie innych ludzi. Przez służbę innym przyczyniają się także do zbawienia osobistego. Udzielają one szczególnego posłania w Kościele i służą budowaniu Ludu Bożego”¹. I dalej: „Ci, którzy zostali już *konsekrowani* przez chrzest i bierzmowanie do kapłaństwa wspólnego wszystkich wiernych, mogą otrzymać w sakramentach święceń i małżeństwa szczególną *konsekrację*. Przyjmujący sakrament święceń zostają konsekrowani, by w imię Chrystusa «karmili Kościół słowem i łaską Bożą». Z kolei «osobny sakrament umacnia i jakby *konsekruje* małżonków chrześcijańskich do obowiązków i godności ich stanu»”².

Katechizm uznając więc odrębność charakteru i misji nie widzi w tych sakramentach niczego, co by je stawiało w kontrze, naprzeciw sobie. Ta odrębność nie jest powodem do przeciwstawiania tych sakramentów sobie lub podporządkowywania na zasadzie ich stopniowania, gdy jeden z nich stoi wyżej, a drugi niżej. Choć trzeba przyznać, że takie spojrzenie w potocznym rozumieniu jest wciąż obecne. Przykładem tego może być ostatni quiz z wiedzy religijnej, na jednym z popularnych katolickich portali internetowych, który odwołuje się właśnie do hierarchii sakramentów ze starej katechizmowej formuły, gdy każe wskazać: „W katechizmowej kolejności trzecim z sakramentów jest: Namaszczenie chorych – Kapłaństwo – Eucharystia – Małżeństwo”³. W tej starokatechizmowej formule sakrament małżeństwa stoi najniżej – na siódmej pozycji: „Siedem sakramentów świętych to: 1. Chrzest – 2. Bierzmowanie – 3. Eucharystia – 4. Pokuta – 5. Namaszczenie chorych – 6. Kapłaństwo – 7. Małżeństwo”⁴.

¹ Zob. KKK 1534.

² Por. KKK 1535.

³ Zob. P. Kosiarski, *Sprawdź swoją wiedzę na temat sakramentów! Niektóre pytania tylko wyglądają na łatwe [QUIZ]*, <https://deon.pl/po-godzinach/sprawdz-swoja-wiedze-na-temat-sakramentow-niektore-pytania-tylko-wygladaja-na-latwe-quiz,2667323> (dostęp: 8.01.2024).

⁴ Zob. T. Bołkos, *7 sakramentów świętych – siedem sakramentów świętych*, <https://portalwiary.pl/7-sakramentow-swietych-siedem-sakramentow-swietych/> (dostęp: 8.01.2024).

Tymczasem już w 1943 roku papież Pius XII w Encyklice *Mistici Corporis Christi* stwierdził, że Chrystus w szczególny sposób zaspokoił organiczne potrzeby Kościoła poprzez ustanowienie dwóch sakramentów: małżeństwa i kapłaństwa⁵, dwóch uzupełniających się sakramentów nastawionych na zbawienie innych ludzi (KKK 1534)⁶.

Do takiego spojrzenia na wyświęconych i poślubionych zapraszają również ojcowie synodalni zebrani ostatnio na XVI Zwyczajnym Zgromadzeniu Ogólnym Synodu Biskupów, które miało miejsce w Rzymie w dniach od 4 do 29 października 2023 r. W sprawozdaniu podsumowującym tę część prac synodu wskazano na kilka takich wspólnych obszarów, gdzie role wyświęconych i małżonków splatają się ze sobą, bo wspomnieć misję Kościoła⁷, działalność duszpasterską⁸, formację⁹ i wzajemne wsparcie¹⁰.

Relacje między wyświęconymi a poślubionymi

Relacjom między wyświęconymi a poślubionymi poświęcona była jedna z sesji tematycznych podczas II Kongresu Teologii Praktycznej – PARAFIA JUTRA, który odbywał się w Licheniu w dnia od 18 do 21 września 2023 r. Panel dyskusyjny z referatami prof. ucz. dr hab. Joanny Kurosz (UAM) i ks. prof. dr hab. Dariusza Lipca (KUL) przebiegał pod wspólnym hasłem „Tożsamość świeckich i prezbiterów a ich współodpowiedzialność za parafię”. Punktem wyjścia była refleksja nad tożsamością świeckich i prezbiterów oraz wymiana doświadczeń wokół kondycji i aktywności dzisiejszej parafii (diagnoza).

Główne motywy z tej refleksji można oprzeć o takie słowa kluczowe, jak: komplementarność, nawrócenie pastoralne, współpraca (współodpowiedzialność, współdziałanie).

⁵ Zob. Encyklika Piusa XII, *Mistici Corporis Christi* o Kościele Mistycznym Ciele Chrystusa, nr 19: „W szczególny również sposób zaradził Chrystus społecznym potrzebom Kościoła, ustanawiając do tego dwa Sakramenty. I tak, Małżeństwem, w którym zawierający je małżonkowie są ministrami łaski, zabezpieczył zgodny z porządkiem liczebny rozrost społeczności Chrześcijań, a co więcej, również właściwe i religijne wychowanie potomstwa, bez którego mistyczne Ciało byłoby narażone na najgroźniejsze niebezpieczeństwo. Sakrament zaś Kapłaństwa oddaje i poświęca do wieczystej służby Bogu tych, którzy mają ofiarować Hostię Eucharystyczną, karmić trzodę wierzących Chlebem Anielskim i pokarmem nauki, kierować nią przez boskie przykazania i rady, jak też wzmacniać ją innymi nadprzyrodzonymi darami”.

⁶ Por. Międzynarodowa Ekipa Odpowiedzialna, *Powołanie i misja na początku trzeciego tysiąclecia (2021)*, w: *Przewodnik Équipes Notre-Dame. Edycja 2018*, Kraków 2022 (dalej: *Przewodnik*), s. 165.

⁷ Por. XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów (4-29 października 2023), *Sprawozdanie podsumowujące. Kościół synodalny w misji*, nr 8 lit. c), <https://synod.org.pl/sprawozdanie-podsumowujace-kosciol-synodalny-w-misji-xvi-zgromadzenie-ogolne-synodu-biskupow-dzien-25-28-10-2023r/> (dostęp: 2.01.2024).

⁸ Por. tamże, nr 8 lit. l) i n).

⁹ Por. tamże, nr 14 lit. i).

¹⁰ Por. tamże, nr 8 lit. c) oraz 11 d).

Komplementarność. Uczestnicy dyskusji stwierdzili, że uznania domaga się komplementarność tożsamości powołań świeckich i duchownych. Świeccy i duchowni wzajemnie się uzupełniają, i jednocześnie wzajemnie są sobie potrzebni, a z drugiej strony wchodzenie wzajemnie w swoje role, „przejmowanie kompetencji” rozkłada tożsamość i staje się przeciw skuteczne.

Nawrócenie Pastoralne. Według biorących udział w debacie na nawrócenie pastoralne składają się takie elementy jak:

- *Modlitwa o nawrócenie nas samych*, tj. świeckich i duchownych oraz tych, którzy potrzebują tego nawrócenia w środowisku parafii
- *Odkrycie powołania* i stworzenie przestrzeni do jego odkrycia, rozwoju, formacji. Odkrycie posług stałego lektora, akolity i niedawno otwartej drogi do posługi katechisty. Siłą i miejscami rozwoju tych powołań są wspólnoty i ruchy. Potrzebne są również nowe formy deuterokatechumenatu.
- *Formacja we wspólnotach*. Ważna jest też katecheza dorosłych. Należy też pamiętać o formacji i przygotowaniu liderów wspólnot parafialnych.
- *Namysł Kościoła nad prezbiteratem* czy szerzej nad sakramentem posługiwania apostołskiego. Przemyślenie modelu socjologicznego prezbiteratu w oparciu o odczytywane znaki czasu, przemyślenie formacji przygotowanej do święceń i życia, rozważenie kwestii tzw. życia wspólnego prezbiterów, celibatu oraz odkrycie powołania do diakonatu stałego.
- *Duchowość synodalna* na nią składa się umiejętność słuchania (dialogu) i wsłuchiwania się w głos Ducha Świętego (rozeznawania). Promowanie struktur synodalnych (rad), w tym takich inicjatyw jak diakonijnego modelu rad parafialnych, „kawu u proboszcza”, sejmiku parafialnego itp. Uruchamianie tzw. inicjatyw zapraszających/włączających.

Współpraca (współdziałanie-współodpowiedzialność). Uczestnicy panelu zastanawiali się również nad tym, co winny uwzględniać te wspólne interakcje wyświęconych i świeckich. W dyskusji zwrócono uwagę na:

- *Charakter relacyjny* – współpraca winna być oparta o wzajemne relacje świeckich i prezbiterów, o świadomość własnej tożsamości i dojrzałość uwzględniając dynamikę rozwoju i formacji.
- *Komunikację* – współpraca pomiędzy świeckimi i prezbiterami nie będzie możliwa bez rozmowy, „uczenia się swojego języka”. Jej brak skutkuje odpowiadaniem na pytania, których nikt nie zadał. Wzajemne wysłuchanie może pomóc w poszukiwaniu odpowiedzi, inspiracji jak coś zrobić, rozwiązać.
- *Spotkanie* – dla spotkania ważne są takie rzeczywistości jak miejsce i czas oraz otwartość na ludzi. Eventy, akcje są potrzebne i ważne, lecz równie ważna jest troska o tych którzy zostaną zainteresowani, rozbudzeni jakąś inicjatywą. Trzeba zadbać wówczas o kontynuację doświadczenia. Troską duszpasterską należy otoczyć również tych, którzy są a nie tylko tych, których nie ma.

- *Poznanie* – z doświadczenia spotkania rodzi się poznanie, świadomość wzajemna ludzkich cech, kondycji ale i kompetencji oraz rzeczywistych potrzeb – oddaje to hasło „przewijak w każdej parafii”. Poznanie buduje wzajemne zaufanie i ubogacenie tym, co świeccy i prezbiterzy wnoszą przez swoje umiejętności, kompetencję, wiedzę i doświadczenie.
- *Obecność* – ta kategoria jest niezbędna dla wspólnej egzystencji, jest wyrazem zainteresowania i szacunku. Domaga się ona również umiejętności mówienia sobie nawzajem o niepowodzeniach, błędach i wadach.

Zagrożeniem dla współpracy, współdziałania i współodpowiedzialności jest „autyzm duszpasterski” zamykanie się w swoim świecie, bańce informacyjnej, separowanie się od innych. Zjawisko to dotyczy prezbiterów, ale nie jest również obce świeckim unikającym kontaktów z duszpasterzami.

Bez pogodzenia się z faktem, że nawrócenie pastoralne i współpraca wymaga wysiłku i są aktywnością długofalową propozycje zmiany mogą okazać się nieskuteczne. Bez tej świadomości mogą zostać porzucone...

W dyskusji podkreślono również element tzw. eklezjologii kenotycznej, która zakłada zgodę na ustanie jakiś form aktywności duszpasterskiej, np. form pobożności, wspólnot lub inicjatyw, które nie odpowiadają już na współczesną wrażliwość, potrzeby duchowe czy znaki czasu, a zajmują czas, wiążą siły.

To, co w tej dyskusji odnosiło się do roli, misji i aktywności świeckich, można odnosić również do par małżeńskich w relacji do prezbiterów czy szerzej do wyświęconych.

Myśl ks. Henri Caffarela

Choć komplementarność dobrze opisuje przestrzeń wzajemnych odniesień wyświęconych szafarzy i sakramentalnych małżonków, to pozostawia jeszcze miejsce na dalszą refleksję nad postawionym we wstępie pytaniem – razem czy obok?

W tym miejscu warto odwołać do refleksji sługi Bożego, ks. Henri Caffarela (1903-1996), francuskiego duchownego i założyciela międzynarodowego ruchu duchowości małżeńskiej *Équipes Notre-Dame*.

Potrzeba połączenia – w ramach Ruchu – kapłaństwa z sakramentem małżeństwa była silnym przekonaniem ks. Caffarela: „Obecność księdza sprawia, że Chrystus staje na czele wspólnoty jako jej Głowa i pomaga ekipie nie stracić z oczu jej prawdziwego celu”¹¹.

Obecność księdza wśród małżonków ekipy to nie tylko obecność doradcy duchowego. On również jest tam obecny jako kapłan – uobecnia Chrystusa jako Głowę Mistycznego Ciała, jest znakiem bliskości Boga, który interesuje się naszym życiem¹².

¹¹ Zob. *Przewodnik...*, dz. cyt., s. 18-19.

¹² Por. Międzynarodowa Ekipa Odpowiedzialna, *Kapłan doradca duchowy i towarzyszenie duchowe w Équipes Notre-Dame*, Kraków 2019, s. 11, 13 i 17.

Zachwyt nad małżeństwem oraz związkiem małżonków i z posługiwaniem apostołskim płyną z medytacji Caffarela nad świadectwem pozostawionym przez św. Pawła (Dz 18, 1-3. 18-26; Rz 16, 3-5; 1 Kor 16, 19; 2 Tm 4, 19)¹³. Ksiądz Henri mawiał: „Zostawię was z przykładem takiego małżeństwa, które winno być świętymi patronami chrześcijańskiej gościnności – Akwila i Pryscylla. Tych żydowskich wytwórców tekstyliów, którzy mieszkali w Koryncie, pewnego dnia odwiedził jeden z ich rodaków, który szukał pracy. Nazywał się Paweł. Gdy Paweł udał się do Efezu, a później do Rzymu, Akwila i Pryscylla poszli wraz z nim. I zawsze podejmowali się tej samej służby posiadania otwartego domu, w którym nowo nawróceni mogliby poczuć się jak w domu, gdzie można sprawować Eucharystię. Lubię myśleć, że głęboka intuicja Paula co do wielkości małżeństwa powoli dojrzewa u niego przez lata spędzone z tymi małżonkami, którzy byli jego przyjaciółmi i współpracownikami. Z pewnością to w lustrze ich wzajemnej miłości, dostrzegł odbicie obłubieńczego związku Chrystusa i Kościoła!

Dzisiaj, podobnie jak dwadzieścia wieków temu, kapłani nie mogą działać bez wsparcia małżeństw. Kapłan to Chrystus, który wychodzi na spotkanie z ludźmi, aby przekazać im przesłanie Pana, a para jest Kościołem, który przyjmuje w swych sercach tych, których misyjne słowo zdobyło dla Boga, aby ich strzec, nasycić i zachwycić”¹⁴.

W innym miejscu ks. Caffarel wyznał, że lubi również myśleć, że św. Paweł pisząc hymn o miłości miał przed oczyma obraz relacji jaka łączyła jego współpracowników – Akwilę i Pryscyllę: „Pozdrówcie współpracowników moich w Chrystusie Jezusie, Pryskę i Akwilę, którzy za moje życie nadstawili swe głowy i którym winienem wdzięczność nie tylko ja sam, ale i wszystkie Kościoły [nawróconych] pogan. Pozdrówcie także Kościół, który się zbiera w ich domu” (Rz 16, 3-5).

„Długa droga przebyta przez Équipes Notre-Dame wszędzie na świecie, w świetle Soboru Watykańskiego II pozwoliła zrozumieć, że księża i świeccy mogą pomagać sobie wzajemnie w dochodzeniu do poznania tajemnicy Chrystusa. Z jednej strony, księża towarzyszą małżeństwom i pomagają w rozeznawaniu tego, do czego są codziennie wzywani, a z drugiej strony obecność małżeństw, które się modlą i które się kochają, pomaga księżom sprawować ich posługę z głębokim zaangażowaniem”¹⁵.

Choć współcześnie mówi się o komplementarności – słusznym spełnianiu sobie właściwych ról, które są potrzebne w świecie, które są potrzebne sobie nawzajem, to jednak w tym pojęciu kryje się wyraźna linia demarkacyjna. Ni-

¹³ Zob. także S. Biel, *Akwila i Pryscylla – małżeństwo godne naśladowania*, <https://jezuici.pl/2021/05/akwila-i-pryscylla-malzenstwo-godne-nasladowania/> (dostęp: 8.01.2024).

¹⁴ Por. H. Caffarel, *Małżeństwo, to wielki Sakrament*, w: *L'Anneau d'Or (Złota Obręczka)*, Wydanie specjalne, nr 111-112 (maj-sierpień 1963), s. 273-287.

¹⁵ Zob. *Kapłan doradca duchowy...*, dz. cyt., s. 17.

czym w obrazie złożonym z puzzli. Choć widzimy obraz z nich złożony, to widzimy również wyraźnie krój, kształt puzzla.

Dlatego właśnie w *Equipes Notre-Dame* podkreśla się o szczególnie związek tych dwóch sakramentów mówiąc o dopełnianiu się sakramentu święceń i sakramentu małżeństwa. Dopełnianie się tych sakramentów niesie ze sobą świadomość, iż żeby doświadczyć pełni, w pełni zrealizować siebie, w pełni spełnić swoją misję, czy – jak chce Katechizm – spełnić służbę komunii wyświęceni i poślubieni potrzebują siebie nawzajem. Bycie i działanie razem staje się imperatywem naszej misji i powołania, by było w pełni płodne, w pełni owocne, by w pełni ukazało miłość Chrystusa Oblubieńca do swego Kościoła oraz by spełniła się „posługa jednania” (por. 2 Kor 5, 18-20)¹⁶.

We wrześniu 2015 roku podczas audiencji z parami odpowiedzialnymi z *Équipes Notre-Dame*, papież Franciszek powiedział: „Dziękuję Wam, drogie małżeństwa z *Équipes Notre-Dame*, za to, że jesteście wsparciem w posłudze waszym kapłanom, którzy zawsze znajdują w kontakcie z waszymi ekipami i waszymi rodzinami radość kapłańską, obecność braterską, równowagę emocjonalną i duchowość ojcowską”¹⁷. Z drugiej zaś strony „obecność kapłana sprawia, że członkowie ekipy wzbogacają się duchowo spotkaniem dwóch sakramentów: sakramentu kapłaństwa i sakramentu małżeństwa. Zaleca się, aby pary małżeńskie zapraszały doradcę duchowego do swoich domów w celu nawiązania bliższej relacji, włączając go w rodzinną atmosferę i okazując mu sympatię i życzliwość, które kapłani doceniają w sposób szczególny”¹⁸.

Dopełnianie się dwóch sakramentów nie rozmywa ich, nie zacierza pożądanej odrębności, nie burzy wspomnianej komplementarności. Wspólne bycie wyświęconych i par małżeńskich można opisać obrazem pary w tańcu. Choć partner i partnerka w tańcu mają swoje kroki, swoją choreografię w układzie tanecznym, to piękno ich tańca bierze się tak z wykonania swoich ról, jak i z ich współdziałania. Bierze się również z poddania się partnerki dyskretnejmu prowadzeniu przez partnera, dzięki drobnym gestom partnera – niewidocznym dla otoczenia, lecz wyczuwalnym dla partnerki, które pozwalają nam obserwować ten spektakl wzajemnej dynamiki, piękną i emocji.

W odniesieniu do ruchu END „Każda ekipa powinna zapewnić sobie pomoc kapłana. Żadne, najlepiej nawet opracowane plany działania nie zastąpią doktrynalnego i duchowego wkładu kapłana. Kapłan nie tylko określa zasady, lecz również pomaga małżeństwom zastosować je w życiu codziennym. Współpraca ta jest owocna. Kapłani i małżeństwa uczą się wzajemnie siebie rozumieć, szanować i wspierać: ważne intencje apostołskie kapłana są podejmowane przez małżeństwa; kapłan wspomina we Mszy Świętej te małżeństwa, których wysiłki, zmagania i pragnienia są mu dobrze znane”¹⁹.

¹⁶ Zob. *Przewodnik...*, dz. cyt., s. 26.

¹⁷ Zob. tamże, s. 26-27.

¹⁸ Zob. tamże, s. 60.

¹⁹ Zob. H. Caffarel, *Karta Équipes Notre-Dame*, w: *Przewodnik...*, dz. cyt., s. 120.

O związku wyświęconych i poślubionych, tak mówił jeszcze ks. H. Caffarel: „Inna rzecz, która wydawała nam się bardzo istotna, została wypowiedziana przez pewną kobietę w czasie modlitwy, jako że modliliśmy się dużo i spon-tanicznie w czasie każdego spotkania. Taka była potrzeba, a przede wszystkim potrzeba wychwalania Boga za to, co te pary przeżywały i odkrywały w zamiarach Bożych. Odkrywały one z zachwytem, jak wspaniały pomysł miał Bóg na miłość ludzką. I tak któregoś dnia pewna kobieta modliła się, zwracając się do Boga tymi słowami: «Panie, dziękujemy ci za połączenie naszych dwóch sakramentów: kapłaństwa i małżeństwa!» Myślę, że ta refleksja poszła bardzo daleko i że stanowi część dynamizmu naszych początków; przymierze kapłaństwa, które reprezentuje Kościół, myślenie Kościoła i małżeństw, które przynoszą swoje bogactwo, potrzeby, pytania, i konieczność dialogu po to, by nauka Kościoła nie była oderwana od rzeczywistości, ale by umiała odpowiedzieć zarówno na potrzeby, jak i na inspiracje pochodzące od małżeństw. I przez cały okres życia ekip bardzo ważne było dla nas połączenie tych dwóch sakramentów. Mieliliśmy tylko cztery spotkania. Ale to wystarczyło do decyzji co do mojego dalszego powołania. Byłem pełen entuzjazmu po tych spotkaniach. Gdy w lipcu 1940 roku wróciłem po trzech ucieczkach z rąk niemieckich, zostałem mianowany wikariuszem przy parafii i bardzo szybko spotkałem inne małżeństwa, z którymi podzieliłem się moimi doświadczeniami. Prosił mnie, by z nimi też się spotykać»²⁰.

Choć „Equipes Notre-Dame jest ruchem osób świeckich, który jest skierowany do par złączonych sakramentem małżeństwa i animowanym w duchu wzajemnej posługi małżeństw”, to ta „odpowiedzialność jest przeżywana w ścisłej komunii z kapłanami, doradcami duchowymi ekip w taki sposób, żeby każdy z tych dwóch sakramentów mógł ukazywać światu oblicze Boga”²¹. „Kapłan, który jest częścią ekipy ale w inny sposób sprawia, że Chrystus jest obecny jako głowa wspólnoty. Ekipy ubogacają się spotkaniem dwóch sakramentów – kapłaństwa i małżeństwa”²².

Do jeszcze jednego obrazu warto odwołać się, aby zrozumieć owo dopełnianie się dwóch sakramentów. Chodzi o obraz stworzenia i misji mężczyzny i kobiety:

„Wreszcie rzekł Bóg: «Uczyńmy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam. Niech panuje nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym, nad bydłem, nad ziemią i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi!» Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę. Po czym Bóg im błogosławił, mówiąc do nich: «Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie

²⁰ Zob. tenże, *Konferencja na spotkaniu europejskich par odpowiedzialnych regionalnych. Chantilly, niedziela 3 maja 1987*, w: *Przewodnik...*, dz. cyt., s. 135-136.

²¹ Zob. Międzynarodowa Ekipa Odpowiedzialna, *Drugi oddech (1988)*, w: *Przewodnik...*, dz. cyt., s. 154.

²² Zob. tamże, s. 157.

poddaną; abyście panowali nad rybami morskimi, nad ptactwem powietrznym i nad wszystkimi zwierzętami pełzającymi po ziemi»” (Rdz 1,26-28).

O ile obraz ten w odniesieniu do mężczyzny i kobiety mówi o równości w godności, powołaniu i misji, o tyle w odniesieniu do wyświęconych i poślubionych w sposób alegoryczny mówi on, iż jesteśmy równo chciani, równo wyposażeni, równo obdarowani, równo posłani przez Pana.

Jak mężczyzna i kobieta potrzebni są sobie do wypełnienia swojego zadania (płodności), tak sakramenty święceń i małżeństwa bez wspólnego działania, dopełniania się nie wypełnią swojej misji.

Przestrzenie bycia razem

Już Georg Wilhelm Fryderyk Hegel (1770-1831), niemiecki filozof, twórca radykalnego idealizmu ontologicznego, mówił: „Jeśli teoria nie zgadza się z faktami, tym gorzej dla faktów”. Jednak dla teologów, duchownych zaangażowanych w duszpasterstwo ważnym jest, by rozważania teoretyczne, namysł teologiczny nad rzeczywistością Kościoła był dla nich wsparciem i nie odbiegał od faktów. Dlatego – by wyświęceni i poślubieni mogli poznawać siebie nawzajem, zrozumieć komplementarność swoich powołań i doświadczyć, czym jest dopełnianie się sakramentu święceń i sakramentu małżeństwa – poniższa część opracowania zawiera prezentacje wspólnot, ruchów czy inicjatyw działających na rzecz małżeństwa i rodziny. Na tym polu spotkanie tych dwóch sakramentów wydaje się być najbardziej przydatnym i owocnym, choć nie jest i nie może być jedynym miejscem spotkania.

Wybrane, bo nie wszystkie, wymienione tu wspólnoty i inicjatywy zostały opisane w kluczu, który pozwala na zwięzłe uchwycenie ich charakteru i misji oraz ewentualnej roli, jaką w niej spełnia duchowny. Oprócz nazwy zainteresowani znajdą tu odniesienie do strony internetowej omawianej grupy, co ułatwi dalszą kwerendę i znalezienie właściwych inicjatyw do podjęcia w parafii.

1. Akademia Rodziny (Ruch szensztacki)

Akademia Rodziny to projekt Ruchu Szensztackiego przeznaczony dla młodych rodzin (małżonków i dzieci), dzięki któremu uczestnicy mogą pogłębić i umocnić więzi małżeńskie i rodzinne. To miejsce dla par chcących rozwijać i umocnić swoje małżeństwo, poznać narzędzia pozwalające lepiej zrozumieć siebie nawzajem, spojrzeć na żonę / męża z nowej perspektywy, poszukiwać rozwiązań duchowych trudności, żyć zgodnie z nauczaniem Kościoła i pogłębiać wzajemną miłość w oparciu o wspólną relację z Bogiem.

Każde ze spotkań prowadzone jest przez zaproszonych specjalistów zajmujących się tematyką rodzinną. W ramach zajęć prowadzone są wykłady, warsztaty i ćwiczenia. Przewidziane są również różne formy integracyjne.

Dzieło wspierają Ojcowie Szensztaccy, a funkcjonuje ono w trzech miastach: Józefowie k. Warszawy, Bydgoszczy i Gdyni²³.

2. Domowy Kościół (Ruch Światło-Życie)

Domowy Kościół, gałąź rodzinna Ruchu Światło-Życie, pomaga małżonkom żyjącym w sakramencie małżeństwa czerpać z łaski i mocy tego sakramentu. Łączy on w sobie charyzmaty Ruchu Światło-Życie i międzynarodowego ruchu małżeństw katolickich Equipes Notre-Dame, od którego przejął ideał duchowości małżeńskiej, czyli dążenia ku Bogu w jedności ze współmałżonkiem.

Elementami formacji są codzienna modlitwa osobista połączona z lekturą Pisma Świętego, regularne spotkanie ze słowem Bożym, codzienna modlitwa małżeńska i rodzinna, comiesięczny dialog małżeński i wynikająca z niego reguła życia oraz uczestnictwo przynajmniej raz w roku w rekolekcjach formacyjnych. Małżeństwa formują się w ramach miesięcznych spotkań stałej grupy małżeństw (kręgu).

Kapłan pełni rolę moderatora uczestnicząc w comiesięcznych spotkaniach kręgu lub prowadząc rekolekcje. Kapłani wraz z rodzinami tworzą struktury odpowiedzialne na różnych poziomach Ruchu. Jest to ruch ogólnopolski²⁴.

3. Équipes Notre-Dame

Equipes Notre-Dame jest międzynarodowym ruchem duchowości małżeńskiej. Życie małżeństwa chrześcijańskiego jest naznaczone sakramentem, który stanowi głęboki znak wzajemnego zaangażowania współmałżonków, jak również znak łaski Boga. Miłość małżeńska odnajduje swoje źródło w miłości Bożej. To w środku więzi łączącej te dwie miłości rodzi się duchowość małżeńska.

Wzrastanie w miłości Bożej jest zadaniem całego życia, dlatego w ciągu miesiąca małżeństwa realizują konkretne punkty wysiłku (modlitwę osobistą i małżeńską, słuchanie Słowa Bożego, regułę życia, dialog małżeński nazywany zasiadaniem, indywidualną regułę życia oraz przynajmniej raz w roku rekolekcje małżeńskie).

Małżeństwa tworzą małe grupy nazywane ekipami. Na comiesięczne spotkania ekipy zaprasza się kapłana. Zaproszony do włączenia się w życie ekipy kapłan pełni w niej rolę doradcy duchowego. Za ruch podejmują odpowiedzialność jednak same pary małżeńskie²⁵.

4. Instytut Świętej Rodziny

Instytut Świętej Rodziny to wspólnota małżonków i narzeczonych, wspólnie poświęcających się Bogu w duchu konsekracji. Celem życia w Instytucie jest uświęcanie własnego małżeństwa, przez pogłębione życie wewnętrzne

²³ Więcej informacji na <https://akademia-rodziny.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

²⁴ Więcej informacji na <https://www.dk.oaza.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

²⁵ Więcej informacji na <https://end.org.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

i uczestnictwo we wspólnocie Kościoła, głosząc Ewangelię za pomocą środków komunikacji społecznej. Szczególnym zadaniem jest wychowanie młodzieży do miłości oraz pomoc innym małżeństwom, a także tworzenie kultury szanującej rodzinę i życie.

Instytut jest przyłączony do Towarzystwa Świętego Pawła co pozwala na wymianę doświadczeń między paulistami (zakonnikami) a małżonkami. Pauliści dostarczają małżonkom materiały i przestrzeń do formacji, jak również ofiarę modlitwy i życia, a małżonkowie dają paulistom możliwość poznania problemów współczesnej rodziny oraz ofiarę braterstwa i modlitwy.

Formacja opiera się o poznawanie nauczania Kościoła na temat małżeństwa i rodziny, wzajemną wymianę doświadczeń życia małżeńskiego, wspólną rodzinną modlitwę, podejmowanie problematyki budowania komunii małżeńskiej, rekolekcje oraz zgłębianie charyzmatu Rodziny Świętego Pawła²⁶.

5. Komunia małżeństw

Ruch zrzesza małżeństwa, które pragną pielęgnować więź we wszystkich wymiarach życia małżeńskiego, pielęgnować duchowość małżeńską, odkrywają powołanie do objawiania obecności Boga w miłości małżeńskiej, uczestniczą w związku Chrystusa Oblubieńca i Kościoła Oblubienicy stając się małymi wspólnotami Kościoła, inspirują się teologią zaślubin małżonków w Chrystusie i teologią ciała według św. Jana Pawła II, podejmują ewangelizację.

Formacja odbywa się w trakcie spotkań komunii lokalnych (Gdańsk, Wrocław, Kraków, Elbląg, Toruń), na które składa się rozważanie Słowa Bożego, krótka konferencja, najważniejsza i najdłuższa część – rozmowa (dialog) w małżeństwie dotyczący tematu, podsumowanie i krótka modlitwa. Ponadto w ramach formacji organizowane i prowadzone są rekolekcje i konferencje.

Za wspólnotę podejmują odpowiedzialność franciszkanie (OFMCap) i zapewniają tam opiekę duszpasterską względem małżeństw²⁷.

6. Liga Małżeństwo Małżeństwu

Liga Małżeństwo Małżeństwu to założone w 1992 roku stowarzyszenie katolickich małżeństw, wywodzące się z amerykańskiej organizacji *The Couple to Couple League*. Jest to stowarzyszenie o charakterze non-profit, którego celem jest promowanie i nauczanie metod rozpoznawania płodności. Specyfika LMM polega na tym, że nauczycielami metody rozpoznawania płodności są nie pojedyncze osoby, lecz pary małżeńskie, które oprócz fachowej wiedzy przekazują także osobiste doświadczenie praktykowania tego, czego uczą i czym żyją.

²⁶ Więcej informacji na <https://www.paulus.org.pl/147,instytut-swietej-rodziny> (dostęp: 8.01.2024). Należy odróżnić tu opisany instytut od dzieła o tożsamej nazwie 'Instytut Świętej Rodziny', który jest instytutem świeckim życia konsekrowanego: <https://www.isr.org.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

²⁷ Więcej informacji na <https://komuniamalzenstw.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

LMM prowadzi kursy naturalnego planowania rodziny, organizuje warsztaty dot. powrotu płodności po porodzie, udziela porad poprzez e-mail, prowadzi grupę wsparcia na fb, udziela porad na ogólnej grupie dotyczącej NPR, szkoli nauczycieli NPR (pary instruktorów-wolontariuszy), itp. Brak szczegółowych danych o roli kapłana²⁸.

7. Małżeńskie Drogi

Małżeńskie Drogi stawiają sobie za cel umacnianie małżeństw, propagowanie pozytywnego obrazu małżeństwa, idei nierozzerwalności małżeństwa, upowszechnianie nauki Kościoła Katolickiego dotyczącej małżeństwa i rodziny. Zajmują się profilaktyką kryzysów małżeńskich oraz pomocą w wychodzeniu z kryzysów, promowaniem wartości dialogu i dobrej komunikacji, wspieraniem narzeczonych, umacnianie małżeństw borykających się z bezpłodnością i przygotowujących się do adopcji, propagowaniem pozytywnego obrazu rodzicielstwa i metod naturalnego planowania rodziny itd.

Małżeńskie Drogi prowadzą kursy dla narzeczonych, rekolekcje, spotkania miesięczne itp. Kapłani sprawują tu opiekę duszpasterską i zapewniają prowadzenie konferencji²⁹.

8. Miłość i Prawda (Emmanuel)

Miłość i Prawda to inicjatywa katolickiej Wspólnoty Emmanuel, która powstała we Francji jako jedna ze wspólnot Odnowy Charyzmatycznej. Od ponad 30 lat Wspólnota prowadzi rekolekcje dla małżeństw – to cykl trzech spotkań weekendowych adresowanych zarówno do małżeństw z dłuższym, jak i bardzo krótkim stażem dla tych, którzy przeżywają różnego rodzaju trudności, jak i dla tych, które nie mają większych problemów, ale pragną odnowienia swoich relacji małżeńskich. Konferencje przeplatane są spotkaniami, rozmowami oraz modlitwą. Zawsze towarzyszy im kapłan³⁰.

9. Misja Kana (Chemin Neuf)

Kana jest misją międzynarodowej wspólnoty *Chemin Neuf* (katolickiej wspólnoty o profilu ekumenicznym) w służbie małżeństwa i rodziny. Jej celem jest wzmacnianie jedności i pomoc wszystkim w pogłębianiu ich powołania małżeńskiego i rodzinnego. Kana proponuje parom czas dialogu, uzdrowienia duchowego i wypoczynku by odkryły radość małżeństwa i piękno miłości.

Działalność Misji Kana prowadzona jest w różnych miejscach na terenie Polski i skierowana jest do różnych par małżeńskich, nie tylko i wyłącznie katolickich małżeństw sakramentalnych.

Misja Kana jest otwarta dla wszystkich par – małżeństw i nie tylko. Jest otwarta dla rodziców samotnie wychowujących dzieci. Centrum propozycji

²⁸ Więcej informacji na <https://npr.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

²⁹ Więcej informacji na <https://www.malzenstwo.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

³⁰ Więcej informacji na <https://mip.emmanuel.info.pl/home/> (dostęp: 8.01.2024).

Misji Kana jest sześciodniowy warsztat „Tydzień KANA”, którego celem jest odnalezienie sensu życia małżeńskiego i zaangażowania w rodzinę.

Odpowiedzialność za ruch i misję Kana podejmują świeccy – małżeństwa. Rolą duchownych jest wspieranie małżeństw, lecz ich obecność nie ma stałego charakteru³¹.

10. Projekt Mistero Grande

Małżeństwa zgromadzone w projekcie MG wierząc w żywą obecność Boga w sakramencie małżeństwa – który jest darem i odpowiedzią na głębokie pragnienia człowieka – chcą pomagać sobie i innym małżeństwom odkrywać czym jest sakrament ich zaślubin z Jezusem i dzielić się tym z innymi ludźmi, aby spełnił się zamysł Boży względem mężczyzny i kobiety.

Projekt MG daje niepowtarzalną okazję do tego, aby jako małżeństwo dawać siebie innym. Najróżniejsze inicjatywy, od konferencji, przez rekolekcje, kursy, dni skupienia aż po publikację książek to momenty, w których jako mąż i żona pary mogą dzielić się Oblubieńcem mieszkającym między nami ze wszystkimi, do których Pan Bóg ich posyła.

Projekt wspierają kapłani (głównie z arch. gnieźnieńskiej) zatopieni w oblubieńczym charakterze więzi małżeńskiej i stanu kapłańskiego³².

11. Przymierze Rodzin

Przymierze zapewnia pomoc rodzicom w wychowaniu ich dzieci w duchu nauki Kościoła, aby wyrosły one na dobrych chrześcijan i obywateli. Działalność obejmuje grupy przyparafialne, szkoły, świetlice. Misją Przymierza Rodzin jest wspieranie edukacji i wszechstronnego wychowania dzieci, młodzieży i całych rodzin, które ma służyć kształtowaniu postaw otwartych na potrzeby innych ludzi, środowiska i całego społeczeństwa, wypływających z inspiracji moralnej i religijnej, aktywnych wobec współczesnego świata oraz wyzwań, które z sobą przynosi.

Formacja członków stowarzyszenia obejmuje takie elementy, jak: osobistą wiarę, życie zgodne z zasadami wiary, więź z Kościołem i praktyki religijne.

Ośrodek Przymierza Rodzin utworzony przy parafii podlega proboszczowi, który wyznacza duszpasterza (kapelana) dla Przymierza spośród księży pracujących w parafii³³.

12. Randka małżeńska

Randka małżeńska to inicjatywa obejmująca warsztaty, rekolekcje, konferencje, wsparcie małżeństw poprzez spotkania o charakterze randek lub przy użyciu narzędzia – «Małżeńska gra».

Za wspólnotę podejmują odpowiedzialność franciszkanie (OFMCap) i zapewniają tam opiekę duszpasterską względem małżeństw³⁴.

³¹ Więcej informacji na <https://kana.chemin-neuf.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

³² Więcej informacji na <https://misterogrande.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

³³ Więcej informacji na <https://przymierze.org.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

13. Ruch Apostolski Rodzina Rodzin

Główne elementy duchowości Rodziny Rodzin to eklezjalność, maryjność, patriotyzm i rodzinność rozumiana jako wrażliwość na potrzeby rodziny, tworzenie wspólnot wzajemnie sobie pomagających, wychowanie młodego pokolenia do świadomego odczytania powołania życiowego.

Członkowie ruchu dążą do uświęcenia swoich rodzin poprzez modlitwę, życie sakramentalne, ofiarną służbę Kościołowi i Ojczyźnie w duchu zawierzenia Maryi Matce Kościoła. Cel Rodziny Rodzin sformułowany przez Prymasa Tysiąclecia to: „Wychowanie rodzin chrześcijańskich do wiernej miłości małżeńskiej, do ofiarnego rodzicielstwa, do wzajemnej pomocy między rodzinami”.

W formacji i pracach Rodziny Rodzin uczestniczą zwłaszcza księża Pallo-tyni oraz księża diecezjalni. Grupy Rodziny Rodzin istnieją na terenie Archidiecezji Warszawskiej, Diecezji Warszawsko-Praskiej, a także we Wrocławiu³⁵.

14. Ruch Chrześcijański Mt28

Ruch Chrześcijański Mt28 jest częścią CRU (międzynarodowej organizacji misyjnej). W Polsce prowadzi samodzielną pracę na uczelniach wyższych w takich miastach, jak: Kraków, Warszawa, Poznań, Gdańsk, Wrocław i Łódź, docierając z przesłaniem Ewangelii do wielu środowisk akademickich. Ruch Mt28 stopniowo obejmował wpływem także m.in. małżeństwa, rodziców.

Mt28 wspiera i pomaga małżeństwom w rozwijaniu trzech ważnych więzi w życiu: z Bogiem, współmałżonkiem i dziećmi. Pragnie, aby małżeństwa i rodziny cieszyły się na co dzień bliskimi i trwałymi relacjami opartymi na osobistej więzi z Jezusem i w ten sposób przekazywały także innym prawdę o Bogu.

Jedną z form działalności Mt28 są spotkania w grupach dla narzeczonych, małżeństw i rodziców. Pomagamy je organizować, poprowadzić lub dostarczamy liderom materiały dotyczące rozwoju małżeństwa i rodzicielstwa według planu Boga. Działalność *Family Life* otwarta jest na małżeństwa chrześcijańskie, niekoniecznie wyłącznie katolickie.

Obecność kapłana nie jest niezbędna dla funkcjonowania dzieł ruchu³⁶.

15. Ruch Czystych Serc Małżeństw

Ruchu Czystych Serc Małżeństw gromadzi małżeństwa sakramentalne, które pragną się formować i wzrastać we wzajemnej miłości w duchu błogosławieństwa: „Błogosławieni czystego serca, albowiem oni Boga oglądać będą” (Mt 5,8).

Spotkania formacyjne odbywają się raz w miesiącu i obejmują udział w Eucharystii (poprzedzonej adoracją NS i możliwością spowiedzi), wykład i spotkanie integracyjne. Ruch działa w Poznaniu.

³⁴ Więcej informacji na <https://malzenska-randka.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

³⁵ Więcej informacji na <https://rodzinarodzin.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

³⁶ Więcej informacji na <https://www.mt28.pl/dzialalnosc/family-life.html> (dostęp: 8.01.2024).

Kapłan pełni rolę wspierającą dla członków Ruchu, sprawując posługę sakramentalną i liturgiczną³⁷.

16. Ruch Nowe Rodziny

Małżeństwa na granicy rozpadu odnajdują siłę do ponownego podjęcia dialogu i odbudowania tego, co pęknięte. W świecie, który zapomniał o wielkich wartościach i przygląda się obojętnie rozpadowi podstawowej komórki społecznej, świadectwo rodzin jest zaczynem społeczeństwa bardziej zaangażowanego zarówno religijnie, jak i społecznie.

Ruch Nowe Rodziny zaproponował i rozpoczął nowy sposób bycia rodziną oraz nowatorską kulturę rodzinną opartą na czterech podstawach: wychowaniu, formacji, aktywności społecznej, solidarności. Duchowość Focolari to duchowość jedności. W rodzinie powołanie to stanowi równocześnie formację. Relacje głębokiej jedności budowane każdego dnia przez rodziców, stają się mocnym punktem odniesienia w stosunku do dzieci. Nowe Rodziny Ruchu Focolari w Polsce okresowo organizują także otwarte spotkania dla rodzin, szczególnie młodych, a także dla narzeczonych i młodzieży pragnącej poznać powołanie małżeńskie.

Kapłani jako członkowie Ruchu spotykają się bądź to w *focolare* kapłańskich, bądź w tzw. *nucleach* wolontariuszy albo też w gronie poszerzonym o sympatyków, których ta duchowość pociąga i pomaga im w życiu³⁸.

17. Ruch Rodzin Nazaretańskich

Wzorem dla członków Ruchu jest życie Świętej Rodziny z Nazaretu, która uczy że świętość realizuje się w codzienności przeżywanej z Bogiem i w braterskiej wspólnoty.

Życie duchowością Ruchu to dążyć do zjednoczenia z Chrystusem przez komunie z Maryją. Przewodnikami na tej drodze są święci: św. Józef, Maksymilian Kolbe, Jan Paweł II, Juan Diego, Teresa od Dzieciątka Jezus a także Faustyna Kowalska. Szczególną rolę pełni życie sakramentalne, zwłaszcza umiłowanie Eucharystii.

Dla członków Ruchu ważna jest duchowa pomoc kapłana, która może przybrać formę stałego spowiednictwa lub kierownictwa duchowego. Kapłani posługujący w Ruchu tworzą wspólnotę kapłańską, która jest istotną pomocą w ich formacji duchowej. Ruch ma charakter ogólnopolski³⁹.

18. Spotkania Małżeńskie

Spotkania Małżeńskie (SM) mają na celu odnawianie więzi męża i żony ze sobą i z Bogiem na podobieństwo miłości Chrystusa i Kościoła (por. Ef 5,21-33).

Dialog, w ujęciu SM, jest przede wszystkim sposobem komunikacji w małżeństwie, dla par przygotowujących się do małżeństwa, w rodzinie

³⁷ Więcej informacji na <https://rcs.trwajciewmiłości.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

³⁸ Więcej informacji na <https://www.focolare.org/polska/> (dostęp: 8.01.2024).

³⁹ Więcej informacji na <https://www.rm.info.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

i między ludźmi w ogóle. Uczestnicy SM stopniowo rozpoznają, że dialog jest drogą życia wewnętrznego, drogą duchową, prowadzącą do świętości tak w życiu osobistym, małżeńskim jak i społecznym. Jest drogą więzi z Bogiem.

Prace Spotkań Małżeńskich zmierzają ku pogłębieniu rozumienia, a przede wszystkim przeżywania na co dzień istoty sakramentu małżeństwa. Tym samym stwarzają podstawę trwałego rozwoju całej rodziny, jako domowego Kościoła. Metody pracy oparte na świadectwie codziennego życia, odwołują się zarówno do osiągnięć psychologii, jak i do nauki Kościoła.

Duchowość Spotkań Małżeńskich kształtują małżeństwa we współpracy z kapłanami. Ruch ma charakter ogólnopolski i międzynarodowy⁴⁰.

19. Stowarzyszenie Najświętszej Rodziny

Stowarzyszenie jest wspólnotą małżeństw, rodzin, osób pojedynczych, które pociągnęła i zachwycała Najświętsza Rodzina z Nazaretu. W swoim codziennym życiu uczą się naśladować Jezusa, Maryję i Józefa we wzajemnej miłości, jedności, oddaniu i służeniu sobie wzajemnie. Członkowie wpatrują się w prostotę życia w nazaretańskim domu, w pełną otwartość na Boga, zaufanie Mu w radościach i trudach. Chcą naśladować Świętą Rodzinę w życiu codziennym, stawiając tak jak Maryja i Józef w centrum zawsze Jezusa.

Spotkania odbywają się w lokalnych wspólnotach na comiesięcznych skupieniach wokół słowa Bożego, Eucharystii, konferencji na określony temat według 8-letniego cyklu formacyjnego oraz agapy. Inne formy to rekolekcje dla rodzin, pielgrzymki, randki małżeńskie, kursy małżeńskie, dni pustyni itp.

Stowarzyszenie włącza się w charyzmat sióstr nazaretanek przez udział w różnych dziełach apostołskich w zależności od swoich możliwości. Dzieło prowadzą siostry ze Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu⁴¹.

20. Wspólnota Emmanuel

Charyzmat wspólnoty oparty jest o charyzmat Ruchu Światło-Życie i podejmowane raz na dwa lata zobowiązania w formie ślubów prywatnych. Członkami wspólnoty mogą być osoby – tak świeccy (w tym małżonkowie), jak i duchowni.

Członek wspólnoty zobowiązuje się w miarę możliwości, jak najczęściej w tygodniu uczestniczyć w Eucharystii, codziennie rozważać Słowo Boże, Liturgię Godzin, jak najczęściej rozważać tajemnice zbawienia w modlitwie różańcowej, podejmować jakąś formę wyrzeczenia w środę i piątek, przynajmniej raz w miesiącu przystępować do sakramentu pokuty i pojednania, uczestniczyć w życiu Wspólnoty i podjąć za nią współodpowiedzialność, uczestniczyć raz w roku w osobistych rekolekcjach, rozwijać swoje życie chrześcijańskie w kierunku obranym przez Ruch Światło-Życie i Wspólnotę.

Kapłan, jako członek Wspólnoty, zobowiązuje się do stałego pogłębiania duchowości kapłańskiej, służby we Wspólnocie i Kościele w diakoniach czy

⁴⁰ Więcej informacji na <https://spotkaniamalzenskie.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

⁴¹ Więcej informacji na <http://www.nazaret.opoka.net/> (dostęp: 8.01.2024).

innej formie, nie zwalniania siebie samego z zobowiązań Wspólnoty bez uzgodnienia z Moderatorami. Jest to Wspólnota zasadniczo obecna w Katowicach⁴².

21. Wspólnota Przymierza Rodzin MAMRE

Wspólnota Przymierza Rodzin „Mamre” jest prywatnym stowarzyszeniem wiernych o charakterze prorodzinnym i w swej duchowości korzysta z doświadczenia katolickiego Ruchu Odnowy w Duchu Świętym.

Wspólnota organizuje i prowadzi rekolekcje ewangelizacyjne i formacyjne o charakterze biblijnym, liturgicznym, rodzinnym, o tematyce z zakresu moralności i duchowości chrześcijańskiej itp., oraz różne dzieła edukacyjne i formacyjne.

Wspólnota ma własnego Moderadora (kapłana), który może wystąpić do Biskupa diecezjalnego z prośbą o skierowanie do pomocy innych kapłanów, którzy w tej posłudze podlegają Moderatorowi. Rozszerzenie działalności na teren innych diecezji następuje przez uzyskanie zgody właściwego Biskupa diecezjalnego. Członkowie ruchu formują się w duchu synowskiego posłuszeństwa i miłości wobec kapłanów we Wspólnocie⁴³.

22. Wspólnota Rodzin

Głównym celem grupy jest wspólnotowe przeżywanie osobistego spotkania z Bogiem, niezależnie od wieku, pochodzenia czy wcześniejszego doświadczenia w Kościele.

Formacja odnosi się do duchowości Monastycznych Wspólnot Jerozolimskich. Ma kilka wymiarów, które łącznie dają odpowiedź na różne duchowe potrzeby.

Wspólnota Rodzin podejmuje formację poprzez: niedzielą liturgię, piątkowe spotkania z Księżą Życia, dzielenie w małych grupkach, katechezy dla dzieci od 3. roku życia, dni skupienia, adorację w ciszy, rekolekcje wyjazdowe, dialog małżeński w każdej rodzinie oraz inne, dodatkowe aktywności.

Wspólnota działa lokalnie w Warszawie przy Monastycznych Wspólnotach Jerozolimskich i wspierana jest przez mnichów i mniszki tego instytutu⁴⁴.

23. Wspólnota trudnych małżeństw SYCHAR

Ruch Wiernych Serc jest przeznaczony dla małżonków sakramentalnych przeżywających kryzys w małżeństwie na każdym jego etapie: gdy są razem, lub są w separacji, lub gdy są po rozwodzie, albo gdy współmałżonek po rozwodzie wchodzi w nowy związek (także w sytuacji, gdy w tym drugim niesakramentalnym związku pojawiają się dzieci). Ruch jest dla wszystkich małżonków, którzy poważnie traktują sakrament małżeństwa i przysięgę małżeńską złożoną w dniu ślubu i umacniając się Bożą łaską płynącą z sakramentu mał-

⁴² Więcej informacji na <https://emmanuel.pl/wspolnota/> (dostęp: 8.01.2024).

⁴³ Więcej informacji na <https://mamre.pl/> (dostęp: 8.01.2024).

⁴⁴ Więcej informacji na <https://wspolnoty-jerolimskie.pl/wspolnota-rodzin/> (dostęp: 8.01.2024).

żeństwa decydują się żyć w miłości i wierności do współmałżonka aż do śmierci.

Podstawą działalności Wspólnoty są spotkania małżonków w Ogniskach sycharowskich, które mają charakter samopomocowy. Uczestnicy dają sobie nawzajem wsparcie, modlą się, dzielą swoimi przeżyciami, korzystają z różnych form pomocy.

Kapłani pełnią rolę opiekunów duchowych Ogniska, starają się uczestniczyć w spotkaniach Ogniska oraz starają się wspierać małżonków w realizacji charyzmatu sycharowskiego w ich życiu⁴⁵.

Podsumowanie – bardziej razem niż obok

Szukając odpowiedzi na postawione pytanie: *Wyświęceni i poślubieni – obok czy razem?*, w nauczaniu Kościoła nie można nie dostrzec wyraźnego wskazania, że jedni i drudzy wezwani są do podążania jedną drogą. Choć przysługuje im słuszna autonomia, świeccy i duchowni są „specjalistami w swoim fachu”, to ważne jest uznanie przez nich nawzajem własnych kompetencji. Dobrze to charakteryzuje opisany powyżej termin ‘komplementarność’.

Wydaje się jednak, że równie ważne w tych wzajemnych relacjach jest to, co opisano powyżej także innym pojęciem – „dopełniania się” dwóch sakramentów posługi apostołskiej i małżeństwa. Dopełnianie się obejmuje obszary wspól-pracy, wspól-odpowiedzialności i wspól-działania, a może przede wszystkim odnosi się do wypełnienia powołania i misji w Kościele i świecie, jaką mają wyświęceni i poślubieni.

Służyć może temu tworzenie, wspieranie środowisk przychylnych małżeństwu i rodzinie (poprzez parafialne duszpasterstwo rodzin, przywołane przykładowo ruchy lub wspólnoty małżeńskie/rodzinne), w które zaangażuje się (dla których znajdzie czas) prezbiter... a może coraz częściej również diakon czy biskup! Albo odwrotnie, służyć może temu odkrywanie tej cennej współobecności również przez świeckich – małżeństwa, które znajdują miejsce przy swym stole, w życiu i zaproszą do siebie księdza... a może coraz częściej również diakona czy biskupa.

* * *

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony relacjom zachodzącym między wyświęconymi i sakramentalnymi małżonkami (świeckimi). Autor opisuje w nim pojęcie komplementarności, które wzbogaca terminem ‘dopełniania się sakramentów święceń i małżeństwa’ (Henri Caffarel). Dopełnianie się obejmuje nie tylko kwestie współpracy, współdziałania, współodpowiedzialności, lecz również

⁴⁵ Więcej informacji na <https://sychar.org/> (dostęp: 8.01.2024).

wypełnienie ich misji w Kościele i świecie, która może być zrealizowana przy spotkaniu dwóch sakramentów. Miejscem spotkania i rozwoju relacji między nimi są kościelne ruchy, wspólnoty i inicjatywy na rzecz małżeństwa i rodziny. Przywołanie i omówienie tego rodzaju ruchów i wspólnot może posłużyć jako przewodnik oraz pomoc w pracy duszpasterskiej.

Słowa kluczowe: sakrament święceń, sakrament małżeństwa, świeccy, komplementarność, współpraca, współdziałanie, współodpowiedzialność, Henri Caffarel, ruchy rodzinne, ruchy małżeńskie.

Ordained and Married – Side by Side or Together?

Summary

The article is devoted to the relationships between ordained and sacramental spouses (lay). The author describes the concept of complementarity, which he enriches with the term ‘complementation of the sacraments of holy orders and marriage’ (Henri Caffarel). Complementation includes not only the issues of cooperation, cooperation and co-responsibility, but also the fulfillment of their mission in the Church and the world, which can be realized when the two sacraments meet. The place for meeting and developing relationships between them are church movements, communities and initiatives for marriage and family. Recalling and discussing these types of movements and communities can serve as a guide and help in pastoral work.

Keywords: sacrament of ordination, sacrament of marriage, lay people, complementarity, cooperation, co-responsibility, complementation, Henri Caffarel, family movements, marriage movements.

Bibliografia

- Biel S., *Akwila i Pryscylla – małżeństwo godne naśladowania*, <https://jezuici.pl/2021/05/akwila-i-pryscylla-malzenstwo-godne-nasladowania/> (dostęp: 8.01.2024).
- Bołkos T., *7 sakramentów świętych – siedem sakramentów świętych*, <https://portalwiary.pl/7-sakramentow-swietych-siedem-sakramentow-swietych/> (dostęp: 8.01.2024).
- Caffarel H., *Karta Équipes Notre-Dame*, w: *Przewodnik Équipes Notre-Dame*. Edycja 2018, Kraków 2022, s. 112-122.
- Caffarel H., *Konferencja na spotkaniu europejskich par odpowiedzialnych regionalnych. Chantilly, niedziela 3 maja 1987*, w: *Przewodnik Équipes Notre-Dame*. Edycja 2018, Kraków 2022, s. 130-148.
- Caffarel H., *Małżeństwo, to wielki Sakrament*, w: *L’Anneau d’Or (Złota Obręczka)*. Wydanie specjalne, nr 111-112 (maj-sierpień 1963), s. 273-287.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Kosiarski P., *Sprawdź swoją wiedzę na temat sakramentów! Niektóre pytania tylko wyglądają na łatwe [QUIZ]*, <https://deon.pl/po-godzinach/sprawdz-swoja-wiedze-na-temat-sakramentow-niektore-pytania-tylko-wygladaja-na-latwe-quiz,2667323> (dostęp: 8.01.2024).

- Międzynarodowa Ekipa Odpowiedzialna, *Drugi oddech (1988)*, w: *Przewodnik Équipes Notre-Dame. Edycja 2018*, Kraków 2022, s. 149-161.
- Międzynarodowa Ekipa Odpowiedzialna, *Kapłan doradca duchowy i towarzyszenie duchowe w Équipes Notre-Dame*, Kraków 2019.
- Międzynarodowa Ekipa Odpowiedzialna, *Powołanie i misja na początku trzeciego tysiąclecia (2021)*, w: *Przewodnik Équipes Notre-Dame. Edycja 2018*, Kraków 2022, s. 162-184.
- Międzynarodowa Ekipa Odpowiedzialna, *Przewodnik Équipes Notre-Dame. Edycja 2018*, Kraków 2022.
- Pius XII, Encyklika *Mistici Corporis Christi* o Kościele Mistycznym Ciele Chrystusa, <https://www.ekai.pl/dokumenty/encyklika-mystici-corporis-christi/> (dostęp: 8.01.2024).
- XVI Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów (4-29 października 2023), *Sprawozdanie podsumowujące. Kościół synodalny w misji*, <https://synod.org.pl/sprawozdanie-podsumowujace-kosciol-synodalny-w-misji-xvi-zgromadzenie-ogolne-synodu-biskupow-dzien-25-28-10-2023r/> (dostęp: 2.01.2024).

ANNA ZELMA*

Lay Faithful Involvement in the Contemporary Church – The Polish Context

It is not difficult to notice a ‘galloping’ secularisation in contemporary Polish society¹. It is obvious in younger age groups. Among young Poles, the percentage of people declaring that God and religion are important in their lives is falling². The rate of people attending mass at least once a week is falling very sharply³. Poles are becoming more tolerant, liberal, and secular every year⁴. The number of priestly and religious vocations is also declining⁵. Poles are increasingly critical of the Catholic Church as an institution and of the clergy⁶. They are also questioning the value of the Church’s charitable activities, the legitimacy of religion classes at school, and theological studies conducted in

* Anna Zellma – University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3612-3454>; e-mail: anna.zellma@uwm.edu.pl

¹ See and cf. *Wiara i niewiara w Kościół. Wyzwania kryzysu i poszukiwanie dróg jego przezwyciężenia*, ed. K.J. Glombik, Opole 2023; M. Grabowska, *Zmiany religijności społeczeństwa polskiego*, „Socjologiczna agora: Wykłady mistrzowskie” 1(2024), p. 57; A. Piskozub-Piwoż, *Wciąż katolicka, ale inaczej*, „Znak” 824(2024), p. 104-105.

² K. Kaźmierska, *Czy to faktycznie jakiś tam ma sens? Współczesne doświadczenia (nie) religijne młodego pokolenia*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 19(2023), no 4, p. 118-139.

³ See and cf. e.g. A. Zellma, *Kształtowanie wrażliwości sumienia katechizowanej młodzieży w kontekście współczesnej aksjologii*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2016, p. 201-215; P. Sadura, *Liberalizacja i sekularyzacja społeczeństwa polskiego 1989-2020. Analiza socjologiczna*, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/warschau/17124.pdf> (access: 22.07.2024).

⁴ M. Bożewicz, *Religijność Polaków w ostatnich dziesięcioleciach*, CBOS. Komunikat z Badań 2024, no 50, p. 1-6, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_050_24.PDF (access: 1.08.2024).

⁵ T. Adamczyk, *Autentyczność i duchowość. Księża w opinii polskiej młodzieży. Analiza socjologiczna*, Lublin 2020.

⁶ See and cf. e.g. M. Migalski, *List otwarty prof. Marka Migalskiego do Rektora UŚ oraz odpowiedź Rektora w sprawie postulatów likwidacji Wydziału Teologicznego*, <https://gazeta.us.edu.pl/node/433603> (access: 3.02.2024); P. Rudkouski, *Problem argumentacji w teologii*, <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/1685/3501-DR-FF-78072700000.pdf?sequence=1> (access: 11.02.2024).

state universities⁷. They also question the legitimacy of the didactic activities carried out in theology faculties⁸. They also question the legitimacy of the teaching activities carried out in theology faculties⁹. In doing so, they see an increase in dogmatism and clericalism¹⁰. In the context of these social processes, the Church recalls the subjective role of lay Catholics in the Church¹¹. It also undertakes various initiatives that indicate that all the baptised are responsible for the community of the Church and follow a common path toward salvation¹².

In theoretical programming, the theme of the involvement of the lay faithful in the Church has been present for a long time. For example, mention can be made of the documents of the Second Vatican Council and the teaching of the popes (e.g. John Paul II, and Pope Francis)¹³. Also, the authors of the documents of diocesan synods in Poland pay special attention to this issue¹⁴. Theologians addressing these issues, taking into account various aspects of the place, role and tasks of the lay faithful in the Church¹⁵. In practice, the problem

⁷ T. Adamczyk, *Autentyczność i duchowość. Księża w opinii polskiej młodzieży. Analiza socjologiczna*, p. 10-21.

⁸ See and cf. e.g. J. Baniak, *Zaufanie i nieufność dorosłych katolików do Kościoła instytucjonalnego w Polsce. Na podstawie wyników badań socjologicznych z przełomu XX i XXI wieku*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie” 29(2022), p. 223-248; J. Mariański, *Katolicy z Polski na rozdrożu*, „Humaniora. Czasopismo Internetowe” 43(2023), no 3, p. 105-112; J. Podgórska, *Wydziały teologiczne, czyli szkoły zawodowe dla katechetów. Kościół korzysta, państwo płaci*, Wydziały teologiczne, czyli szkoły zawodowe dla katechetów. Kościół korzysta, państwo płaci (polityka.pl) (access: 1.08.2024).

⁹ J. Podgórska, *Wydziały teologiczne, czyli szkoły zawodowe dla katechetów. Kościół korzysta, państwo płaci*.

¹⁰ See and cf. J. Mariański, *Scenariusze przemian religijności i Kościoła katolickiego w społeczeństwie polskim. Studium diagnostyczno-prognostyczne*, Lublin 2021; E. Mikiciuk, *Przećwi klerykaturze. Stanisława Brzozowskiego „głos wśród nocy” Kościoła*, „Więź” 68(2022), p. 129-142.

¹¹ See and cf. e.g. K. Lenzion, *Postawy świeckich wobec działalności misyjnej Kościoła katolickiego (konteksty teoretyczne i empiryczne)*, „Studia Humanistyczne AGH” 20(2021), no 3, p. 69-90.

¹² This is evidenced, among other things, by the synod on synodality. See e.g. *Międzynarodowa Komisja Teologiczna, Synodalność w życiu i misji Kościoła*, <https://synod.org.pl/wp-content/uploads/2021/12/miedzynarodowa-komisja-teologiczna-synodalnosc-w-zyciu-i-misji-kosciola-20211023225913.pdf> (access: 2.08.2024); *XVI zwyczajne zgromadzenie ogólne synodu biskupów pierwsza sesja (4-29 października 2023), Sprawozdanie podsumowujące kościół synodalny w misji*, <https://www.synod.va/content/dam/synod/assembly/synthesis/polish/POL-Synthesis-Report.pdf> (dostęp: 2.08.2024); cf. e.g. M. Kozyra, *Synodalność we wspólnotach parafialnych w nauczaniu Papieża Franciszka*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 92(2023), no 4, p. 25-46.

¹³ See e.g. ChL; DA; EG.

¹⁴ See e.g. M. Polak, *Synodalna droga odnowy parafii. Aktualność refleksji III powojennego Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, „Studia Pastoralne” 18(2022), p. 101-116; J. Wojtczak, *Udział świeckich w przebiegu II Synodu Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeszkiej oraz ich rola wynikająca z uchwał synodalnych*, „Rocznik Skrzatuski” 11(2023), p. 223-234.

¹⁵ See e.g. M. Fiałkowski, *Współpraca duchownych i świeckich w Kościele w kontekście procesu synodalnego*, „Studia Pastoralne” 18(2022), p. 136-147; cf. W. Czupryński, *Wizerunek*

of the vocation and mission of lay people in the Church in Poland still raises many controversies¹⁶. It raises questions about their authentic, inconspicuous activity and responsibility for the quality of the ecclesial community¹⁷. In practice, there is a lack of understanding and appreciation of the place and role of the lay faithful in the Church¹⁸. Thus, the lay faithful do not feel sufficiently noticed, involved, valued, and needed¹⁹.

This becomes apparent not only in liturgical assembly but also in various forms of pastoral care²⁰. Often lay people, who are very well prepared in terms of content and formation, theologically educated and committed to the Church, are marginalised²¹. It also happens that the lay faithful become clericalised: they become similar to priests, want to imitate clerics and take over some of their functions, which belong to the hierarchy and result from ordination²².

In Poland, there is no adequate model, responding to the changes of secularisation, of being involved lay faithful in the Church, aware of their vocation, tasks, rights, and duties²³. There are only general, almost identical to the indications contained in the documents of the universal Church, proposals for the activity of the lay faithful in the Church in Poland. Importantly, they are often not translated into pastoral practice. And yet it is the lay faithful who constitute the largest part of the ecclesial community. Without them, there is no Church both in the hierarchical, structural, external sense and in the internal, community-forming sense. Moreover, the fulfilment of the tasks Christ has entrusted to the Church is not possible without the active involvement of lay Catholics, aware of their vocation and mission in the Church and in the world.

The above-described social and ecclesial situation implies the need to resume scholarly reflection on the involvement of the lay faithful in the contemporary Church in Poland. The analyses undertaken in this study aim to present the most important areas of involvement of the lay faithful of the Church in

małżeństwa i rodziny na stronach internetowych Warmińskich parafii, „Studia Elckie” 23(2021), no 3, p. 341-355.

¹⁶ See and cf. e.g. G.A. Czerwonka, *Posługa duszpasterzy wobec rodzin. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań prezbitarów w archidiecezji przemyskiej*, <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/6daa6c58-4935-4e6c-89cf-e9dd16e3e792/content> (dostęp: 2.08.2024); J. Mikołajec, *Posługa teologów świeckich w Kościele w Polsce*, Opole 2000.

¹⁷ More about this see e.g. in: J. Bartoszek, *Laikat w Kościele*, Ks. Jan Bartoszek: Laikat w Kościele (teologiapolityczna.pl) (access: 3.08.2024).

¹⁸ Ibid.

¹⁹ This is evidenced, among other things, by the research carried out in connection with synodality in the Church and by the voice of the Congress of Catholic Women and Catholics who are jointly seeking positive answers to the question of the future of the Roman Catholic Church in Poland; Association of Lay Catechists. See e.g. Kongres Katoliczek i Katolików, Kongres Katoliczek i Katolików (kongreskk.pl) (dostęp: 2.08.2024); *Synodalność wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*, eds. M. Tutak, T. Wielebski, Warszawa 2023.

²⁰ J. Bartoszek, *Laikat w Kościele*.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Ibid.

Poland, taking into account the current social and religious situation. They constitute a voice in the discussion. They do not pretend to be an exhaustive presentation of the analyzed issues. In this regard, it seems important to seek answers to the following questions: what is the status of the lay faithful in the Church, that is, what place do they occupy in the ecclesial community? What tasks do they have to perform in the Church? What does this translate into pastoral practice in Poland? What needs to change in the area of involvement of the lay faithful in the Church in Poland? In doing so, it is worth referring to good pastoral practices that can provide pastoral inspiration.

The realization of the above research objective was served by the method of analysis of Church documents, the teaching of the popes, and the literature on the subject. On this basis, key aspects concerning the involvement of the lay faithful in the modern Church were identified, which are described synthetically in this study. Particular attention was paid to those practical pastoral solutions that respond to secularization processes in Poland.

The status of the lay faithful in the Church

The lay faithful, according to the teaching of the Second Vatican Council and the Code of Canon Law, constitute the entire community of believers in God, the People of God called to active involvement in the spiritual life²⁴. They do not belong to the priestly state or the religious state, which is legally established in the Church. The lay faithful are Christians who, incarnated by baptism in Christ, established as the People of God, made in their way participants in the priestly, prophetic, and royal office of Christ, exercise the mission proper to the whole Christian people in the Church and the world²⁵. Importantly, “by their regeneration in Christ, all the faithful are equal in dignity and action, as a result of which each according to his position and task cooperates in building up the Body of Christ”²⁶. At the same time, the norms of canon law state that the community of the Church has a hierarchical structure. It is led by the successors of Peter and the bishops who are in communion with them. The norms of canon law also emphasize the presence of clergy, who by divine appointment are ministers of the sacraments in the Church. At the same time, the existence of the religious state is emphasized within the community of the Church, which does not relate to the hierarchical structure of the Church but belongs to its life and holiness²⁷. On this basis, it can be assumed that the lay faithful do

²⁴ See e.g. DA 2; KK 10-13, 30-38; KPK, kan. 208; cf. KPK, kan. 204 § 1; cf. W. Seremak, *Świecki*, in: *Leksykon duchowości katolickiej*, ed. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, p. 865-866; P. Wojnicz, *Pozycja prawna oraz apostolstwo wiernych świeckich w Kościele rzymskokatolickim*, „*Studia Elckie*” 21(2019), no 3, p. 385-401.

²⁵ KK 31; cf. ChL 1.

²⁶ KPK, kan. 208; cf. 204 § 1; ChL 1.

²⁷ Cf. Sekretariat Generalny Synodu Biskupów, *Instrumentu laboris „Instrumentum Laboris”*. *Życie zakonne i jego posłannictwo w Kościele i świecie* (25.03.1994), <https://www.zyciecia>

not belong to either the clerical or religious state. By virtue of the sacraments given to them (baptism and confirmation), they participate in the priestly, prophetic and royal mission of the Church within the framework of their activities, education and position²⁸.

Importantly, they are an integral part of the People of God. The lay faithful occupy an important place in the Church. "For them, the Church is the vital principle of human society ...: not only ... they belong to the Church, but ... they themselves are the Church, that is, the community of the faithful living on earth under the one leadership of the Pope, and the Bishops in communion with him"²⁹. They participate in the diversity of ministries and in the unity of the mission. "(...) Having become participants in Christ's priestly, prophetic, and kingly functions, they share in the mission of the entire People of God in the Church and the world"³⁰. The lay faithful undertake the apostolate through their work and involvement in marital, family, social, and political life, which aims to spread the Gospel, imbue daily affairs with the Gospel spirit, and bear witness to the faith.

Tasks of the lay faithful in the Church

The documents of the Church unequivocally indicate that the lay faithful have to fulfill in the Church and the world the tasks proper to them, according to their competencies and talents, resulting from their functions: priestly, prophetic, and royal³¹. They are called about holiness. They carry out this vocation through daily life, participation in the liturgy, professional work, and social involvement. Living in the world (in all daily affairs and duties), dealing with temporal goods to meet their own needs on a personal, family, and social level, contributing to the extent of their abilities and capabilities to economic, social, cultural development, "performing their proper tasks, guided by the spirit of the Gospel"³² are obliged to sanctify the world. By the example of their own lives, especially faith, hope, and love, they are to show Christ to others³³. The laity are apostles in various social environments (family, workplace, media, places of rest and recreation), and their lives are marked by a missionary dimension: "Indeed, they carry out the apostolate through activities directed toward the evangelization and sanctification of people, and toward penetrating and shaping the order of temporal things in accordance with the evangelical spirit, so that

konne.pl/dokumenty/kosciol/jan-pawel-ii/synod-biskupow-o-zyciu-konsekrowanym-1994r/instrumentum-laboris/instrumentum-laboris-105051/ (access: 3.08.2024).

²⁸ Ibid.

²⁹ Pius XII, Przemówienie do nowych kardynałów z dnia 20.02.1946, AAS 38(1946), p. 149; cf. J. Bartoszek, *Laikat w Kościele*.

³⁰ DA 2.

³¹ DA 2; ChL 23; KK 32; cf. 1 Kor 12,12-31; Ef 4,4-16; 5,21-32; Kol 1,24.

³² KK 31.

³³ Ibid.

their action in this order constitutes a visible witness to Christ and serves to save people”³⁴.

The lay faithful are to seek the kingdom of God, to illuminate temporal affairs with the light of faith and active love. They are called to consciously show Christ in their lives - in their proclaimed views, attitudes, style of being, and conduct, and thus serve as an example of evangelical life³⁵. Under the leadership of the hierarchy, the lay faithful share responsibility for the Church. Their tasks include active participation in evangelization, liturgy, charity, and apostolate. They are obliged to cooperate with the clergy in carrying out the mission of evangelization. In other words, the lay faithful should occupy the first place in the ranks of the Church community. Without their presence, there is no living community, and no celebration of the sacraments (e.g., baptism, penance and reconciliation, confirmation, marriage). Therefore, not only the lay faithful should remember this, but also the hierarchy of the Church. And it is not just about verbal declarations, but about practice - application in daily action, decisions, and initiatives. It is the lay faithful who are the Church, “(...) a community of the faithful under the single leadership of the Pope, and the bishops who are in communion with him”³⁶.

The apostolic task of the lay faithful is to take care to provide such conditions for the family that, by its vocation, it is the first place for the “humanization” of the person and society and the “domestic sanctuary of the Church”³⁷. In marriage and family, the lay faithful realize their vocation to holiness as wife, husband, mother, father, child, grandmother, and grandfather. Through professional work and social involvement, they contribute to building a democratic state and preserving and multiplying cultural heritage. Among the most important duties of Christian spouses is “to show and confirm with their lives the indissolubility and sanctity of the marriage knot”³⁸. The contemporary crisis of marriage and family raises special challenges for the lay faithful. It places before the laity several tasks related to the defense of the Decalogue, including the value of every life from conception to natural death³⁹.

The lay faithful, as noted above, by their baptism, share in Christ’s royal mission. Accordingly, they can participate in the performance of certain offices and functions in the Church. Their tasks include participation in church advisory bodies, holding church functions and offices, and participating in church governance. For example, those lay faithful who are characterized by appropri-

³⁴ KK 31.

³⁵ KKK 898-900, 904-905; cf. J. Bartoszek, *Rola ludzi świeckich we współczesnym przekazie Ewangelii*, „Symposium” 27(2023), no 2, p. 47-64.

³⁶ Pius XII, *Przemówienie do nowych kardynałów z dnia 20.02.1946*, p. 149.

³⁷ ChL 40; KK 11.

³⁸ DA 11.

³⁹ See more e.g. in: W. Czupryński, *Małżeństwo i rodzina w świadomości policjantów na przykładzie studentów Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie. Studium teologiczno-pastoralne*, Olsztyn 2021.

ate prudence and integrity are capable of providing assistance to the Church's pastors as experts or advisors, including in councils in accordance with the law⁴⁰. The Code of Canon Law states that laymen may: 1) serve as chancellor, notary in the diocesan curia, director/employee of the clerk's office, school inspector for religious instruction; 2) serve in the diocesan curia as chancellor, notary. religious instruction; 2) participate in a synod (universal, diocesan) and in economic, pastoral and catechetical councils in the diocese or in expert groups in the diocese (with an advisory voice, studying, considering and proposing new pastoral solutions); 3) establish associations and direct them for charity or piety, for the revival of the Christian vocation in the world⁴¹; 4) study theology and deepen religious knowledge⁴²; 5) undertake in the parish the task of animator in religious communities and movements and other forms of pastoral care⁴³; 6) participate in the parish pastoral council and the economic council⁴⁴; 7) give opinions to candidates for bishop⁴⁵.

In turn, the participation of the laity in the priestly function of Christ gives rise to several tasks that revolve around active participation in the liturgy of the Church⁴⁶. Properly formed and molded lay people can perform the permanent ministry of extraordinary minister, lector, acolyte, and the function of commentator, and cantor⁴⁷. They are also invited to engage in various forms of prayer in the community of the Church and works of penance and charity⁴⁸. In certain cases, where there are needs of the Church community (for example, due to the lack of ministers), the laity, even if they are not lectors or acolytes, can also perform certain duties in place of these ministers, namely: the ministry of the word, preside over liturgical prayers, administer baptism, distribute Holy Communion⁴⁹.

Also, the participation of the lay faithful in the prophetic function gives rise to specific tasks. It requires constant knowledge of the Gospel and its proclamation in word and deed⁵⁰. The participation of the laity in the prophetic function finds expression in the involvement of lay catechists in schools and parishes. In addition to such activity, the work of lay lecturers at Catholic universities and theology faculties should be mentioned. In this context, the minis-

⁴⁰ KPK, kan. 228 § 2; cf. P. Wojnicz, *Pozycja prawna oraz apostołstwo wiernych świeckich w Kościele rzymskokatolickim*, p. 385-401.

⁴¹ KPK, kan. 215.

⁴² KPK, kan. 229.

⁴³ KKK, 517 § 2.

⁴⁴ KPK, kan. 536-537.

⁴⁵ KPK, kan. 377, § 3.

⁴⁶ KPK, kan. 839.

⁴⁷ KPK, kan. 230.

⁴⁸ Ibid; cf. P. Wojnicz, *Pozycja prawna oraz apostołstwo wiernych świeckich w Kościele rzymskokatolickim*, p. 385-401.

⁴⁹ KPK, kan. 230 § 3.

⁵⁰ KKK 904-905; KK 12, 35.

try of parish catechists established by Pope Francis is noteworthy⁵¹. Saints are also called to be evangelizers. This task applies especially to members of religious movements and communities, who are collaborators with priests in the work of evangelization in school, parish, family, media, local environment, politics, and culture.

Planes of involvement of the lay faithful in the Church in Poland

In the context of the above-described status of the lay faithful and their tasks in the Church, specific planes of action to be undertaken by the lay faithful in the Church in Poland are drawn. They are almost identical to the tasks of the lay faithful, which are defined in the documents of the Church and the teaching of the popes. They should be treated as crucial, especially in the current situation, in which the role of the laity in the Church in Poland is often limited to posed actions and an advisory voice, which is not taken into account in pastoral decisions⁵². In pastoral practice in Poland, it is often possible to notice a clear imbalance between declarations and the practical approach to greater participation of the lay faithful in the life of the church community and the administration of various sectors of its life.

Undoubtedly, the sacramental plane deserves attention. It concerns the sacrament of marriage and baptism. In practice, it is worth constantly reminding fiancées and spouses that the priest or deacon assisting with the sacrament of marriage is only an official witness. The spouses administer this sacrament to themselves. It is also worth making the laity aware that in emergencies (e.g., the danger of loss of life) when there is no ordinary minister nearby, any layperson with the right intention can administer baptism.

Other forms worthy of attention in pastoral practice in Poland, include the active participation of the lay faithful in the liturgy of the Church (e.g., in the function of commentator, cantor), the ministry of the extraordinary minister, lector and acolyte involvement in various forms of prayer in the community of the Church and in works of penance and charity⁵³. In the future, due to the decreasing number of priests, due to the shortage of ministers, the laity will likely take on duties in place of ministers (e.g., ministry of the word, presiding over liturgical prayers, distributing Holy Communion, administering funeral rites)⁵⁴.

⁵¹ See and cf. Franciszek, *List Apostolski w formie „Motu Proprio” „Antiquum Ministerium” w którym ustanawia posługę katechety* (10.05.2021), Polish text: https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.pdf (access: 24.07.2024); M. Polak, *Posługa katechisty w świetle Listu apostolskiego Antiquum ministerium papieża Franciszka*, „Studia Warmińskie” 60(2023), p. 239-253.

⁵² See more in: Bartoszek, *Rola ludzi świeckich we współczesnym przekazie Ewangelii*, p. 47-64.

⁵³ KPK, kan. 230, 839.

⁵⁴ KPK, kan. 230.

The administrative level is also noteworthy. The lay faithful can serve the community of the Church using their own skills, abilities, professional competence. This is especially true of involvement in the parish. For example, we can mention such ministries as working in the parish chancellery, maintaining the website and social network, participating in the parish Caritas team, involvement in the activities of the parish economic council, and overseeing the repair and construction of sacred buildings in the parish. Also, work in curial offices (e.g., in the catechetical department, pastoral department, the bishop's court, the economic department) and in the administration of the seminary is a suitable platform for the lay faithful⁵⁵.

Greater involvement of the laity in activities related to the contemporary transmission of the Gospel in various environments, that is, the plane of Christian formation, is also vitally needed. This includes the active participation of the laity in the implementation of religious instruction in school and various forms of parish catechesis. No less important is the ministry of lay catechists and evangelizers to parish-based religious movements and communities, as well as to various evangelization and formation initiatives in the diocese. In this context, the work of the lay faithful at Catholic universities and theological faculties in Poland and involvement in politics and culture should be considered important.

Good practices

Analyzing the online resources of dioceses and parishes in Poland, one can see that the area of involvement of the lay faithful in the Church is expanding⁵⁶. It includes various forms of activity excluding only what is reserved for the authority of ordination. The laity participates in synods (e.g., diocesan, universal – in the ongoing October 2021. XVI Ordinary General Assembly of the Synod of Bishops)⁵⁷. They hold positions in bishops' courts and curial departments (e.g., family ministry, catechetical). They work in public and Catholic media and Catholic universities in theology departments (as university teachers). Among religion teachers in public and Catholic schools lay people predominate. It is also not uncommon for lay faithful to engage in social media,

⁵⁵ Cf. P. Wojnicz, *Pozycja prawna oraz apostołstwo wiernych świeckich w Kościele rzymskokatolickim*, p. 385-401.

⁵⁶ See and cf. e.g. Franciszkanie z Zatorza, <https://franciszkanie-zatorze.net/wspolnoty-parafialne/>, (access: 5.08.2024); Parafia i Sanktuarium św. Józefa w Krakowie – Podgórzu, <https://jozef.diecezja.pl/category/wspolnoty/> (access: 7.08.2024); Parafia p.w. N.M.P. Królowej Polski w Głogowie, <https://zycieparafii.pl/wspolnoty-i-grupy-duszpasterskie/> (access: 8.08.2024); Parafia Rzymskokatolicka Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Lubartowie, <https://mbozejlubartow.pl/wspolnoty-parafialne/> (access: 7.08.2024).

⁵⁷ See and cf. e.g. Konferencja Episkopatu Polski, Synod 2021-2024. Synteza krajowa, <https://synod.org.pl/synteza-krajowa/> (access: 5.08.2024); S. Walczak, *Rola świeckich w Synodzie: nowe perspektywy i możliwości*, <https://synodpoznai.pl/rola-swieckich-w-synodzie-nowe-perspektywy-i-mozliwosci/> (access: 4.08.2024).

politics, and business, treating these areas as a space for evangelization and witness to the faith⁵⁸.

In the parish, the laity not only actively participate in prayer and formation communities, but also serve as leaders or animators. Importantly, they are involved in evangelization and catechumenal activities (preparation for the sacraments). More and more lay people are actively participating in the liturgy, serving as acolytes, lectors, or in the functions of commentator, and cantor. The lay faithful are involved in leading the schola and parish choir. In many parishes, they organize walking and bus pilgrimages. It is not uncommon for the lay faithful to lead cultural activities in the parish by organizing, for example, festivals, carol evenings, patriotic evenings, trips to the theater, going to the cinema, film discussion clubs, and parish libraries. Also noteworthy in this space of involvement of the lay faithful are social and charitable activities carried out within the framework of the parish "Caritas" such as, for example, the Schoolbag Full of Smiles, the Bag of Mercy. Increasingly, laypeople in the parish are engaged in sports and recreational activities, organizing canoeing, bicycle tours, and sightseeing trips⁵⁹.

In the space of good practices in parishes in Poland, the involvement of the laity in the administration of the parish and the parish cemetery is also evident. For example, it is possible to mention the participation of the laity in the economic and pastoral council or undertaking tasks related to investments, maintenance, and repair work in the parish⁶⁰.

Noteworthy are the various forms of activity of the lay faithful, which are shown in the "Active Parish" competition (e.g. 2022, 2023, 2024)⁶¹. They confirm that the parish is a community of communities that educate and evangelize themselves and others. The laity discovers its place in such a parish and takes joint responsibility for its shape and the quality of its various pastoral forms.

⁵⁸ See and cf. e.g. Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021*, Warszawa 2022, https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dokumenty/ISKK_Annuarium_dane_za_2021_www.pdf (access: 7.08.2024); S. Nowotny, *Nauczanie religii w polskich szkołach w świetle badań empirycznych*, https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dane/nawotny_prezentacja_28.08.15.pdf (access: 8.08.2024).

⁵⁹ See and cf. Ibid; *Katolickie organizacje charytatywne. Raport z badań katolickich organizacji charytatywnych oraz przyparafialnej aktywności charytatywnej*, oprac. W. Sadłoń, Warszawa 2021, https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dane/ISKK_organizacje_charytatywne_2021.pdf (access: 6.08.2024); A. Zellma, *Innowacyjne inicjatywy pedagogiczne w środowisku szkolnym i parafialnym*, „Studia Elckie” 19(2017), p. 675-689.

⁶⁰ See and cf. W. Sadłoń, *Religijny kapitał społeczny. Kapitał społeczny a Kościół katolicki w społecznościach lokalnych w Polsce*, https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dane/Sadlon_Dr.pdf (access: 6.08.2024).

⁶¹ See and cf. amk, *Znamy finalistów konkursu „Aktywna parafia” 2022*, <https://www.ekai.pl/znamy-finalistow-konkursu-aktywna-parafia-2022/> (access: 8.-8.2024); hsz, *Znamy finalistów konkursu „Aktywna parafia” 2023*, <https://www.ekai.pl/znamy-finalistow-konkursu-aktywna-parafia-2023/> (access: 6.08.2024); KAI/ mł, *10 finalistów w konkursie „Aktywna parafia”. 15 czerwca poznamy zwycięzcę*, <https://deon.pl/kosciol/10-finalistow-w-konkursie-aktywna-parafia-15-czerwca-poznamy-zwycieska-wspolnote,2840381> (access: 6.08.2024).

Conclusion

The described planes of involvement of the laity in the Church in Poland, show the wide and multifaceted space of active participation of the lay faithful in the mission of the Church in the modern world. In practice, often the involvement of the lay faithful is reduced only to traditional and external forms (such as religious practices). Hence, the activity of the lay faithful needs to be revitalized. What is needed here is both a change of mentality on the part of the hierarchy (bishops, priests) and the laity. Undoubtedly, it is the task of bishops and presbyters to value the laity, motivate and stimulate their activity for evangelization, and accompany them in realizing their vocation to holiness.

There is also a need for constant reflection on the role of the laity in the Church in Poland. It is worth enriching it with sociological research, which will not only contribute to the diagnosis, but also to the development of new pastoral strategies. This will make it possible to plan and implement pastoral actions that will respond to the “signs of the times”.

In the current situation, when there is a clear crisis of the institutional Church in Poland, a great deal depends on the laity, on their authentic commitment and witness to the faith. At the same time, it should be remembered that at the basis of good cooperation between the laity and the clergy is respect, openness, and the ability to actively listen. Related to this is also the awareness that we are all equal in the dignity of a child of God. Moreover, everyone in the Church community has his or her place and different functions and sentences to fulfill. This approach is the basis for building good and sincere relations between the laity and clergy, and authentic and fruitful cooperation. It is also important for the clergy (bishops, priests) to be convinced that God’s Spirit works through the laity, and to discern together with the laity what God is inviting them to do, and what decisions and actions they should take. There is a need for joint prayer, the ability to take on new challenges, and to give the laity responsibility for the Church.

* * *

Summary

The involvement of the lay faithful in the community of the Church is at the center of theological reflection after the Second Vatican Council. It is among the key issues in practical theology in Poland. Theoretical indications are often not translated into pastoral practice. In fact, it is possible to notice the posed actions and activities related to the involvement of the lay faithful in the community of the Church. Hence, changes in pastoral practice are needed.

The analyses undertaken in this article are a voice in the discussion. They show the most important areas of involvement of the lay faithful of the Church in Poland, taking into account the current social and religious situation. First,

the status of the lay faithful in the Church and the basic tasks they have to perform in the Church are described. In this context, the basic planes of involvement of the lay faithful in the Church in Poland were presented. This made it possible to show the translation of the guidelines enshrined in the documents of the Church and in the teaching of the Popes into pastoral practice in Poland. To enrich the analyses, reference was made to good practices that illustrate the involvement of lay faithful in pastoral, evangelization, administrative, cultural, and social activities. The need for in-depth research and the development of new pastoral strategies was also pointed out. It was considered important to change the mentality of the hierarchy (bishops) and priests) and to raise the level of awareness of the lay faithful and motivate them to be more active in the community of the Church.

Keywords: lay faithful, Church, pastoral, evangelization, catechization, parish.

Bibliography

- Adamczyk T., *Autentyczność i duchowość. Księża w opinii polskiej młodzieży. Analiza socjologiczna*, Lublin 2020.
- amk, *Znany finalistów konkursu „Aktywna parafia” 2022*, <https://www.ekai.pl/znamy-finalistow-konkursu-aktywna-parafia-2022/> (access: 8.-8.2024).
- Baniak J., *Zaufanie i nieufność dorosłych katolików do Kościoła instytucjonalnego w Polsce. Na podstawie wyników badań socjologicznych z przełomu XX i XXI wieku*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie” 29(2022), pp. 223-248.
- Bartoszek J., *Rola ludzi świeckich we współczesnym przekazie Ewangelii*, „Symposium” 27(2023), no 2, pp. 47-64.
- Bartoszek, *Laikat w Kościele*, Ks. Jan Bartoszek: Laikat w Kościele (teologiapolityczna.pl) (access: 3.08.2024).
- Bożewicz M., *Religijność Polaków w ostatnich dziesięcioleciach*, CBOS. Komunikat z Badań 2024, no 50, pp. 1-6, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_050_24.PDF (access: 1.08.2024).
- Czerwonka G.A., *Posługa duszpasterzy wobec rodzin. Studium z duszpasterstwa rodzin w świetle badań przebiterów w archidiecezji przemyskiej*, <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/6daa6c58-4935-4e6c-89cf-e9dd16e3e792/content> (access: 2.08.2024).
- Czupryński W., *Małżeństwo i rodzina w świadomości policjantów na przykładzie studentów Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie. Studium teologiczno-pastoralne*, Olsztyn 2021.
- Czupryński W., *Wizerunek małżeństwa i rodziny na stronach internetowych Warmińskich parafii*, „Studia Elckie” 23(2021), no 3, pp. 341-355.
- Fiałkowski M., *Współpraca duchownych i świeckich w Kościele w kontekście procesu synodalnego*, „Studia Pastoralne” 18(2022), pp. 136-147.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie „Evangelii gaudium”* (23.11.2013), https://www.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium_pl.pdf (access: 5.08.2024).
- Franciszek, *List Apostolski w formie „Motu Proprio” „Antiquum Ministerium” w którym ustanawia posługę katechety* (10.05.2021), Polish text: https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.pdf (access: 24.07.2024).
- Grabowska M., *Zmiany religijności społeczeństwa polskiego*, „Socjologiczna agora: Wykłady mistrzowskie” 1(2024), p. 57.

- hsz, *Znamy finalistów konkursu „Aktywna parafia” 2023*, <https://www.ekai.pl/znamy-finalistow-konkursu-aktywna-parafia-2023/> (access: 6.08.2024).
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021*, Warszawa 2022, https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dokumenty/ISKK_Annuario_dane_za_2021_www.pdf (access: 7.08.2024).
- Jan Paweł II., *Adhortacja apostolska „Christifideles laici” o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II* (30.12.1988), w: *Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II*, vol. 1, Kraków 1996, pp. 271-377.
- KAI/ mł, *10 finalistów w konkursie „Aktywna parafia”. 15 czerwca poznamy zwycięzcę*, <https://deon.pl/kosciol/10-finalistow-w-konkursie-aktywna-parafia-15-czerwca-poznamy-zwycieska-wspolnote,2840381> (access: 6.08.2024).
- Katechizm Kościoła Katolickiego* (11.10.1992), Polish text, Poznań 1994.
- Katolickie organizacje charytatywne. Raport z badań katolickich organizacji charytatywnych oraz przyparafialnej aktywności charytatywnej*, oprac. W. Sadłoń, Warszawa 2021, https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dane/ISKK_organizacje_charytatywne_2021.pdf (access: 6.08.2024).
- Każmierska K., *Czy to faktycznie jakiś tam ma sens? Współczesne doświadczenia (nie) religijne młodego pokolenia*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 19(2023), no 4, pp. 118-139.
- Kodeks Prawa Kanonicznego* (25.01.1983), Polish text, Poznań 1984.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Synod 2021-2024. Synteza krajowa*, <https://synod.org.pl/synteza-krajowa/> (access: 5.08.2024).
- Kongres Katolicek i Katolików, *Kongres Katolicek i Katolików* (kongreskk.pl), (access: 2.08.2024).
- Kozyra M., *Synodalność we wspólnotach parafialnych w nauczaniu Papieża Franciszka*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 92(2023), no 4, pp. 25-46.
- Lendzion K., *Postawy świeckich wobec działalności misyjnej Kościoła katolickiego (konteksty teoretyczne i empiryczne)*, „Studia Humanistyczne AGH” 20(2021), no 3, pp. 69-90.
- Mariański J., *Katolicy z Polski na rozdrożu*, „Humaniora. Czasopismo Internetowe” 43(2023), no 3, pp. 105-112.
- Mariański J., *Scenariusze przemian religijności i Kościoła katolickiego w społeczeństwie polskim. Studium diagnostyczno-prognostyczne*, Lublin 2021.
- Międzynarodowa Komisja Teologiczna, *Synodalność w życiu i misji Kościoła*, <https://synod.org.pl/wp-content/uploads/2021/12/miedzynarodowa-komisja-teologiczna-synodalnosc-w-zyciu-i-misji-kosciola-20211023225913.pdf> (access: 2.08.2024).
- Migalski M., *List otwarty prof. Marka Migalskiego do Rektora UŚ oraz odpowiedź Rektora w sprawie postulatu likwidacji Wydziału Teologicznego*, <https://gazeta.us.edu.pl/node/433603> (access: 3.02.2024).
- Mikiciuk E., *Przeciw klerykaturze. Stanisława Brzozowskiego „głos wśród nocy” Kościoła*, „Więź” 68(2022), pp. 129-142.
- Mikołajec J., *Posługa teologów świeckich w Kościele w Polsce*, Opole 2000.
- Nowotny S., *Nauczanie religii w polskich szkołach w świetle badań empirycznych*, https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dane/nowotny_prezentacja_28.08.15.pdf, (access: 8.08.2024).
- Piskozub-Piwosz A., *Wciąż katolicka, ale inaczej*, „Znak” 824(2024), pp. 104-105.
- Pius XII, *Przemówienie do kardynałów z dn. 20.02.1946*, AAS 38(1946), p. 149.
- Podgórska J., *Wydziały teologiczne, czyli szkoły zawodowe dla katechetów. Kościół korzysta, państwo płaci*, *Wydziały teologiczne, czyli szkoły zawodowe dla katechetów. Kościół korzysta, państwo płaci* (polityka.pl) (access: 1.08.2024).
- Polak M., *Posługa katechisty w świetle Listu apostolskiego Antiquum ministerium papieża Franciszka*, „Studia Warmińskie” 60(2023), pp. 239-253.
- Polak M., *Synodalna droga odnowy parafii. Aktualność refleksji III powojennego Synodu Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, „Studia Pastoralne” 18(2022), pp. 101-116.

- Rudkouski P., *Problem argumentacji w teologii*, <https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/1685/3501-DR-FF-78072700000.pdf?sequence=1> (access: 11.02.2024).
- Sadłoń W., *Religijny kapitał społeczny. Kapitał społeczny a Kościół katolicki w społecznościach lokalnych w Polsce*, https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dane/Sadlon_Dr.pdf (access: 6.08.2024).
- Sadura P., *Liberalizacja i sekularyzacja społeczeństwa polskiego 1989-2020. Analiza socjologiczna*, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/warschau/17124.pdf> (access: 22.07.2024).
- Sekretariat Generalny Synodu Biskupów, Instrumentu laboris „Instrumentum Laboris”. Życie zakonne i jego posłannictwo w Kościele i świecie (25.03.1994), <https://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/jan-pawel-ii/synod-biskupow-o-zyciu-konsekrowanym-1994r/instrumentum-laboris/instrumentum-laboris-105051/> (access: 3.08.2024).
- Seremak W., *Świecki*, in: *Leksykon duchowości katolickiej*, ed. M. Chmielewski, Lublin-Kraków 2002, pp. 865-866.
- Sobór Watykański II, *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”* (18.11.1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Polish text, new translation, Poznań 2002, pp. 377-401.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”* (21.11.1964), in: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Polish text, new translation, Poznań 2002, pp. 104-163.
- Synodalność wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*, eds. M. Tutak, T. Wielebski, Warszawa 2023.
- Walczak S., *Rola świeckich w Synodzie: nowe perspektywy i możliwości*, <https://synodpoznan.pl/rola-swieckich-w-synodzie-nowe-perspektywy-i-mozliwosci/> (access: 4.08.2024).
- Wiara i niewiara w Kościół. Wyzwania kryzysu i poszukiwanie dróg jego przezwyciężenia*, ed. K.J. Glombik, Opole 2023.
- Wojnicz P., *Pozycja prawna oraz apostołstwo wiernych świeckich w Kościele rzymskokatolickim*, „Studia Elckie” 21(2019), no 3, pp. 385-401.
- Wojtczak J., *Udział świeckich w przebiegu II Synodu Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej oraz ich rola wynikająca z uchwał synodalnych*, „Rocznik Skrzatuski” 11(2023), pp. 223-234.
- XVI zwyczajne zgromadzenie ogólne synodu biskupów pierwsza sesja (4-29 października 2023), *Sprawozdanie podsumowujące kościół synodalny w misji*, <https://www.synod.va/content/dam/synod/assembly/synthesis/polish/POL-Synthesis-Report.pdf> (access: 2.08.2024).
- Zellma A., *Innowacyjne inicjatywy pedagogiczne w środowisku szkolnym i parafialnym*, „Studia Elckie” 19(2017), pp. 675-689.
- Zellma A., *Kształtowanie wrażliwości sumienia katechizowanej młodzieży w kontekście współczesnej aksjologii*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2016, pp. 201-215.

WOJŚLAW CZUPRYŃSKI*

Presbyters and Lay Faithful in the Process of Parish Building in the Face of Today's Challenges

Leading to a living faith, expressed in living a personal relationship with Jesus, is the foundation and guarantee of the effectiveness of any pastoral action. Analysing the socio-cultural contexts and phenomena in which the life of the Church takes place is an issue that is always topical. The changes taking place in the cultural space as a result of the various currents of thought need to be constantly observed and theologically interpreted so that corresponding imperatives and programmes of action can be worked out for the current theological models, on the basis of which pastoral activity in specific ecclesial communities should be carried out¹.

The contemporary context of postmodernism's increasingly visible confrontation with Christianity², and even the entire cultural heritage of our civilisation becomes a kind of catalyst for an in-depth reflection on the concept of pastoral care. In order to undertake it according to the methodological theological-pastoral paradigm: “see – evaluate – act”, it is necessary to discern the current situation more accurately, to make a certain synthetic characterisation, to identify existing threats and then, in the area of pastoral care, to identify concrete solutions. Therefore, the questions to be asked are: What pastoral concept should be adopted to overcome the crisis of credibility of Christianity? How do we undertake the effective work of Christian formation? What choices should be made within the framework of a renewed pastoral programme?

* Wojśław Czupryński – University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1541-2820>; e-mail: wojlaw.czuprynski@uwm.edu.pl

¹ B. Drożdż, *Uwarunkowania społeczno-kulturowe ewangelizacji w Polsce na początku XXI wieku*, in: *Ewangelizacja odpowiedzią Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności*, ed. W. Przygoda, E. Robek, Sandomierz 2011, p. 57.

² See Z. Sareło, *Postmodernizm: wyzwanie dla chrześcijaństwa*, Poznań 1995.

1. The courage to make a diagnosis

From the outset, it is necessary to conclude that the need for a renewal of the Church towards a pastoral programme under the sign of evangelisation, catechumenate and the building up and realisation of the Church as a “community of communities” is not only a consequence of the current crisis of faith and the hostile cultural trends of the present era. The fundamental source of the crisis of faith – irrespective of the socio-cultural context – is always some kind of incapacity of the community of believers to carry out the mission of transmitting the faith. The main motive for change is the need to return to a proper ecclesiology. In terms of reflection, this took place sixty years ago, receiving its eloquent confirmation in the most important documents of the last Council.

The demands for a change in the concept of pastoral care are the fruit of earlier reflection by various ecclesial bodies. One example is the Italian bishops, who saw the urgent need to move from a pastoral ministry preserving the previous style with a clear cultic face to an evangelising and initiatory pastoral ministry, describing this indispensable process as a “pastoral conversion”³. The Italian episcopate has indicated directions for the necessary changes. Pastoral care is to take the form of Christian initiation with all its elements, such as witness, proclamation of the kerygma, sacraments, mystagogy, witness of love⁴.

However, it seems that the renewed ecclesiology has not been absorbed by pastoral practice; it has not significantly influenced the mentality of those responsible for the implementation of pastoral care and catechesis. Despite many efforts and goodwill, the pastoral practice of the Church *has not kept up with the times* and continues to be attached to a Christian situation that no longer exists. Pastoral care, in spite of its difficulties, follows the beaten and time-honoured paths of tradition. In the inner construction of man marked by sin there is a fear of what is new. As soon as he hears the call to change, to convert, to trust in God, he feels reluctance and begins a process of rationalisation to undermine the legitimacy of what is new. This inertia inherent in human nature and symptomatic of the individual is at the same time a characteristic component of the functioning of entire structures and institutions. On the other hand, we should beware of what is a momentary feeling, a desire to please and to conform uncritically to current expectations. This is why in the Church, in obedience to the Holy Spirit, a constant, prudent and courageous reflection is undertaken on a pastoral model adapted to the needs of the hour of salvation – *kairos*.

The task of in-depth reflection and the courage to make a diagnosis become more urgent especially in the context of the currently very dynamic secularization and de-Christianization⁵. We are encouraged to adopt such an attitude

³ K. Misiaszek, *Mistagogia w katechezie*, in: *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, ed. A. Żądło, Katowice 2004, p. 87.

⁴ Ibidem.

⁵ K. Misiaszek, *Programy duszpasterskie: pomoc czy przeszkoda*, „Ateneum Kapłańskie” 509 (1993), no. 1, p. 76-77.

by Pope Francis in his exhortation when he expresses his hope that appropriate steps will be taken “to follow the path of pastoral and missionary conversion, which cannot leave things as they are. What we need now is not mere administration. Let us be in a permanent state of mission in all regions of the earth”⁶.

The responses to the questionnaire sent out by the Secretariat of the Bishops' Conference of Europe on the challenges of the new evangelization in 2012 are very interesting and rich source material. The primary challenge concerns a culture and society dominated by secularism, hedonism, individualism, materialism, atheism, which also concerns Catholics, who live in a certain percentage of practical atheism. The second challenge is the dominant culture of death today: falling birth rates, abortion, the crisis of marriage and family. The third aspect concerns issues related to the phenomena of emigration and migration. On the one hand, this phenomenon threatens the integrity of the family, on the other: the wide influx of followers of other religions. The fourth challenge concerns the reduction of religion to the private sphere of human life. The last challenge concerns the mass media, which often present a false image of the Church⁷.

Observing the situation of the Church in many parts of Western civilization, one cannot help but feel that the words of Fr. Francis Blachnicki spoken forty years ago are becoming poignantly relevant and truly prophetic. This great theologian and pastor wrote: “The experience of the Church of the present time, eloquently shows that an incomplete, half-hearted, shallow Christianity will not last at all. (...) A quasi-Christianity, based on customs, on the pressure of the environment, does not stand the test of time, does not withstand the social changes that are taking place and is rapidly leading to total secularization. On the other hand, only authentic Christianity, which takes the Gospel seriously as the word of life, which makes radical demands, especially in the area of the commandment of Christian love, forgiveness, proclaims the ideal of evangelical poverty, asceticism, the cross, can maintain itself and have the power of expansion. Such a Christianity, however, by its very nature, will initially be possible only in small groups”⁸.

It is therefore necessary to move away from a purely sociological view of the Church and its pastoral activities. Although the quantitative criterion cannot be disregarded, it is necessary to keep in mind this historical experience of the Church, which says that it has never been strong in quantity. As Fr. M. Polak notes, “the churches that were filled during the Solidarity period, to some extent, lulled pastoral sensitivity and raised the degree of complacency, rather than prompting an in-depth Christian formation. Today, this ‘sociological men-

⁶ Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii Gaudium*. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie, Kraków 2013, 25.

⁷ J.L. Moens, *Na czym polega nowa ewangelizacja?*, in: *Nowa Ewangelizacja. Kerygmatyczny impuls w Kościele*, ed. P. Sowa, K. Kaproń, Gubin 2012, p. 24-25.

⁸ F. Blachnicki, *Mala grupa w Kościele*, „Oaza” 9(1993), p. 2-3.

tality' has not been fully overcome, and pastoral actions are still evaluated through the criterion of quantity"⁹.

The situation is well described by Papal Household Theologian Father Wojciech Giertych OP: "One can count people according to *dominicales* or *communicantes*. You can also ask them questions like: do you believe in the existence of the devil? Do you share a wafer at Christmas? Do you accept the Church's teaching on contraception? The conclusions of such a sociological study give a certain picture of society, its religious practices and ethos. They may say something about the place of the Church as a visible reality in the life of a particular community. However, this is an external description that does not penetrate the essence of the Church's mystery: for politicians it may be significant, but for pastoral reflection, in essence, of little importance. If we fall into the trap of thinking that the most important thing is to sustain the existing social phenomena of religiosity, our concern for the Church and for pastoral care will be shallowed at its core"¹⁰. Observation of religious life confirms that many baptized and practicing Catholics have not taken the most important step toward Christian maturity, which is entering into a personal relationship with God and recognizing Jesus as personal Lord and Savior. Hence comes the important conclusion for the pastoral profile that most of our practicing Catholics need evangelization.

2. The kerygmatic and catechumenal turn

The teaching of recent popes very clearly directs the Church toward a pastoral conversion, which is to move from a pastoral of preserving, sustaining and maintaining the current status quo to a pastoral with a firm missionary orientation. The emphasis on evangelization is a consequence of the truth that "at the beginning of being a Christian there is no ethical decision or some great idea, but there is an encounter with an event, with a Person who gives life a new perspective and thus a decisive orientation"¹¹.

The definition, and at the same time the necessity of undertaking the work of the New Evangelization was presented by John Paul II in the following statement: "New social and cultural situations constitute" a great call to a 'new evangelization', that is, to proclaim a Gospel that is always new and always bearing newness; an evangelization that must be carried out with new zeal, with new methods and with new means of expression"¹².

What is the peculiar novelty of these elements? New content is not so much a new kind of teaching. The message of salvation is unchangeable. The

⁹ M. Polak, *Duszpasterskie nawrócenie jako wyraz nowej ewangelizacji w warunkach rozwiniętego modernizmu*, „Teologia Praktyczna” 12(2011), p. 29.

¹⁰ W. Giertych: *Religijność to jeszcze nie wszystko*, „Pastores” 2010, no. 4(49), p. 7.

¹¹ Benedykt XVI, *Encyklika Apostolska Deus caritas est* (December 25, 2005), Kraków 2006, 217.

¹² Jan Paweł II, *Encyklika Veritatis splendor*, Watykan 1993, 106.

New Evangelization intends neither to broaden nor narrow the message of salvation. Rather, it is about a new distribution of emphasis. A shift from a pastoral ministry focused on the celebration of the sacraments to a pastoral ministry whose primary purpose is to awaken and develop faith. Moving away from a theoretical, doctrinal transmission of the faith and valuing the totality of religious experience¹³. The exhortation *Evangelii gaudium*, which is the programmatic document of the current Pope, is the best compendium of knowledge on the key dimensions of evangelization. They are: union with Jesus the fundamental motive for evangelization, the necessity of missionary conversion, evangelization radiating joy, the witness of the Christian life the first stage of evangelization, the proclamation of the kerygma the heart of evangelization, the need to renew the forms of evangelization.

The content of the new evangelization is first of all the kerygma, that is, the proclamation of the person of Jesus as the Good News. The kerygma contains six successive, methodically organized themes, which are at the same time stages of evangelization: (1) God's love, (2) sin, (3) redemption and healing in Jesus, (4) conversion expressed in accepting Jesus as Lord and Savior, (5) the Holy Spirit, (6) the community of the Church. The kerygma is a message that demands a response, a decision towards the truths contained in it¹⁴. As Cardinal Gregory Rys notes, evangelization is not meant to be a kind of just another lecture on the truths of faith, but "a dynamic reality taking place here and now, involving me, my life and problems"¹⁵.

Another element of the new evangelization is to emphasize the importance of the community plane. The more effective subject of the new evangelization is not individual preachers, but the community¹⁶. Thus, what is also new is the realization of the Council's thought on highlighting the place and importance of lay Catholics in the salvific ministry of the Church. The Constitution *Lumen Gentium*, especially Chapter IV, speaks of the essential presence of the laity in the life of the Church, which is accomplished not by delegation, but by virtue of baptism¹⁷. The role and place of the laity in the work of building up the Church as a community is very prominently displayed in the Decree on the Apostolate of the Laity, as well as in the Dogmatic Constitution on the Church¹⁸.

¹³ E. Alberich, *Katechumenat nowożytny*, in: *Słownik katechetyczny*, ed. J. Gevaert, K. Misiaszek, Warszawa 2007, p. 485-486.

¹⁴ J. Kochel, *Kerygmat jako treść nowej ewangelizacji*, in: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, ed. P. Mąkosa, Rzeszów 2013, p. 34-40.

¹⁵ G. Ryś, *Jezusowa nowa ewangelizacja*, in: *Nowa Ewangelizacja. Kerygmaticzny impuls w Kościele*, Gubin 2012, p. 15.

¹⁶ A. Lewek, *Nowa ewangelizacja*, in: *Leksykon teologii pastoralnej*, ed. R. Kamiński, Lublin 2006, p. 577-578.

¹⁷ J. Michalik, *Miejsce świeckich w społeczności chrześcijańskiej*, AK 464(1986), p. 67-79.

¹⁸ KK 37: "The holy pastors, however, are to recognize and promote the dignity and responsibility of the laity in the Church, are to willingly avail themselves of their prudent counsel, confidently entrust them with tasks in the service of the Church, and leave them freedom and

The Church is a community of ministries and charisms, and everyone by virtue of baptism is called to participate in the work of the apostolate. Not to be underestimated in this mission are the movements¹⁹.

The new methodology is, in particular, a new evangelistic zeal and enthusiasm, personal testimony of deep faith in God, but also coming from the inspiration of the Holy Spirit, evangelistic ingenuity and creativity, the use of audiovisual language, skillful use of modern means of social communication, seeking new ways of cultural dialogue. This new apostolic zeal and enthusiasm, combined with the personal testimony of the preacher, indicates that the first stage of evangelization should be the evangelization of the evangelizers, each of whom himself must undergo evangelization, believe in Christ and make the effort of conversion, that is, a thorough transformation of life²⁰. Pope Francis states plainly, "Every Christian is a missionary to the extent that he or she has encountered the love of God in Christ Jesus"²¹ and stresses that the work of evangelization, is not a one-time event, but a lifelong process²².

When evangelizing, it is not enough to convey correct doctrine. Language is to reflect the relational dimension of faith, to show the dialogue that God wants to continually conduct with man. Language should therefore be: more personal than mass, more direct than anonymous, more topical than historical, more practical than theoretical, more preached than read, and joyful, uplifting. The proclamation should be confirmed by the testimony of the preacher, so as to show the close connection between the message of salvation and human existence. It is necessary to acquire the ability to proclaim the most important message in history using simple and unambiguous terms. It is necessary to free preaching from so-called 'theological jargon', technical terms understandable only to specialists²³. This is demanded not only by the listeners, but also by the very nature of the kerygma, which is the proclamation of God's love in the language of testimony.

Taking into account the natural dynamics of civilization changes, information affecting the way people function, the new evangelization should use modern technological achievements, which are an effective tool for influencing all spheres of man: spiritual, intellectual, emotional, sensual. In addition to the spoken word, music and image, drama, video, multimedia presentation, etc. are being introduced.

scope for action". DA 24: "It is the duty of the hierarchy to foster the apostolate of the laity, to establish rules and give it spiritual help, and to direct its activity toward the common good of the Church".

¹⁹ See P. Skiba, *Katecheza ewangelizacyjna w nowych ruchach i wspólnotach kościelnych. Studium katechetyczne wybranych ruchów i wspólnot kościelnych*, Lublin 2006.

²⁰ P. Mąkosa, *Kompetencje ewangelizatorów fundamentem nowej ewangelizacji*, in: *Nowa ewangelizacja...*, p. 194.

²¹ Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii Gaudium...*, 120.

²² Ibidem, 121.

²³ W. Prusowski, *Język w katechizacji*, „Katecheta” 45(2000), no. 4, p. 14.

It is therefore necessary to change the overall concept of pastoral ministry, moving from “inherited” Christianity to “proposed” Christianity; from a pastoral ministry focused on the celebration of the sacraments to a pastoral ministry whose primary purpose is to awaken and develop faith. Pastoral ministry should become decidedly more missionary and evangelistic, in order to more effectively demonstrate faith as a personal relationship with God. It is therefore necessary to pay special attention to the first proclamation of the Gospel. Every Christian must take co-responsibility for the proclamation of the word of God according to his function and gifts received. This responsibility in the first place lies with the bishop and his priests. Of course, the natural protagonists of the work of the new evangelization are the family (the place of the first missionary activity), Catholic schools (in practice, often the place of the first religious formation and evangelization) and associations and communities²⁴.

Ecclesial movements, in which formation based on evangelization-catechumenal practice is carried out in a small community, create a truly ecclesial space for the strengthening of Christian identity and growth of faith. With the help of ecclesial movements, the transformation of the parish into a community of communities can take place. Modern ecclesial movements are also one of the best evangelization tools available to the modern Church.

Without overlooking the religious education of children, the catechetical ministry of the Church in the parish must include and even make its main addressee the adult, who is the main subject of the Church’s salvific ministry. Catechesis of adults is the foundation of effective formation of the younger generation. For it is on adults that the implementation of the family catechumenate and the effectiveness of all catechesis of children and young people depend. Catechesis should take on the character of Christian initiation and introduce the process of transformation and the salvific event of the Paschal Mystery. This perspective of looking at catechesis implies a move away from theoretical and doctrinal transmission of the faith to an appreciation of the totality of religious experience. A systematic lecture of the truths of faith should be preceded by an invitation to “immerse” oneself in the mystery of the work of salvation. This cannot be done in school teaching of religion. The continuation of the existing model of school catechumenate with a strongly intellectual-sacramental face is unacceptable and may contribute to the distortion and reduction of Christianity to the cultivation of tradition and folk rituals, the erroneous identification of faith with a religious worldview.

In the context of the ever-increasing process of secularization, it would be appropriate to introduce parish catechesis, focused on evangelization and mystagogy, in parallel to the school teaching of religion lessons. For faith is the foundation and condition for the fruitfulness of catechetical efforts. This has important implications in the area of preparation of catechists. One cannot limit

²⁴ J.L. Moens, *Na czym polega nowa ewangelizacja? ...*, p. 28.

oneself to imparting substantive and methodological educational competence. An effective evangelizer can only be one who himself experiences a deep relationship with God. For there is a perceived lack of catechists whose lives are a convincing testimony to living out the faith as the most precious source of meaning and joy. Witnessing to the faith must be an inalienable profile of the modern catechist. So-called schools of evangelization run by contemporary renewal movements can be a great help. Participation in such an experience can be a valuable factor for the catechist to revive and deepen his relationship with God, as well as a space for theoretical and practical preparation for evangelizing others.

3. Parish – community of communities

In light of the Church's evangelizing mission, the concern for a renewed pastoral model is linked, on the one hand, to the demand to get out of the circle of "sacramentalism, cultualism and devotionalism"²⁵, on the other, the involvement of laymen properly prepared to carry out the mission of evangelization. In the work of building an organically functioning parish that effectively undertakes the work of evangelization, community building is therefore indispensable. As Andrzej Bajeński notes, Christ's "model of making disciples in practice was based not so much on participation in services and religious rituals, but on regular being part of a small group in which, through mutual help and care, members nurture and perfect their spirituality and learn to transform faith into works"²⁶.

The new evangelization requires the participation of the lay faithful, who serve as a bridge between the parish and people far from the Church. However, in order for the lay faithful to meet such a challenge, they must be grounded in the community, or rather small communities of a formative and apostolic nature. It is therefore necessary to further appreciate the role of communities, associations and movements operating within the parish, which to a large extent are already prepared to carry out the mission of evangelization as "an active and responsible subject of the work of evangelization and salvation"²⁷. One must also ask: Can more be done in the area of promoting wider participation of the faithful in ecclesial movements, communities and associations?

Ultimately, the goal of the new evangelization is "to form mature ecclesial communities in which faith is revealed and realized in all its original meaning as adherence to the person of Jesus Christ and to his Gospel, as encounter and

²⁵ A. Żądło, *Parafia w trzecim tysiącleciu*, Kielce 1999, p. 70.

²⁶ A. Bajeński, *Przedmowa do wydania polskiego*, in: *Małe grupy świadome celu. Jak tworzyć zdrowe wspólnoty?*, ed. P. Gładen, Gubin 2016, p. 7.

²⁷ In the exhortation *Christifideles laici* John Paul II states: "The formation of lay people should be among the priority tasks of the diocese and included in pastoral programs so that all the efforts of the community are directed towards it". Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie Christifideles laici*, Watykan 1988, 57.

sacramental communion with Christ, as life in a spirit of love and service”²⁸. Evangelization opens to the process of creating a true ecclesial community. In the reality of the Polish Church, it is rather about a kind of transformation of the nameless anonymous mass of parishioners into such a community, in which the main glue will not be organizational factors, but deep personal ties centered around values, accompanied by the obliging practice of Christian life. Community satisfies two basic needs: the need to belong to a community and the need to be a subject of community co-creation²⁹. Secondly – these are small communities. A small community provides an opportunity to share one’s life, to get to know others, to build deep interpersonal ties, to carry out apostolic tasks. For it is in the nature of man to desire to share the experience of faith with others. The crisis of the Church on the old continent, is at the same time a time of spiritual awakening of many people, undertaking in the community the effort to seek for themselves a truly Christian identity. Therefore, as Rick Warren rightly notes: “Churches must grow and become smaller at the same time – grow by evangelization, and become smaller by strengthening fraternal relationships”³⁰.

An important element of a community is its internal dynamism, which triggers a desire for activity and a desire to influence the surrounding reality. A lively community never closes in on itself, takes new initiatives, carries out new projects. If a small community preserves its ecclesial character (unity with the Church, living the word of God, diaconal attitude, witness of Christian life), then it becomes for its members a school of faith and prayer. Such a community is at the same time the best tool for building and realizing the living Church and carrying out its apostolic mission.

The Church, understood as a real community of faith, is the depository of two values whose great deficit is experienced by post-modern societies. These are namely: a sense of meaning in life and the experience of a community of love. In the description of postmodern society presented above, these two values are in a state of progressive disappearance. The statement of this truth should inspire the work of renewing a pastoral ministry oriented toward the proclamation of the kerygma. The fruit of a “pastoral conversion” understood in this way will be greater evangelistic dynamism, and the renewal of the Church understood as a living community of faith.

The Council’s model of the parish, which also emphasizes its evangelization dimension, can only come to fruition through an appropriate pastoral program that includes a clearly defined overall vision for building the parish as a community³¹. As Blachnicki noted, it is not about “pastoral plans with which

²⁸ Ibidem, 34.

²⁹ II Polski Synod Plenarny, *Teksty robocze*, Poznań 1991, p. 206.

³⁰ R. Warren, *Przedmowa do wydania oryginalnego*, in: *Małe grupy świadome celu. Jak tworzyć zdrowe wspólnoty?*, ed. P. Gładen, Gubin 2016, p. 12.

³¹ R. Kamiński, *Parafia w diecezji i Kościele powszechnym*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 30(1983), no. 6, p. 100.

one tries to save and fill a vacuum from above, for the reason that these plans are also not based on a holistic, theological vision. Rather, it is about some more or less neat selection of certain slogans and making themes out of it. However, this is not based on an analysis of the actual situation of our Catholicism, because this does not exist on a global scale, and it is not based on the principles of modern pastoral theology or on the conciliar vision of the Church and its realization in the modern world”³². All actions should be accompanied by an awareness of the need for a holistic vision of local community building, giving meaning, purpose and integrity to individual pastoral actions.

It seems that the consequences of not embracing and realizing the concept of parish renewal are particularly felt today. Thus, the question of a model for the formation of presbyters who would be prepared to work in a renewed pastoral formula needs to be raised anew. As B. Biela notes, “on the solution of this problem will depend the state of pastoral ministry in Poland in the spirit of the ecclesiology of the community, and the associated moral renewal of our nation”³³. There is also a need for diligent reflection and search for solutions so that seminary formation teaches to build communities³⁴. For the model of the post-Tridentine parish, as current sociological research shows, is still deeply rooted in the mentality of the priests themselves. All the more reason to do so, since as a rule, priests play a primary role not only in parish management, but also in animating and implementing the social activities of the parish. The new situation after the period of systemic transformation generates new problems, against which the previous model of pastoral care remains helpless. Despite strenuous pastoral efforts, no way is found to effectively counter the process of alienation of many of the baptized from religious life. Among a significant percentage of the pastors surveyed, an attitude of frustration, confusion and even a sense of danger and a kind of helplessness is apparent³⁵. The overabundance of parish responsibilities that many of the pastors surveyed pointed to seems to be the result of little participation by the laity in many areas of parish life, where the direct and personal involvement of the pastor is not necessarily³⁶. The fact of the large percentage of parishioners who declare a desire to participate in parish decisions raises the question of the reasons inhibiting such participation. “It seems that one of the important reasons for this state of affairs is the paternalistic-autocratic style of management found in most parishes in Poland, as well as the

³² F. Blachnicki, *Posłani w duchu Chrystusa Sługi*, Kraków 2023, p. 15.

³³ B. Biela, *Kościół – Wspólnota. Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921-1987)*, Katowice 1993, p. 242.

³⁴ Ibidem.

³⁵ E. Firlit, *Parafia rzymskokatolicka w Polsce w okresie transformacji systemowej. Studium socjologiczne*, Warszawa 1998, p. 298.

³⁶ E. Firlit writes: “The lack of influence on parish decisions, which was stated by two thirds of all lay respondents, is only partly due to their indifference to what is happening in their parish. A significant percentage – 34.8% of all respondents [...] claim that they would like to have an influence on decision-making in the parish”. Ibid., p. 140.

different understanding of the phenomenon of lay participation in parish life by parish priests and by parishioners”³⁷.

A. Sting similarly states: “Few Polish parishes are communities. (...) They resemble more units managed by parish priests, institutions for the purpose of providing religious services to the Catholic community, than authentic communities, demonstrating the Church of Christ and her saving work. (...) If parish ministry is to have a truly missionary character, being a living reflection of the Church’s missionary mission, it cannot be concerned only with preserving the faith in those who already believe and live the faith. It must stimulate to the faith, lead to it those who do not yet have it or have already lost it”³⁸.

B. Biela, on the other hand, points out that the organization of the pastoral life of the Polish Church, both at the level of the diocese and the parish, is deprived of an appropriate organizing principle. The various initiatives, sections and pastoral groups that are emerging exist side by side, deprived of mutual reference and conceptual location in a holistically understood pastoral activity³⁹.

The Polish parish also has other experiences that could serve in the process of its renewal. In the scientific reflection of sociologists of religion, the specific experiences of the Polish Church in the eighties of the last century are indicated. At that time, there was a very dynamic development of religious activity of the laity in various formal and informal structures of parish life. In this process, Father Mariański sees an opportunity for the gradual and consistent transformation of the “people’s Church” into the “community Church”⁴⁰. “In Poland, the need for simultaneous action on two fronts is more or less clearly perceived: protection of the folk Church and its modernization through the development of the community Church. (...) The community, diaconal and dialogical Church does not have to be a threat to the folk Church, on the contrary – it can be a chance for it to modernize and survive in the new socio-cultural conditions”⁴¹. In the last decade, an important role in the discussion on the revitalization of parish and community life was played by books published under the patronage of the Polish Episcopal Conference Team for the New Evangelization: *Rebuilt and Tools for Reconstruction*. Both publications became an inspiration for many priests and lay people in Poland⁴².

It should be noted that in the process of renewal itself there can be no question of any mutual opposition between elite pastoral care and mass pastoral care. The Church embraces everyone in its saving ministry. However, this ministry becomes effective only when the Church becomes a sacrament of unity

³⁷ Ibidem, p. 141.

³⁸ A. Żądło, *Parafia w trzecim tysiącleciu...*, p. 69-75.

³⁹ B. Biela, *Kościół – Wspólnota...*, p. 236.

⁴⁰ J. Mariański, *Kościół katolicki w społeczeństwie obywatelskim*, Lublin 1998, p. 123.

⁴¹ Ibidem, p. 153-154.

⁴² M. White, T. Corcoran, *Odbudowana, czyli jak przebudzić wiernych, dotrzeć do zagubionych i nadać Kościołowi znaczenie. Historia katolickiej parafii*, Gubin 2013; M. White, T. Corcoran, *Narzędzia do Odbudowy, czyli 75 praktycznych sposobów na lepszą parafię*, Gubin 2015.

and a sign of community. The realization of the Church as a community of communities is at the same time the only way to effective pastoral care of all⁴³.

Transforming a parish into a community of communities assumes the following: assimilating the image of the Church as a communion and the related change in the model of parish pastoral care; opening up to new religious movements and to the laity, without whom there is no Church or true evangelization; appropriate preparation of the laity for co-responsibility for the mission of the Church; recognizing charisms and recognizing their role in parish pastoral care; moving from pastoral care (sacramentalism, cultualism and devotionalism) to evangelization⁴⁴. Similar content can be found in Benedict XVI's Letter for the Year for Priests (2010), in which the Pope stated: "I am pleased to be able to address to priests, in this year dedicated to them, a special encouragement: that they may be able to grasp the new springtime that the Spirit is awakening in the Church in our days, not in a secondary place through new ecclesial movements and new communities. (...) In this respect, the indication of the decree *Presbyterorum ordinis* is important: 'While testing the spirits to see whether they come from God, (priests) should discover in a spirit of faith the different charisms of the laity, both small and great, acknowledge them with joy and foster them with solicitude'. (...) From the communion between priests and charisms can truly flow «a valuable impulse for a renewed commitment of the Church to proclaim and bear witness to the Gospel of hope and love in every corner of the world»"⁴⁵.

⁴³ F. Blachnicki justified this idea as follows: "What should be the tactics of the Church in its realization, should it focus on creating true, complete communities, realizing all the essential theological elements of the Church as a community, being a truly living Church, an incarnation of its essence – accepting, however, the situation of the diaspora (because we must realistically assume that only certain elites are able to accept and realize full Christianity), or should the Church's concern rather go towards embracing the widest possible masses, in order to be a people's Church (...), deciding, however, to reduce the requirements of Christian life to a minimum, so that as many people as possible could still fit within the framework of the Church understood in this way? (...) The direction of resolving the dilemma posed in the council documents seems to be clearly outlined. It is immediately shown in both council constitutions on the Church. (...) The presented perspective does not allow for the acceptance of alternative solutions: either the world, or the Church, or the diaspora – a community of the chosen ones, or a "people's Church" for all. The solution is contained in the words "sacrament of unity", "sign and instrument", "universal mission", "message of salvation... for all". The Church is for the world, for all. The more the Church is itself, the more it knows and realizes its essence, the more it is for others, the clearer the sign and the more effective the sacrament of unity and salvation for all. In other words: the more the Church concentrates and realizes itself in the local community, trying to fully reveal its essence in it (the more it realizes itself in the situation of diaspora), the better it serves the cause of salvation for all". F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna*, part 2: *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971, p. 249-250.

⁴⁴ B. Biela, *Znaki i wymagania czasu dla Ruchu Światło-Życie*, „Oaza” 2006, no. 77, p. 4.

⁴⁵ Benedykt XVI, *List do kapłanów na Rok Kapłański*, www.ekai.pl/biblioteka/dokumenty/x715/list-benedykta-xvi-do-kaplanow-na-rok-kaplanski/ (access: 15.08.2010).

Conclusion

In conclusion, it should be stated that among the postulates addressed to pastoral care today, the most important is the problem of awakening faith. Its essence is the act of accepting Jesus Christ as the only Lord and Savior, which takes place in evangelical proclamation. Only in this way is a community born in the vertical and horizontal dimension. Therefore, evangelization enables the realization of the Church in the human person through the proclamation of the word and constant conversion. Evangelization is also the first and necessary stage of building a community. Without it, any Christian formation is impossible, as well as diaconate, which conditions the effectiveness of pastoral care and the vitality of the parish. Therefore, the requirement of the present time is to implement a model of evangelical pastoral care, open and searching for new, more adequate to the present times ways of evangelical activity of the Church, and to rebuild the entire pastoral activity in such a way that it serves to form communities of Christian life within the parish.

* * *

Summary

The appeal to carry out the work of the New Evangelization leads to changes in the general concept of pastoral work. It is essential to turn 'inherited' Christianity into 'proposed' Christianity and pastoral work that is concentrated on administering sacraments into the one that awakens and develops faith. In order to show faith as a personal relation with God more successfully the chaplaincy should become more missionary and evangelical in its character.

The objective of the parish is to make a permanent effort in becoming a real sign that is the sacrament of the Kingdom of God. Among other things, it should be manifested in the promotion of the new form of ecclesial community that is the community of communities, the communion of services and charismata. The modern ecclesial movements are one of the most effective tools for evangelization available to the Church in the modern world. However, it seems that modern movements and associations that follow the theological renewal after Second Vatican Council are still underestimated and unemployed.

Another important conclusion is the necessity to highlight the important role of the lay in the apostolic mission of the Church. The involvement of the lay in a Church life should take place through their active participation in liturgy. What is more, they ought to participate in services and assignments to realize the communal parish vision. Creating small basic communities that reveal church communion and become evangelization centres may result in parish activation and renewal, and at the same time practicing cooperation between the shepherds and the lay. A parish community understood as cooperation between the clergy and the laity becomes the real sign of the Church.

Keywords: parish, community of communities, new evangelization, catechumenate.

Bibliography

- Bajeński A., *Przedmowa do wydania polskiego*, in: *Male grupy świadome celu. Jak tworzyć zdrowe wspólnoty?*, ed. S. Gladen, Gubin 2016.
- Benedykt XVI, *Encyklika Apostolska Deus caritas est (December 25, 2005)*, Kraków 2006.
- Biela B., *Kościół – Wspólnota. Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921-1987)*, Katowice 1993.
- Biela B., *Znaki i wymagania czasu dla Ruchu Światło-Życie*, „Oaza” 2006, no. 77, p. 3-4.
- Blachnicki F., *Mała grupa w Kościele*, „Oaza” 9(1993), p. 2-3.
- Blachnicki F., *Posłani w duchu Chrystusa Sługi*, Kraków 2023.
- Blachnicki F., *Teologia pastoralna ogólna*, part 2: *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Lublin 1971.
- Drożdż B., *Uwarunkowania społeczno-kulturowe ewangelizacji w Polsce na początku XXI wieku*, in: *Ewangelizacja odpowiedzi Kościoła w Polsce na wyzwania współczesności*, ed. W. Przygoda, E. Robek, Sandomierz 2011.
- Firlit E., *Parafia rzymskokatolicka w Polsce w okresie transformacji systemowej. Studium socjologiczne*, Warszawa 1998.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii Gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Kraków 2013.
- Gevaert J., Misiaszek K., *Słownik katechetyczny*, Warszawa 2007.
- Giertych W., *Religijność to jeszcze nie wszystko*, „Pastores” 2010, no 4(49), p. 7-16.
- Gladen P., *Male grupy świadome celu. Jak tworzyć zdrowe wspólnoty?*, Gubin 2016.
- Kamiński R., *Parafia w diecezji i Kościele powszechnym*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 30(1983), no. 6, p. 99-117.
- Kochel J., *Kerygmat jako treść nowej ewangelizacji*, in: *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, ed. P. Mąkosa, Rzeszów 2013.
- Lewek A., *Nowa ewangelizacja*, in: *Leksykon teologii pastoralnej*, ed. R. Kamiński, Lublin 2006.
- Mariański J., *Kościół katolicki w społeczeństwie obywatelskim*, Lublin 1998.
- Mąkosa P., *Nowa ewangelizacja w nowej katechezie*, Rzeszów 2013.
- Michalik J., *Miejsce świeckich w społeczności chrześcijańskiej*, „Ateneum Kapłańskie” 464(1986), p. 67-79.
- Misiaszek K., *Mistagogia w katechezie*, in: *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, ed. A. Żądło, Katowice 2004.
- Misiaszek K., *Programy duszpasterskie: pomoc czy przeszkoda*, „Ateneum Kapłańskie” 509(1993), p. 76-77.
- Moen J.L., *Na czym polega nowa ewangelizacja?*, in: *Nowa Ewangelizacja. Kerygmaticzny impuls w Kościele*, ed. P. Sowa, K. Kaproń, Gubin 2012, p. 18-33.
- Polak M., *Duszpasterskie nawrócenie jako wyraz nowej ewangelizacji w warunkach rozwiniętego modernizmu*, „Teologia Praktyczna” 12(2011), p. 25-39.
- Prusowski W., *Język w katechizacji*, „Katecheta” 45(2000), no. 4, p. 14-15.
- Ryś G., *Jezusowa nowa ewangelizacja*, in: *Nowa Ewangelizacja. Kerygmaticzny impuls w Kościele*, ed. P. Sowa, K. Kaproń, Gubin 2012, p. 12-17.
- Sareło Z., *Postmodernizm: wyzwanie dla chrześcijaństwa*, Poznań 1995.
- Skiba P., *Katecheza ewangelizacyjna w nowych ruchach i wspólnotach kościelnych. Studium katechetyczne wybranych ruchów i wspólnot kościelnych*, Lublin 2006.
- White M., Corcoran T., *Narzędzia do Odbudowy, czyli 75 praktycznych sposobów na lepszą parafię*, Gubin 2015.
- White M., Corcoran T., *Odbudowana, czyli jak przebudzić wiernych, dotrzeć do zagubionych i nadać Kościołowi znaczenie. Historia katolickiej parafii*, Gubin 2013.
- Żądło A., *Parafia w trzecim tysiącleciu*, Kielce 1999.

JAKUB JAKUBOWSKI*

**Mistagogia sakramentu pokuty i pojednania
we *Wskazaniach Konferencji Episkopatu Polski dotyczących
przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania
i jej recepcja w materiałach formacyjnych Nowe życie***

W świetle dokumentów katechetycznych Kościoła zasadniczym celem każdej katechezy jest doprowadzenie człowieka do osobistego spotkania z Chrystusem, a nawet do głębokiej relacji i zażyłości z Nim¹. Procesowi stopniowej chrystoformizacji katecheza służy przede wszystkim poprzez realizację swych podstawowych zadań, do których najnowsze *Dyrektorium o katechizacji* zaliczyło prowadzenie do poznania wiary, wtajemniczanie w sprawowane Misterium, formowanie do życia w Chrystusie, naukę modlitwy i wprowadzenie do życia wspólnotowego². W ich urzeczywistnianie intensywnie wpisują się zagadnienia związane z nawróceniem i chrześcijańską pokutą, które inkorporowane są w szeroko pojęty przekaz katechetyczny skierowany do różnych grup adresatów pojmowanych przez współczesną katechetykę w sposób podmiotowy, jako aktywnych uczestników katechezy. Katecheza przygotowująca i towarzysząca permanentnej przemianie myślenia i działania w świetle Ewangelii oraz ukazująca Boga jako miłosiernego Ojca stanowi ścisły rdzeń kerygmatu, przez co we wspólnocie Kościoła winna być proponowana wszystkim ochrzczonym. Wiąże się to integralnie z prawdą o tym, że „nie ma żadnego głoszenia wiary, jeśli nie jest ono znakiem Bożego Miłosierdzia”³.

Obserwacja aktualnej rzeczywistości eklezjalnej w Polsce pozwala stwierdzić, że praktyka spowiedzi przeżywa niemały kryzys, który dotyka przede

* ks. Jakub Jakubowski – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0422-1563>; e-mail: jakub.jakubowski@kul.pl

¹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach Catechesi tradendae* (28 II 1980), nr 5, w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. 2, Kraków 2006.

² Zob. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (23 III 2020), nr 79-89, Kielce 2020 (dalej cyt. jako: DK).

³ Tamże, nr 51.

wszystkim młodzież. Wielu adolescentów i młodych dorosłych traktuje spowiedź jako problemowy obszar egzystencji, w związku z czym potrzebuje adekwatnej katechezy prowadzonej przez kapłanów, osoby konsekrowane oraz świeckich. Zauważają to również polscy biskupi, którzy w wydanych w 2017 roku *Wskazaniach Konferencji Episkopatu Polski dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* zalecili uwzględnienie tematu spowiedzi w procesie formacji kandydatów do bierzmowania. Celem niniejszej refleksji jest przedstawienie aktualnych, ogólnopolskich wytycznych związanych z mistagogią sakramentu pokuty i pojednania w ramach przygotowania do przyjęcia bierzmowania oraz ukazanie ich recepcji w materiałach formacyjnych *Nowe życie*. Artykuł został podzielony na trzy części. W pierwszym punkcie dokonano krótkiej charakterystyki kryzysu praktyki sakramentalnej pokuty wśród młodych i wskazano na zasadnicze źródła tego niepokojącego zjawiska. W drugiej części omówiono *Wskazania KEP dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* pod kątem zaleceń organizacyjnych i treściowych związanych z mistagogią sakramentu pokuty i pojednania oraz zwrócono uwagę na konieczność współpracy duchownych i świeckich w formowaniu młodzieży do dojrzałego przeżywania tego sakramentu. W trzeciej części zaprezentowano temat spowiedzi w materiałach formacyjnych do bierzmowania *Nowe życie* oraz opisano, w jaki sposób zrealizowano w nich ogólne zalecenia KEP z 2017 roku.

Kryzys praktyki sakramentalnej pokuty i jego główne źródła

W kontekście intensywnych przemian społecznych, kulturowych i ideologicznych wpływających na orientacje religijne i moralne ogółu społeczeństwa, korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania cieszy się wśród polskich katolików coraz mniejszą popularnością. Wyniki badań socjologicznych przeprowadzonych przez CBOS w marcu 2024 roku wskazują, że nieco ponad połowa mieszkańców Polski zadeklarowała chęć przystąpienia do spowiedzi wielkanocnej (53%)⁴. Krzysztof Szyndler analizując znajomość i akceptację wybranych wartości religijno-moralnych wśród maturzystów z Archidiecezji Przemyskiej, a więc w relatywnie religijnym rejonie Polski, wysunął tezę, że przystępowanie do spowiedzi nie należy do aktywności religijnych szczególnie preferowanych przez respondentów⁵. W grupie 1021 osób biorących udział w badaniu przeprowadzonym w końcowym etapie pandemii COVID 19, 19% ankietowanych spowiadało się raz na kilka lat lub wcale, zaś 13% korzystało z sakramentu przebaczenia tylko z okazji Wielkanocy lub świąt Bożego Narodzenia⁶. Jeśli chodzi o adolescentów, w podłużnych badaniach nad wpływem

⁴ Zob. CBOS, *Komunikat z badań nr 34/2024 – Wielki Post i Wielkanoc 2024*, https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty_tekst.php?id=6778 (dostęp: 10.08.2024).

⁵ Zob. K. Szyndler, *Znajomość i akceptacja wartości religijno-moralnych. Studium katechetyczno-socjologiczne w świetle badań maturzystów Archidiecezji Przemyskiej*, Lublin 2023, s. 240 (mps pracy doktorskiej).

⁶ Tamże, s. 239.

procesu formacji do bierzmowania na religijność młodzieży przeprowadzonych przez Dominika Kielba w Diecezji Rzeszowskiej, w pomiarze z 2020 roku na pytanie o częstotliwość spowiedzi 6,8% dziewcząt i chłopców podało, że w ogóle się nie spowiada, 7,7% zadeklarowało spowiedź tylko raz w roku, zaś 32,1% stwierdziło, że spowiada się sporadycznie, najwyżej kilka razy do roku⁷. Tendencja do unikania spowiedzi jak też powierzchowne jej przeżywanie przez niektórych młodych wpisuje się w coraz popularniejszy nurt obojętności lub wręcz negacji potrzeby osobistego nawracania się i kształtowania życia w oparciu o wartości ewangeliczne, co z kolei wiąże się z brakiem właściwej percepcji grzechu oraz postępującą indywidualizacją ocen moralnych. To właśnie w odrzuceniu katolickiego nauczania na temat grzechu i absolutyzowaniu osądów sumienia – subiektywnej normy moralności, należy widzieć kluczowe czynniki sprzyjające kryzysowi praktyki spowiedzi oraz przyspieszające erozję moralności chrześcijańskiej wśród młodzieży.

Właściwe zrozumienie prawdy o tym, czym jest grzech ciężki oraz dostrzeganie destruktywnych konsekwencji świadomego i dobrowolnego przekraczania Bożych przykazań stanowią konieczne warunki wejścia w dynamikę nawrócenia i owocnego korzystania z sakramentu pokuty i pojednania. Tymczasem duża część dzisiejszej młodzieży interpretuje zjawisko grzechu w duchu postmodernizmu, który podważa obiektywność prawdy i jej obligatoryjny charakter. Subiektywne traktowanie prawdy (prawdą jest przede wszystkim to, co sam uważam za słuszne) i pluralizm w jej przeżywaniu (prawd jest tyle, ilu ludzi żyje na świecie) skutkuje liberalnym nastawieniem do przykazań i zasad moralności chrześcijańskiej oraz unikaniem spowiedzi, która w powyższym ujęciu staje się czymś niepotrzebnym. W wielu środowiskach, w myśl ewolucjonistycznych koncepcji rozwoju człowieka, grzech pojmowany jest redukcjonistycznie, zaś jego immamentne przeżywanie objawia się między innymi pomniejszaniem odpowiedzialności moralnej za popełnione zło i promowaniem niepełnej antropologii⁸. Bez uznania realności grzechu i jego wpływu na życie indywidualne i wspólnotowe nie można mówić o potrzebie doświadczania przebaczenia oraz o konieczności ekspiacji za popełnione zło. Odrzucenie religijnej koncepcji grzechu i tworzenie moralności odseparowanej od sfery sacrum należy uznać za jeden z kluczowych powodów odchodzenia od praktyki spowiedzi, zwłaszcza w kohorcie demograficznej pokolenia Z i Alpha.

Marginalizowanie problemu grzechu wynika z transpozycji wartości uwarunkowanej przemianami zachodzącymi we współczesnych społeczeństwach. Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Reconciliatio et Paenitentia* za podstawowe przyczyny aberracji chrześcijańskiego przeżywania grzechu uznał wpływ

⁷ Zob. D. Kielb, *Wpływ przygotowania do sakramentu bierzmowania na religijność. Studium katechetyczno-socjologiczne na podstawie badań młodzieży w diecezji rzeszowskiej*, Lublin 2023, s. 146 (mps pracy doktorskiej).

⁸ Por. J. Królikowski, *Sakrament pokuty i pojednania. Kryzys współczesny i kryzys doktrynalny*, „Teologia w Polsce” 2(2015), t. 9, s. 57.

sekularyzmu na życie jednostek i społeczeństw, dwuznaczność w przyjmowaniu niektórych osiągnięć nauki, etykę relatywizującą obiektywność norm moralnych, utożsamianie poczucia grzechu z chorobliwym poczuciem winy lub przekraczaniem norm prawa cywilnego oraz negację istnienia Boga w postaci ateizmu i sekularyzacji⁹. Do najważniejszych problemów na polu kaznodziejstwa, katechizacji i kierownictwa duchowego zaliczył błędne rozumienie miłosierdzia Bożego jako pobłażliwości wobec zła, tłumaczoną poszanowaniem wolności sumienia obawę przed głoszeniem wszystkich wymagań wypływających z prawdy Ewangelii, wprowadzanie zamętu wywołanego nieścisłościami w nauczaniu teologicznym na temat „trudnych i delikatnych problemów moralności chrześcijańskiej” oraz błędy popełniane w praktyce sakramentu pokuty i pojednania, zwłaszcza rytualizm oraz zacieranie osobistego i kościelnego znaczenia grzechu¹⁰.

Mimo upływu czasu oraz intensywnych zmian w wielu dziedzinach życia, papieska refleksja nad zjawiskiem i genezą odrzucania prawdy o grzechu nie straciła nic ze swojej aktualności. Występująca w przeszłości tendencja do przesadnego akcentowania grzechu i należynej za niego kary zostaje obecnie zastąpiona równie niewłaściwą skłonnością do bagatelizowania zła oraz podważaniem prawdy o zdolności człowieka do realizacji aktów prawdziwie ludzkich, powiązanych z osobistą odpowiedzialnością¹¹. Właśnie dlatego nauczanie o grzechu, odwołując się do Pisma Świętego i Tradycji, musi odpowiadać na niebezpieczne zjawisko zacierania granic pomiędzy dobrem i złem, prawdą i kłamstwem, obiektywnością grzechu i traktowaniem go jako kwestii wyłącznie uznaniowej, zależnej od okoliczności i poglądów osoby. Aby takie rzeczywiście było, powinno opierać się na nauczaniu Magisterium syntetycznie zaprezentowanym w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* oraz uwzględniać najważniejsze akcenty dzisiejszego nauczania o grzechu i pokucie, wśród których na szczególną uwagę zasługuje personalistyczne rozumienie grzechu oraz podkreślanie jego eklezjalnego i liturgicznego wymiaru¹². Aby było prawdziwie katolickie, musi ukazywać naukę dotyczącą grzechu w sposób integralny, bez pomniejszania zobowiązań wypływających z Ewangelii, przy jednoczesnym zrozumieniu sytuacji tych, którzy z różnych przyczyn w danym momencie życia nie są w stanie ich w pełni zrealizować.

Z kryzysem praktyki sakramentalnej pokuty łączy się ściśle problem formacji sumienia, czyli „sądu rozumu, przez który osoba ludzka rozpoznaje jać moralną konkretnego czynu, który zamierza wykonać, którego właśnie

⁹ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła Reconciliatio et paenitentia* (2 XII 1984), nr 18, w: *Adhortacje ojca świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Por. H. Krzyszczyk, *Kryzys spowiedzi jako wezwanie dla teologii pastoralnej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 32(1999), s. 332.

¹² Por. J. Szpet, *Wychowanie do pokuty i pojednania*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2(2016), s. 147-148.

dokonuje, lub którego dokonała”¹³. Niewrażliwość sumienia oraz utrwalone zaburzenia w jego poprawnym funkcjonowaniu wpływają na zdystansowanie się niektórych młodych do praktyki regularnej spowiedzi. Właśnie dlatego kształtowanie sumienia, które samo w sobie nie jest gotową i w pełni rozwiniętą strukturą psychiczno-duchową, należy do podstawowych obowiązków chrześcijanina. O ile psychologiczny rozwój sumienia jest właściwością przysługującą wszystkim ludziom, to już proces właściwej formacji tej wewnętrznej przestrzeni wsłuchiwanie się w głos Boży należy odnieść przede wszystkim do osób wierzących i religijnych¹⁴. Naturalny rozwój sumienia dokonujący się na drodze identyfikacji i naśladowania u osób wierzących musi zostać dopełniony religijnymi sposobami formacji, do których należy przekaz o normach moralnych i zasadach życia chrześcijańskiego, modlitwa i praktyka rachunku sumienia, życie sakramentalne oraz wsłuchiwanie się w rady mądrych ludzi¹⁵.

Kościół katolicki podkreśla, że sumienie nie powinno tworzyć zasad moralnych oderwanych od prawa naturalnego i Bożego Objawienia. Jego zadaniem jest odkrycie norm znajdujących swą ostateczną legitymizację w Bogu i aplikowanie wypływających z nich rozstrzygnięć do konkretnych życiowych sytuacji. Wiąże się to ściśle z synderzą, pierwotną zdolnością moralną człowieka, dzięki której osoba wezwana jest do wybierania dobra i unikania zła. Biskup Józef Wróbel zauważa, że „w trudnych przypadkach człowiek może się mylić co do tego, co jest dobre a co złe, ale wezwanie do dobra będzie mu wciąż towarzyszyło. Człowiek może ten dynamizm zagłuszać, może go lekceważyć, ale nie jest w stanie się go pozbyć. Ten wewnętrzny głos wciąż będzie powracał, nawet po okresach dłuższego milczenia”¹⁶. Współcześnie coraz większa grupa młodych odrzuca koncepcję sumienia odwołującego się do nadrzędnych wartości moralnych i religijnych na rzecz kształtowania autonomii moralnej, w której chodzi nie tyle o wierność względem powinności, ale o realizację wartości samorozwojowych (niezależność, spontaniczność, kreatywność, nieszablonowość) lub wręcz hedonistycznych (używanie, kolekcjonowanie doznań, nastawienie na emocje i przygody)¹⁷. Kryzys sumienia oraz powiązana z nim indywidualizacja i sekularyzacja moralności należą do istotnych problemów współczesnej katechezy. Wydaje się, że katechetyczna formacja

¹³ *Katechizm Kościoła Katolickiego* (11 X 1992), nr 1778, Poznań 2002.

¹⁴ Por. P. Mąkosa, *Formacja sumienia w przygotowaniu do pierwszej spowiedzi i komunii świętej*, w: *Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie*, red. J. Stala, Kielce 2007, s. 188.

¹⁵ Por. A. Zellma, *Kształtowanie wrażliwości sumienia katechizowanej młodzieży w kontekście współczesnej aksjologii*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2(2016), s. 203-204; zob. też, *Formacja sumienia uczestników lekcji religii w czasach „płynnej ponowoczesności”*, „Forum Teologiczne” 15(2014), s. 109-120.

¹⁶ J. Wróbel, *Sumienie jako fundament godności i wolności człowieka w kontekście jego społecznej odpowiedzialności*, „Roczniki Teologiczne” 3(2016), s. 92-93.

¹⁷ Por. J. Mariański, H. Słotwińska, P. Mąkosa, M. Buk-Cegiełka, *Młodzież wobec katolickiej moralności małżeńsko-rodzinnej. Analiza ilościowa w kontekście przemian religijności*, „Teologia i Moralność” 19(2024), nr 1(35), s. 145.

sumienia musi opierać się na synergii podstawowych środowisk wychowawczych, zaś jej efektywność zależy nie tylko od oddziaływania na intelekt, ale przede wszystkim od wpływu na sferę wolitywną i emocjonalną współczesnej młodzieży. Osadzenie formacji moralnej w życiu codziennym, spersonalizowany przekaz dotyczący pozytywnych stron przestrzegania zasad moralnych proponowanych przez Kościół oraz poszukiwanie nowych rozwiązań i sposobów docierania z przesłaniem Ewangelii do młodych (np. za pomocą ewangelizacji prowadzonej w Internecie) powinny wyznaczać kierunki adekwatnej katechezy moralnej, której istotnym elementem jest formacja prawego sumienia¹⁸.

Mistagogia sakramentu pokuty i pojednania we Wskazaniach KEP dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania

Kryzys praktyki spowiedzi oraz czynniki odpowiedzialne za jego powstanie i rozwój stanowią wyzwanie dla procesu formacji chrześcijańskiej. Szczególnym jej rodzajem jest przygotowanie do przyjęcia sakramentów inicjacji, które według *Dyrektorium o katechizacji* ma być inspirowane drogą katechumenalną nastawioną na nawrócenie i dawanie świadectwa wiary. Twórcy dokumentu rzymskiego prezentują stanowisko, w którym „katecheza, świadoma, że nawrócenie nigdy nie jest w pełni dokonane, lecz trwa przez całe życie, uczy postrzegać siebie jako grzesznika, który otrzymał przebaczenie, a zarazem wykorzystując bogate dziedzictwo Kościoła, wytycza stosowne ścieżki pokuty i formacji, sprzyjające nawróceniu serca i umysłu na nowy styl życia, widoczny także z zewnątrz”¹⁹.

Walka z grzechem, tajemnica Bożego miłosierdzia, przystępowanie do sakramentu pokuty i pojednania oraz trud całowyciowego nawracania się należą do tematów włączonych przez polskich biskupów w przygotowanie do przyjęcia bierzmowania. Uwzględnienie powyższych treści łączy się z otwartością na katechumenalną inspirację katechezy oraz wypływa z diagnozy problemów i potrzeb młodego pokolenia. Wielu nastolatków odznacza się egoistycznym stylem myślenia i działania, który osłabia motywację do spowiedzi i pracy nad sobą. Marian Zając zauważa, że spora grupa kandydatów do bierzmowania wychowuje się w środowiskach, w których eskaluje się ataki na rodzinę i chrześcijańską wizję świata²⁰. Częsty brak doświadczenia wiary i miłości skutkuje pojawianiem się u części z nich negatywnych mechanizmów radzenia sobie z problemami rozwojowymi i wymaganiami stawianymi przez dorosłych. Młodzi dość często negują obowiązki, przyjmują mentalność ciągłej zabawy, zbyt mało troszczą się o wygląd zewnętrzny przy jednoczesnym pomijaniu sfery duchowej, odrzucają autentyczne autorytety, wzorują się na streamerach i cele-

¹⁸ Por. T. Kopiczko, *Co proponuje Chrystus na płaszczyźnie moralności współczesnemu młodemu człowiekowi?* „Studia Katechetyczne” 18(2022), s. 210-211.

¹⁹ DK 64.

²⁰ Zob. M. Zając, *Polskie programy przygotowania do sakramentu bierzmowania*, „Teologia i Człowiek” 38(2017), nr 2, s. 103.

brytach promujących utylitarne wzorce²¹. Wieloaspektowość i holistyczny profil formacji, która koncentruje się nie tylko na samym bierzmowaniu, lecz również na innych, istotnych zagadnieniach religijnych i egzystencjalnych, może okazać się właściwą odpowiedzią na niepokoje i dylematy młodych chrześcijan.

Wskazania dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania zostały zatwierdzone przez polskich biskupów podczas 375 Zebrania Plenarnego KEP, które odbyło się w Warszawie w dniach 13-14 marca 2017 roku. Bezpośrednim celem wydania dokumentu było nie tyle ujednolicenie zróżnicowanej w różnych rejonach Polski praktyki przygotowywania do bierzmowania, ale wskazanie na minimalny wymiar i zakres formacji obowiązujący we wszystkich parafiach rzymskokatolickich w Polsce²².

Dokument został podzielony na sześć części. Pierwsza z nich zawiera krótkie wprowadzenie teologiczne, w którym, w oparciu o księgę *Obrzędów Bierzmowania* i *Katechizm Kościoła Katolickiego* przypomniano o wewnętrznej jedności sakramentów inicjacji oraz wskazano na istotę samego bierzmowania²³.

W części drugiej zamieszczono wprowadzenie pastoralne charakteryzujące trzy etapy przygotowania do przyjęcia bierzmowania: dalsze, bliższe i bezpośrednie. Przygotowanie dalsze „dokonuje się od wczesnego dzieciństwa w rodzinie, następnie poprzez udział w lekcjach religii (katechezie szkolnej) oraz w katechezie parafialnej przygotowującej do sakramentów pokuty i pojednania oraz Eucharystii”²⁴. Właściwe wprowadzenie dziecka w praktykę sakramentu pokuty i pojednania zakłada wczesną współpracę rodziców lub opiekunów z nauczycielami religii oraz duszpasterzami. Rodzice jako pierwsi katecheci pomagają dziecku w poznawaniu Boga, stopniowo wprowadzają w modlitwę i liturgię Kościoła, poprzez rozmowy i udzielanie odpowiedzi na pytania przekazują niezbędny zasób informacji związanych z wiarą i chrześcijańskim sposobem patrzenia na świat, własnym przykładem pociągają do naśladowania postaw i zachowań religijnych²⁵. Katecheza rodzinna prowadzona w atmosferze wzajemnej miłości i bezpieczeństwa stanowi fundament całościowego procesu rozwoju wiary i ważny punkt odniesienia dla mistagogii sakramentalnej. Przygotowanie bliższe, kolejny etap drogi formacyjnej zaproponowanej przez polskich biskupów, powinno opierać się na uczestnictwie w szkolnych lekcjach religii, katechezie parafialnej oraz zaangażowaniu kandydatów do bierzmowania we wspólnotowe wyrażanie i celebrowanie wiary (udział w niedzielnej i świątecznej

²¹ Por. tamże.

²² Por. P. Mąkosa, *Przygotowanie do przyjęcia sakramentu bierzmowania w świetle Wskazań Konferencji Episkopatu Polski z 2017 roku*, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna: księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi dr hab. Zbigniewowi Markowi SJ w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Walulik, J. Mółka, Kraków 2017, s. 724.

²³ *Wskazania KEP*, 2-3, <https://episkopat.pl/wskazania-konferencji-episkopatu-polski-dotyca-ce-przygotowania-do-przyjecia-sakramentu-bierzmowania/> (dostęp: 12.08.2024).

²⁴ *Wskazania KEP*, 5.

²⁵ Zob. G. Pyżlak, *Katecheza rodzinna i jej wpływ na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 3(2011), s. 419-422.

Eucharystii oraz nabożeństwach roku liturgicznego)²⁶. Ostatni etap formacji do bierzmowania, przygotowanie bezpośrednie, zakłada kontynuację katechizacji szkolnej i parafialnej. W końcowej fazie przygotowania należy położyć nacisk na wymiar duchowy, który wyraża się przede wszystkim w systematycznym uczestnictwie w spotkaniach formacyjnych, celebracjach liturgicznych, rekolekcjach i dniach skupienia²⁷. W drugiej części analizowanego dokumentu podano również optymalne, trzyletnie ramy czasowe przygotowania bliższego i bezpośredniego oraz najwcześniejszy moment przyjęcia bierzmowania - zakończenie nauki w szkole podstawowej²⁸. We wprowadzeniu pastoralnym przypomniano też, że „kandydat powinien przystąpić do sakramentu w stanie łaski uświęcającej, czyli przyjąć sakrament pokuty i pojednania”²⁹.

W kolejnej części przedstawiono najistotniejsze wskazania organizacyjne. Przygotowanie do bierzmowania oraz włączona w nią mistagogia sakramentu spowiedzi powinny odbywać się w parafii zamieszkania kandydata³⁰. To właśnie parafię należy rozumieć jako „uprzywilejowane miejsce dla katechezy przygotowującej do przyjmowania sakramentów świętych”³¹. Dzięki sprawowaniu liturgii i przysposabianiu wiernych do jej właściwego przeżywania posiada ona rys inicjacyjny, wspólnototwórczy i społeczny³². Działania katechetyczne prowadzone w parafii, zachowując priorytetową rolę formacji, przeżyciowości i wspólnotowości, powinny pozostawać w ścisłej korelacji z treściami szkolnej nauki religii³³. Prowadzona w starszych klasach szkoły podstawowej katecheza mistagogiczna wprowadzająca w historię zbawienia ma dostarczyć uczestnikom lekcji religii niezbędnej wiedzy o sensie i skutkach sakramentu pokuty i pojednania³⁴. Formacja prowadzona przy parafii ma pogłębić przekazany w szkole zasób informacji, ale przede wszystkim uzupełnić go o doświadczenia modlitwne i liturgiczne podprowadzające pod praktykę spowiedzi.

Księża biskupi zalecają, aby podczas przygotowania bliższego i bezpośredniego przeprowadzić przynajmniej 30 spotkań, spośród których 5 ma przybrać formę celebracji. Spotkania powinny odbywać się w małych, maksymalnie 12 osobowych grupach³⁵. Wzajemna komunikacja dokonująca się w małej grupie formacyjnej na płaszczyźnie duchowej, intelektualnej, afektywno-

²⁶ Wskazania KEP, 5.

²⁷ Wskazania KEP, 5.

²⁸ Wskazania KEP, 5.

²⁹ Wskazania KEP, 6.

³⁰ Wskazania KEP, 9.

³¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (20 VI 2001), Warszawa 2001, nr 107.

³² Zob. A Potocki, *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 5(2006), nr 2(9), s. 84-100.

³³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (8 VI 2018), Częstochowa 2018, s. 93.

³⁴ Por. tamże, s. 68.

³⁵ Wskazania KEP, 10.

uczuciowej, werbalnej i pozawerbalnej ma znaczenie dla rozwoju religijno-moralnego młodych, gdyż dzięki niej członkowie wspólnoty mogą dzielić się między sobą różnymi doświadczeniami, przekazywać świadectwo wiary oraz przezwyciężać indywidualizm³⁶. W mniejszej grupie łatwiej jest rozmawiać na tematy związane z grzechem, uzależnieniami czy trudnościami w korzystaniu ze spowiedzi. Łatwiej jest zadawać pytania dotyczące delikatnej materii zobowiązań moralnych i sumienia. Mała grupa niejednokrotnie pomaga w uzewewnętrznianiu przeżywanych wątpliwości i wspiera w poszukiwaniu odpowiedzi. Sprzyja również większej otwartości na Chrystusa obecnego w słowie Bożym i sakramentach oraz umacnia w poczuciu przynależności do Kościoła³⁷. Nie bez znaczenia jest też aspekt praktyczny związany z zachowaniem odpowiedniej dyscypliny i dobrej atmosfery. Biskup Wojciech Osiał zauważa, że „w dużych grupach są rozproszenia i brak jest skupienia, młodzi nawzajem się prowokują i często dokuczają sobie. W dużej grupie ciężko jest zachować porządek. W mniejszej grupie zmniejszamy natomiast niebezpieczeństwo tego rodzaju negatywnych postaw. Nade wszystko zostaje wyeliminowana anonimowość, dzięki czemu można docierać do konkretnych problemów młodych ludzi”³⁸.

Kolejne wskazanie ze strony KEP wiąże się z obecnością celebracji liturgicznych w procesie przygotowania do bierzmowania: „powinny one obejmować wszystkich przygotowujących się do przyjęcia sakramentu bierzmowania w parafii, celem doświadczenia wspólnoty wiary i modlitwy”³⁹. Nabożeństwo pokutne związane z sakramentem przebaczenia powinno koncentrować się na dobroci Boga i zawierać element przeżyciowy, angażujący uczestników w przygotowanie i przeżywanie celebracji. W *Obrzędach pokuty dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich* zamieszczono przykładowe nabożeństwo pokutne, które może stanowić inspirację dla opracowania celebracji dostosowanych do potrzeb współczesnej młodzieży⁴⁰.

W *Kodeksie Prawa Kanonicznego* zawarto normę, wedle której to „rodzice, duszpasterze, zwłaszcza proboszczowie mają troszczyć się, żeby wierni zostali właściwie przygotowani do przyjęcia bierzmowania i w odpowiednim czasie do niego przystąpili”⁴¹. Wskazania polskich biskupów precyzują osoby mające szczególny wpływ na kształt tego przygotowania: „spotkania w grupach mogą prowadzić kapłani, osoby konsekrowane, katechiści świeccy lub

³⁶ Por. H. Wrońska, *Znaczenie katechetyczne małych grup parafialnych*, „Roczniki Teologiczne” 15(2008), z. 6, s. 197-200.

³⁷ Por. tamże, s. 201-204.

³⁸ Por. W. Osiał, *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do sakramentu bierzmowania z 2017 roku – wskazania katechetyczno-pastoralne*, „Studia Katechetyczne” 14(2018), s. 140.

³⁹ *Wskazania KEP*, 13.

⁴⁰ Zob. Kongregacja Kultu Bożego, *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, dodatek II, Katowice 2010.

⁴¹ *Kodeks Prawa Kanonicznego* (25 I 1983), Tekst łacińsko-polski, Poznań 2008, kan. 890.

animatorzy z ruchów i stowarzyszeń”⁴². Włączenie w prowadzenie spotkań dobrze przygotowanych świeckich może skutkować większą efektywnością procesu formacyjnego. W kontekście spowiedzi niebagatelną rolę pełni współpraca duszpasterzy z wiernymi świeckimi, których świadectwo dla części kandydatów do bierzmowania może okazać się ważniejsze niż słowa księży czy osób konsekrowanych. Dzielenie się przez animatora osobistym doświadczeniem Boga jako kochającego i przebaczonego Ojca oraz zachęcanie do korzystania z sakramentu pokuty i pojednania sprzyja budowaniu dodatnich postaw wobec spowiedzi. Mirosław Gogolik zauważając pozytywny wpływ włączania świeckich w formację do bierzmowania podkreśla, że w opinii młodzieży przykład animatora, jego świadectwo wiary, autentyczność w przeżywaniu religijności, życzliwość, kultura osobista i ogólny poziom wykształcenia i kompetencji pomaga w głębszym przeżywaniu spotkań formacyjnych i lepszym przyswajaniu omawianych treści⁴³.

Czwarta część dokumentu została w całości poświęcona zaleceniom dotyczącym treści katechezy przed bierzmowaniem. Polscy biskupi wskazali na zagadnienia podzielone na pięć bloków treściowych: kerygmat chrześcijański, sakrament chrztu wprowadzeniem we wspólnotę Kościoła, mistagogia sakramentu pokuty i pojednania, mistagogia sakramentu Eucharystii, mistagogia sakramentu bierzmowania⁴⁴. Mistagogia sakramentalna, której poświęcono aż trzy grupy tematów, „powinna polegać na wprowadzaniu w misterium Chrystusa, prowadzeniu do nawrócenia przez świadome uczestnictwo w liturgii i powiązanie go z życiem codziennym. Ten etap formacji ma wprowadzać w liturgię stopniowo i wieloaspektowo”⁴⁵. Oprócz treści przeznaczonych dla młodzieży, księża biskupi wyszczególnili również tematy spotkań z rodzicami kandydatów. Do proponowanych zagadnień zaliczyli: odpowiedzialność za własną wiarę, wspólnotę Kościoła i parafię, przekaz wartości religijnych dzieciom, konieczność nieustannego nawracania się i przebaczenia w rodzinie, celebrowanie niedzieli i uroczystości religijnych w kościele i rodzinie oraz właściwe przeżycie uroczystości bierzmowania połączone z rozbudzeniem aktywności apostołskiej członków rodziny⁴⁶. Spotkania z rodzicami (powinno być ich przynajmniej pięć) dają możliwość prowadzenia katechezy adresowanej do ludzi dorosłych, skoncentrowanej na teologii sakramentu bierzmowania oraz kwestiach związanych z dojrzałym życiem chrześcijańskim (nawrócenie, dawanie świadectwa wiary, troska o przekaz i umacnianie wiary w rodzinie)⁴⁷. Stanowią też dobrą okazję do nawiązania współpracy duchownych prowadzących formację z rodzi-

⁴² Wskazania KEP, 14.

⁴³ M. Gogolik, *Rola świeckich w przygotowaniu kandydatów do sakramentu bierzmowania*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 24(2007), s. 193-194.

⁴⁴ Wskazania KEP, 21.

⁴⁵ Wskazania KEP, 24.

⁴⁶ Wskazanie KEP, 26.

⁴⁷ Por. S. Dziekoński, *Katecheza dorosłych w perspektywie inicjacji chrześcijańskiej dzieci i młodzieży*, „Studia Theologica Varsaviensia” 47/1(2009), s. 58.

camii młodzieży. Poznanie przez duszpasterzy środowiska rodzinnego adolescentów, ofiarowana rodzicom możliwość spotkania i rozmowy z kapłanami lub osobami konsekrowanymi oraz wymiana myśli i spostrzeżeń związanych z wychowaniem i formacją religijną młodzieży mogą pozytywnie wpłynąć nie tylko na sam proces formacji kandydatów do bierzmowania, ale również na wzrost osobistej wiary i zaangażowania w życie parafii samych rodziców.

Wpisana w proces formacji do bierzmowania mistagogia sakramentu pokuty i pojednania, podobnie jak w przypadku innych widzialnych znaków Bożej łaski, obejmuje trzy podstawowe wymiary: celebracyjny, misteryjny i egzystencjalny⁴⁸. Pierwszy z nich zakłada objaśnienie znaków, czynności, postaw, aktów penitenta i spowiednika oraz samego obrzędu pojednania, ze szczególnym uwzględnieniem formuły rozgrzeszenia i formuły spowiedzi. Misteryjny element mistagogii dotyczy omówienia teologii sakramentu pokuty i pojednania. Kandydaci do bierzmowania powinni doświadczyć prawdy o istocie spowiedzi, która polega na pojednaniu skruszonego grzesznika z Bogiem i Kościołem. Ułatwia to oparta na tekstach biblijnych katecheza o miłości Boga do człowieka i zbawczym dziele Chrystusa. Ostatni aspekt mistagogii nakierowany jest na przeniesienie doświadczeń liturgicznych w świat codziennej egzystencji. Paweł Mąkosa zauważa, że „wprowadzenie w egzystencjalny potencjał sakramentu pokuty i pojednania najowocniej można przeprowadzić, biorąc za punkt wyjścia współczesne trudności w rozumieniu tego sakramentu: brak poczucia grzechu, deformację sumienia, pomniejszanie poczucia odpowiedzialności moralnej, czy też osłabienie autorytetu Kościoła”⁴⁹. Formacja przed bierzmowaniem ma ukazać spowiedź jako lekarstwo na grzech i pomoc w odwracaniu się od zła.

Wskazania dotyczące metodyki umieszczono w piątej części dokumentu. Zwrócono w niej uwagę na fakt, że „spotkania podczas katechezy parafialnej powinny z zasady mieć inny charakter, niż zajęcia prowadzone w szkole. Nie mogą koncentrować się wyłącznie na przekazie wiedzy”⁵⁰. Polscy biskupi zalecili stosowanie metod biblijnych i liturgicznych (lectio divina, krąg biblijny, opowiadania biblijne, medytacje, biblio dramy, celebracje liturgiczne, kontemplacje modlitewne, adoracje eucharystyczne) oraz aktywizujących (metody dramatyczne i plastyczne, dyskusje podczas spotkań formacyjnych)⁵¹. Metody te sprzyjają mistagogii spowiedzi, zwłaszcza w wymiarze misteryjnym i egzystencjalnym. Za pośrednictwem biblio dramy, pantomimy lub krótkiej scenki teatralnej kandydaci do bierzmowania mogą w nowy, ciekawy sposób spotkać się z bohaterami biblijnych tekstów mówiących o Bożym przebaczeniu. Metody pomagające w aktualizacji orędzia biblijnego wymagają jednak właściwego

⁴⁸ Wskazania KEP, 25.

⁴⁹ Por. P. Mąkosa, *Zastosowanie mistagogii do pogłębienia przeżywania sakramentu pokuty i pojednania*, w: *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009, s. 495.

⁵⁰ Wskazania KEP, 28.

⁵¹ Wskazania KEP, 28.

przygotowania, większego stopnia zintegrowania grupy oraz głębszej dojrzałości ze strony młodzieży. Wielką wartość w formacji do bierzmowania mają też celebacje i nabożeństwa. Celebacja pokutna zawierająca nauczanie o grzechu i Bożym miłosierdziu, wspólnotowy rachunek sumienia, modlitwę przeproszenia za grzechy i przygotowanie do indywidualnej spowiedzi ma szansę wpłynąć na sferę intelektualną, uczuciową i wolitywną młodego człowieka, dając tym samym konkretne doświadczenie religijne. Co istotne, w ramach celebracji liturgicznych młodzież powinna otrzymać odpowiedni znak, który pogłębi przeżyciowy wymiar celebracji. Autorzy *Wskazań* proponują wręczenie Ewangelii, krzyża, obrazu, katechizmu dla młodych lub modlitewnika⁵². W przypadku celebracji pokutnej przekazywany znak powinien korespondować z prawdą o Bożym miłosierdziu i nawróceniu.

Omawiając metodykę spotkań formacyjnych księża biskupi przypomnieli, że kandydaci do bierzmowania zobowiązani są prowadzić systematyczne życie sakramentalne. Poza udziałem w Eucharystii w niedziele i święta nakazane powinni regularnie przystępować do sakramentu pokuty, najlepiej z okazji pierwszych piątków miesiąca⁵³. O skorzystaniu ze spowiedzi wspomniano też przy okazji wezwania do przeprowadzenia dni skupienia organizowanych dla młodzieży bezpośrednio przed przyjęciem bierzmowania. Spowiedź święta ma stanowić zwieńczenie rekolekcji, które w optymalnej formule powinny odbywać się poza stałym miejscem formacji⁵⁴.

Szósta część dokumentu zawiera propozycję zagadnień związanych z przygotowaniem do bierzmowania. Treści dotyczące spowiedzi umieszczono w trzecim etapie formacji, który został zatytułowany „Chcę się nawrócić”. Polscy biskupi zaproponowali w nim pięć tematów: grzech odrzuceniem miłości, grzech mnie niszczy i zabija, Pan Bóg jest miłosierny, przystępuję do sakramentu pokuty i pojednania i walka ze złem moim zadaniem na całe życie. Wybór tematów wskazuje, że punktem docelowym formacji chrześcijańskiej jest zjednoczenie z Bogiem, do którego prowadzi trud całonocnego nawracania się. W tak rozumianej mistagogii spowiedź jest środkiem, nie celem samym w sobie. Zgodnie ze wskazaniami organizacyjnymi etap mistagogii sakramentu pokuty i pojednania powinien zakończyć się nabożeństwem pokutnym „Wracam do Ojca”. Natomiast proponowane dzieło apostoelskie ma polegać na pomocy w pojednaniu skonfliktowanych ze sobą osób.

Mistagogia sakramentu pokuty i pojednania w materiałach formacyjnych *Nowe życie*

Wydanie nowych *Wskazań* mówiących o przygotowaniu do bierzmowania zaowocowało powstaniem licznych materiałów edukacyjnych i formacyjnych

⁵² *Wskazania KEP*, 29.

⁵³ *Wskazania KEP*, 31.

⁵⁴ *Wskazania KEP*, 34.

służących realizacji tego celu⁵⁵. Jedną z pierwszych propozycji uwzględniających wytyczne organizacyjne, treściowe i metodyczne KEP są stworzone w środowisku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego materiały formacyjne *Nowe życie*. Autorem tekstów zamieszczonych w „Pamiętniku bierzmowanego” jest ks. prof. dr hab. Paweł Mąkosa, zaś konspekty spotkań w małych grupach i propozycje celebracji zostały przygotowane przez polskich katechetów, katechetów i duszpasterzy i zebrane w zredagowanym przez dr Joannę Borowicz i ks. prof. dra hab. Pawła Mąkosę „Poradniku metodycznym”. Wydane nakładem wydawnictwa „Pronoia” materiały edukacyjno-formacyjne odznaczają się mocnym nachyleniem ewangelizacyjnym i biblijnym. Na szczególną uwagę zasługuje bogata szata graficzna „Pamiętnika bierzmowanego”, która ułatwia młodzieży przyswajanie syntetycznie podanych informacji i zachęca do indywidualnego posługiwania się publikacją. Podane w komunikatywnym języku treści katechetyczne zostały zaprezentowane według stałego schematu (pytanie-odpowiedź) oraz wzbogacone świadectwami i kodami QR, które odsyłają do dodatkowych zadań i materiałów multimedialnych.

⁵⁵ Do materiałów opracowanych po wydaniu aktualnych *Wskazań KEP dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* należą następujące propozycje formacyjne (wymienione w kolejności chronologicznej): K. Mielnicki, B. Nosek, E. Parszewska, *Ułożyć życie z Bogiem*, Kielce 2017 (pakiet obejmuje: „Niezbędnik bierzmowanego”, „Pomocnik bierzmowanego”, „Celebracje przed bierzmowaniem”, „Przewodnik do celebracji przed bierzmowaniem”, „Przewodnik do spotkań przed bierzmowaniem”, „Pieśni i piosenki na spotkania w grupach i celebracje przed bierzmowaniem”); P. Mąkosa, J. Borowicz, *Nowe życie*, Lublin 2018 (pakiet obejmuje: „Pamiętnik bierzmowanego”, „Poradnik metodyczny. Spotkania + celebracje”); A. Kiciński, J. Borowicz, *Na ścieżkach wiary*, Siedlce 2018 (pakiet obejmuje: „Katechizm dla kandydatów do bierzmowania w diecezji siedleckiej”, „Poradnik metodyczny dla przygotowujących młodzież do sakramentu bierzmowania w diecezji siedleckiej”, „Celebracje dla kandydatów do bierzmowania w diecezji siedleckiej”); Wydział Duszpasterski i Wydział Katechetyczny Kurii Diecezjalnej Toruńskiej, *Materiały duszpasterskie. Zeszyt 1. Przygotowanie do sakramentu bierzmowania. Formacja po przyjęciu sakramentu bierzmowania. Nabożeństwa*, oprac. i red. A. Szymczyk, M. Wojnowski, W. Rozynkowski, Toruń 2019 (konspekty spotkań i nabożeństw dostępne w formule elektronicznej na stronie internetowej Wydziału Katechetycznego Kurii Diecezjalnej Toruńskiej); W. Węgrzyniak, A. Pudelko, M. „PAX” Bukowski, *Pociąg do świętości. Stacja bierzmowanie*, Kraków 2020 (pakiet obejmuje: „Materiały dla prowadzących. Spotkania”, „Materiały dla prowadzących. Celebracje”, pendrive’a z książkami w wersji elektronicznej, nagraniami filmów i pieśni wraz z nutami, wzorami deklaracji i kartami pracy dla kandydatów); A. Jasnos, *Wiarogodni. Pilotażowy program przygotowania do bierzmowania w diecezji tarnowskiej*, Tarnów 2021 (konspekty spotkań i celebracji dostępne w formule elektronicznej na stronie internetowej Wydziału Katechetycznego Diecezji Tarnowskiej); K. Dąbrowski, M. Malinowska-Walczuk, W. Trzaska, U. Zygan, *Bierz moc. Program przygotowania do sakramentu bierzmowania w Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2022 (konspekty spotkań i celebracji dostępne dla duszpasterzy); Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej w Katowicach, *Fastryga. Praktyczne wskazówki jak uszyć formację na miarę*, Katowice 2024 (propozycja przygotowania przez Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej w Katowicach zawiera materiały dla animatorów osób przygotowujących się do bierzmowania); zob. <https://katecheza.archidiecezja.pl/zestawienie-materialow-do-katechezy-przygotowujacej-do-sakramentu-bierzmowania/> (dostęp: 14.08.2024).

Spotkania formacyjne zaproponowane w „Poradniku metodycznym” nie koncentrują się na przekazie wiedzy, lecz na ewangelizacji i mistagogii nakierowanej na doświadczenie omawianych prawd i kształtowanie postaw chrześcijańskich. Zastosowanie metod służących realizacji tego zadania (przede wszystkim liturgicznych, plastycznych, aktywizujących) zakłada pracę w małych, zintegrowanych grupach. Każde z 15 spotkań ma za zadanie odpowiedzieć na konkretny problem dotyczący wiary lub codziennego życia, dlatego wszystkie jednostki katechetyczne posiadają jednakową strukturę: modlitwa, wprowadzenie w problematykę spotkania, rozwiązywanie problemu, modlitwa i zadanie domowe. Autorzy konspektów w trakcie spotkań proponują korzystanie z „Pamiętnika bierzmowanego”, co jest możliwe dzięki dobremu skorelowaniu obu publikacji.

Materiały formacyjne *Nowe życie* stanowią przykład recepcji *Wskazań KEP* z 2017 roku, również w kwestii mistagogii spowiedzi, formacji sumienia i chrześcijańskiego przeżywania grzechu. Zaproponowany przez polskich biskupów etap formacyjny „Chcę się nawrócić” w materiałach *Nowe życie* został zrealizowany w dziale o tym samym tytule, który objął następujące tematy: przykazania moją drogą do szczęścia, grzech niszczy mnie i zabija, przystępuję do spowiedzi. Autorzy pakietu skondensowali temat grzechu, zamykając go w jednym spotkaniu formacyjnym (inaczej niż we *Wskazaniach* z 2017). Dodałi natomiast temat związany z Dekalogiem, który w kontekście grzechu ma wymiar profilaktyczny. Temat „Pan Bóg jest miłosierny” został wkomponowany w treść spotkania dotyczącego spowiedzi i w celebrację pokutną „Wracam do Ojca”. Całość mistagogii do sakramentu pokuty i pojednania, podobnie jak w wytycznych ogólnopolskich, została zakończona zadaniem formacyjnym polegającym na pomocy w pojednaniu zwaśnionych osób.

W „Pamiętniku bierzmowanego” w temacie „Przykazania moją drogą do szczęścia” zamieszczono krótkie świadectwo (wyjście od aspektu egzystencjalnego), wymieniono i omówiono poszczególne przykazania Dekalogu, umieszczono tekst perykopy Mt 19,17-19 oraz udzielono odpowiedzi na pytania: skąd pochodzą przykazania? jakie jest najważniejsze przykazanie? po co są przykazania? Przewidziano też miejsce na aktywność własną kandydatów do bierzmowania (opis hierarchii wartości oraz opracowanie planu rodzinnego spędzenia niedzieli)⁵⁶. W „Poradniku metodycznym” za główne cele spotkania przyjęto przybliżenie podstawowych treści zawartych w Dekalogu i odkrycie wartości Bożych przykazań w życiu chrześcijanina. Podczas spotkania zaproponowano zróżnicowane metody i formy pracy: pogadankę, rozmowę kierowaną, pracę z tekstami informacyjnymi i biblijnymi, uzupełnianie diagramu, parafrazę (aktywizacja)⁵⁷.

⁵⁶ Por. P. Mąkosa, *Nowe życie. Pamiętnik bierzmowanego. Materiały służące przygotowaniu do sakramentu bierzmowania inspirowane „Wskazaniami Konferencji Episkopatu Polski” z 2017 roku*, Lublin 2018, s. 34-37 (dalej cyt. jako: *NŻ. Pamiętnik*).

⁵⁷ Por. *Nowe życie. Poradnik metodyczny. Materiały służące przygotowaniu do sakramentu bierzmowania inspirowane „Wskazaniami Konferencji Episkopatu Polski” z 2017 roku*, red. J. Borowicz, P. Mąkosa, Lublin 2018, s. 40 (dalej cyt. jako: *NŻ. Poradnik*).

Temat „Grzech mnie zabija i niszczy” jest syntezą dwóch spotkań formacyjnych postulowanych przez księży biskupów. W kontekście zaniku poczucia grzechu i absolutyzacji subiektywnych rozstrzygnięć moralnych posiada on istotną wartość katechetyczną. W „Pamiętniku bierzmowanego” zamieszczono świadectwo wprowadzające w omówienie znaczenia rachunku sumienia oraz odpowiedzi na najważniejsze pytania dotyczące grzechu (czym jest grzech? dlaczego ludzie grzeszą? czym jest grzech śmiertelny i powszedni? jakie są skutki grzechu? co zrobić, żeby nie popełniać grzechów? jaka jest najlepsza pomoc w walce ze złem?). Kandydaci do bierzmowania mają zaprojektować emotikon przedstawiający człowieka, który popełnił grzech i wybrać drogę, która pomaga żyć bez grzechu (labirynt)⁵⁸. W „Poradniku metodycznym” do najważniejszych celów katechetycznych spotkania zaliczono przypomnienie podstawowych informacji na temat grzechu i jego skutków oraz uświadomienie potrzeby codziennego zmagania się z grzechem. Aby osiągnąć zamierzone cele, prowadzący spotkanie mogą posłużyć się pogadanką, rozmową kierowaną, pracą z tekstem informacyjnym, pracą plastyczną, dyskusją i metodą „mówiącej kartki”(aktywizacja)⁵⁹.

Tajemnica Bożego miłosierdzia została zaprezentowana przy okazji tematu „Przystępuję do spowiedzi”. Autorzy „Pamiętnika bierzmowanego” podejmując zagadnienie mistagogii sakramentu pokuty wyszli od prawdy o Bożej miłości do człowieka i od świadectwa mówiącego o pięknie sakramentu spowiedzi. Przywołano katolicką tradycję biblijną o genezie sakramentalnego znaku pojednania i w przystępnym języku omówiono pięć warunków dobrej spowiedzi. Przypomniano też, w jaki sposób należy się spowiadać („formuła spowiedzi”) oraz zamieszczono zadanie apostoelskie wieńczące trzecią część formacji. Zgodnie z oczekiwaniami twórców pakietu, uczestnicy spotkania dotyczącego spowiedzi powinni podać trzy powody, dla których żałują za grzechy oraz wskazać konkretne sposoby naprawy skutków obmowy, kradzieży, kłótni i nieposłuszeństwa⁶⁰. W „Poradniku metodycznym” za główne cele spotkania przyjęto uświadomienie znaczenia sakramentu pokuty w życiu chrześcijanina i przypomnienie informacji o warunkach dobrej spowiedzi. Do metod i form pracy zaliczono pogadankę, rozmowę kierowaną, pracę z tekstem informacyjnym i biblijnym (analiza perykopy J 20,19-23), dyskusję i tworzenie instrukcji⁶¹.

W trakcie celebracji „Wracam do Ojca” uczestnicy powinni korzystać z „Pamiętnika bierzmowanego”, w którym znajdują się teksty liturgii słowa Bożego (Pwt 30,15-20; Ps 1,1-2.3.4.6; Rz 8,8-11; J 8,1-11), pytania do rachunku sumienia, modlitwa dziękczynna za przebaczenie i wyjaśnienie symbolu czystego serca⁶². Przebieg celebracji został dokładnie opisany w „Przewodniku

⁵⁸ Por. *NŻ. Pamiętnik*, s. 38-41.

⁵⁹ Por. *NŻ. Poradnik*, s. 48.

⁶⁰ Por. *NŻ. Pamiętnik*, s. 42-45.

⁶¹ Por. *NŻ. Poradnik*, s. 51.

⁶² Por. *NŻ. Pamiętnik*, s. 46-49.

metodycznym”⁶³. Po wprowadzeniu przewodniczącego i liturgii słowa Bożego przewidziano homilię dotyczącą skutków grzechu, trudu nawracania się i spowiedzi jako spotkania z Bogiem i Jego miłosierdziem. Po zakończonej homilii zaproponowano wystawienie Najświętszego Sakramentu. W trakcie trwania adoracji, po krótkiej modlitwie uwielbienia lub chwili ciszy, zasugerowano wspólnotowy rachunek sumienia oparty o pytania dotyczące relacji z Bogiem, bliźnimi i sobą samym. Po ostatnim pytaniu przewidziano chwilę refleksji w ciszy i wspólne odmówienie aktu żalu lub innej modlitwy. Kulminacyjnym punktem celebracji jest możliwość indywidualnej spowiedzi. W trakcie sprawowania sakramentu momenty adoracyjnej ciszy powinny przenikać się ze śpiewem pieśni. Po zakończeniu spowiedzi przewidziano krótką modlitwę dziękczynną za dar przebaczenia, przekazanie kandydatom znaku czystego serca (kwiat białego koloru, białe serce wycięte ze sztywnego tworzywa, obrazek z wizerunkiem bł. Karoliny Kózkówny) oraz błogosławieństwo Najświętszym Sakramentem.

Podsumowanie

Korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania dla dużej grupy współczesnej młodzieży jest dość problematyczne, na co wskazują badania socjologiczne i obserwacje duszpasterzy i spowiedników. Wśród przyczyn tej sytuacji znajduje się odrzucenie przez część młodego pokolenia chrześcijańskiej koncepcji grzechu oraz absolutyzowanie indywidualnych ocen moralnych. Polscy biskupi, dostrzegając konieczność adekwatnej odpowiedzi na kryzys praktyki spowiedzi wśród młodych, włączyli zagadnienia związane z mistagogią sakramentu pokuty i pojednania w wielowymiarowy proces formacji przed bierzmowaniem. W aktualnych *Wskazaniach KEP dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* przedstawiono zakres treściowy mistagogii, zaproponowano konkretne tematy spotkań i celebracji, podano metody i formy pracy oraz opisano uwarunkowania organizacyjne. Jedną z kluczowych idei nowych *Wskazań*, zarówno w kontekście mistagogii sakramentu Bożego miłosierdzia jak i całego procesu przygotowania do bierzmowania, jest położenie nacisku nie tyle na przekaz wiedzy, lecz na doświadczenie religijne otrzymywane w modlitwie, liturgii i wspólnocie wiary.

Wytyczne zawarte w dokumencie z 2017 roku powinny być uwzględniane we wszystkich pomocach formacyjnych służących przygotowaniu do bierzmowania. Przykładem recepcji *Wskazań KEP* są materiały formacyjne *Nowe życie*. W pakiecie edukacyjno-formacyjnym obejmującym „Pamiętnik bierzmowanego” i „Poradnik metodyczny” uwzględniono zagadnienia związane z Dekalogiem, grzechem, formacją sumienia, mistagogią sakramentu pokuty i pojednania i Bożym miłosierdziem. Materiały *Nowe życie* stanowią egzemplifikację właściwego wykorzystania zaleceń księży biskupów w praktyce. Analiza podjętych

⁶³ Por. *NŻ. Poradnik*, s. 54-61.

w nich treści oraz wykorzystanych metod i form pracy pozwala stwierdzić, że zaprezentowana propozycja formacyjna jest zgodna z wymaganiami ogólnopolskimi, zaś jej merytoryczną wartość należy oceniać bardzo wysoko.

* * *

Streszczenie

Współczesny kryzys pokuty sakramentalnej wśród części młodzieży stanowi poważne wyzwanie dla całej wspólnoty kościelnej. Kwestie związane z mistagogią sakramentu spowiedzi zostały podjęte przez polskich biskupów we *Wskazaniach Konferencji Episkopatu Polski dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* opublikowanych w 2017 roku. Celem artykułu jest przedstawienie rekomendacji merytorycznych, metodologicznych i organizacyjnych dotyczących mistagogii sakramentu spowiedzi w procesie formacji bierzmowanych oraz pokazanie, w jaki sposób rekomendacje te zostały przyjęte w materiałach formacyjnych *Nowe Życie*. Artykuł podzielony jest na trzy części. W pierwszej części scharakteryzowano kryzys w praktyce pokuty sakramentalnej wśród młodzieży oraz wskazano czynniki przyczyniające się do rozwoju tego zjawiska. W drugiej części omówiono *Wskazania* pod kątem formacji do właściwego doświadczenia grzechu, miłosierdzia Bożego, spowiedzi i nawrócenia. Ostatnia część artykułu podejmuje zagadnienie mistagogii sakramentu spowiedzi w materiałach formacyjnych *Nowe Życie*, ze szczególnym uwzględnieniem recepcji zaleceń dokumentu z 2017 r.

Słowa kluczowe: spowiedź, bierzmowanie, nawrócenie, młodzież, mistagogia sakramentalna, materiały formacyjne *Nowe Życie*.

Mystagogy of the Sacrament of Penance and Reconciliation in the Guidelines of the Polish Episcopal Conference Regarding Preparation for the Sacrament of Confirmation and its Reception in the Formation Materials *New Life*

Summary

The contemporary crisis of sacramental penance among some young people presents a significant challenge for the entire Church community. Issues related to the mystagogy of the sacrament of confession were addressed by Polish bishops in the *Guidelines of the Polish Episcopal Conference Regarding Preparation for the Sacrament of Confirmation*, published in 2017. The aim of this text is to present the content, methodological, and organizational recommendations concerning the mystagogy of the sacrament of confession in the confirmation formation process and to show how these recommendations have been received in the formation materials *New Life*. The article is divided into

three parts. The first part provides a brief characterization of the crisis in the practice of sacramental penance among the youth and identifies the factors contributing to the development of this phenomenon. The second part discusses *Guidelines* in terms of formation for the proper experience of sin, God's mercy, confession, and conversion. The final part of the article addresses the issue of the mystagogy of the sacrament of confession in the formation materials *New Life*, with particular attention given to the reception of the recommendations from the 2017 document.

Keywords: confession, confirmation, conversion, youth, mystagogy, formation materials *New Life*.

Bibliografia

Dokumenty Kościoła

- Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach Catechesi tradendae* (28 II 1980), w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. 2, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła Reconciliatio et poenitentia* (2 XII 1984), w: *Adhortacje ojca świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996.
- Katechizm Kościoła Katolickiego* (11 X 1992), Poznań 2002.
- Kodeks Prawa Kanonicznego* (25 I 1983), tekst łacińsko-polski, Poznań 2008.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (8 VI 2018), Częstochowa 2018.
- Kongregacja Kultu Bożego, *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice 2010.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (23 III 2020), Kielce 2020.
- Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania*, <https://episkopat.pl/wskazania-konferencji-episkopatu-polski-dotyczace-przygotowania-do-przyjecia-sakramentu-bierzmowania/> (dostęp: 12.08.2024).

Literatura

- CBOS, *Komunikat z badań nr 34/2024 – Wielki Post i Wielkanoc 2024*, https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty_tekst.php?id=6778 (dostęp: 10.08.2024).
- Dziekoński S., *Katecheza dorosłych w perspektywie inicjacji chrześcijańskiej dzieci i młodzieży*, „*Studia Theologica Varsoviensia*” 47/1(2009), s. 49-67.
- Gogolik M., *Rola świeckich w przygotowaniu kandydatów do sakramentu bierzmowania*, „*Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*” 24(2007), s. 185-197.
- Kiełb D., *Wpływ przygotowania do sakramentu bierzmowania na religijność. Studium katechetyczno-socjologiczne na podstawie badań młodzieży w diecezji rzeszowskiej*, Lublin 2023 (mps pracy doktorskiej).
- Kopiczko T., *Co proponuje Chrystus na płaszczyźnie moralności współczesnemu młodemu człowiekowi?*, „*Studia Katechetyczne*” 18(2022), s. 203-215.
- Królikowski J., *Sakrament pokuty i pojednania. Kryzys współczesny i kryzys doktrynalny*, „*Teologia w Polsce*” 2(2015), t. 9, s. 53-74.
- Krzyszczek H., *Kryzys spowiedzi jako wezwanie dla teologii pastoralnej*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 32(1999), s. 329-343.
- Mariański J., Słotwińska H., Mąkosa P., Buk-Cegiełka M., *Młodzież wobec katolickiej moralności małżeńsko-rodzinnej. Analiza ilościowa w kontekście przemian religijności*, „*Teologia i Moralność*” 19(2024), nr 1(35), s. 131-148.

- Mąkosa P., *Formacja sumienia w przygotowaniu do pierwszej spowiedzi i komunii świętej*, w: *Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie*, red. J. Stala, Kielce 2007, s. 177-193.
- Mąkosa P., *Nowe życie. Pamiętnik bierzmowanego. Materiały służące przygotowaniu do sakramentu bierzmowania inspirowane „Wskazaniami Konferencji Episkopatu Polski” z 2017 roku*, Lublin 2018.
- Mąkosa P., *Przygotowanie do przyjęcia sakramentu bierzmowania w świetle Wskazań Konferencji Episkopatu Polski z 2017 roku*, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna: księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi dr hab. Zbigniewowi Markowi SJ w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Walulik, J. Mółka, Kraków 2017, s. 723-734.
- Mąkosa P., *Zastosowanie mistagogii do pogłębienia przeżywania sakramentu pokuty i pojednania*, w: *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009, s. 489-499.
- Nowe życie. Poradnik metodyczny. Materiały służące przygotowaniu do sakramentu bierzmowania inspirowane „Wskazaniami Konferencji Episkopatu Polski” z 2017 roku*, red. J. Borowicz, P. Mąkosa, Lublin 2018.
- Osiał W., *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do sakramentu bierzmowania z 2017 roku – wskazania katechetyczno-pastoralne*, „*Studia Katechetyczne*” 14(2018), s. 133-148.
- Potocki A., *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „*Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*” 5(2006), nr 2(9), s. 84-100.
- Pyżlak G., *Katecheza rodzinna i jej wpływ na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, „*Roczniki Pastoralno-Katechetyczne*” 3(2011), s. 413-427.
- Szpet J., *Wychowanie do pokuty i pojednania*, „*Colloquia Theologica Ottoniana*” 2(2016), s. 143-155.
- Szyndler K., *Znajomość i akceptacja wartości religijno-moralnych. Studium katechetyczno-socjologiczne w świetle badań maturzystów Archidiecezji Przemyskiej*, Lublin 2023 (mps pracy doktorskiej).
- Wrońska H., *Znaczenie katechetyczne małych grup parafialnych*, „*Roczniki Teologiczne*” 15(2008), z. 6, s. 195-205.
- Wróbel J., *Sumienie jako fundament godności i wolności człowieka w kontekście jego społecznej odpowiedzialności*, „*Roczniki Teologiczne*” 3(2016), s. 89-106.
- Zajac M., *Polskie programy przygotowania do sakramentu bierzmowania*, „*Teologia i Człowiek*” 38(2017), nr 2, s. 101-116.
- Zellma A., *Formacja sumienia uczestników lekcji religii w czasach „płynnej ponowoczesności”*, „*Forum Teologiczne*” 15(2014), s. 109-120.
- Zellma A., *Kształtowanie wrażliwości sumienia katechizowanej młodzieży w kontekście współczesnej aksjologii*, „*Colloquia Theologica Ottoniana*” 2(2016), s. 201-215.

TOMASZ KOPICZKO *

Świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach jako element wychowania w wierze

Podejmując temat katechezy w rodzinie, *Dyrektorium o katechizacji* (2020) zwraca uwagę, że istotnym elementem tego procesu jest wychowanie oparte na świadectwie, które uczy w sposób nie tylko systematyczny, ale także okazjonalny¹. W proces wychowania w wierze wpisuje się wspólne świętowanie w rodzinie. Wspólne przeżywanie zwyczajów świątecznych i związanych z nimi tradycji łączy w sobie najgłębsze wartości ludzkie z przesłaniem ewangelicznym. Dokonuje się wtedy wtajemniczenie w życie chrześcijańskie, które polega na: rozbudzaniu świadomości obecności Boga w życiu, wprowadzaniu w życie modlitewne, trosce o rozwój w wymiarze moralnym, formacji zmysłu miłości na wzór samego Stwórcy².

Poszczególne święta, którym towarzyszą różnego rodzaju zwyczaje i tradycje, przeżywane w kontekście rodzinnym, mogą pełnić funkcje integracyjną, edukacyjną oraz kulturotwórczą. Mogą także wpływać na rozwój duchowy i religijny młodego pokolenia. Celem niniejszego artykułu jest omówienie kluczowych aspektów świętowania zwyczajów w polskich rodzinach, ze szczególnym uwzględnieniem ich roli w procesie wychowania w wierze. Poniższe rozważania mają charakter interdyscyplinarny. Wpisując się w problematykę nauk o rodzinie, refleksja łączy w sobie ujęcia pedagogiczne oraz teologiczne. Analiza zagadnienia opiera się natomiast na literaturze tematu oraz na danych z badań empirycznych. Takie ujęcie ma gwarantować pełniejsze zrozumienie omawianego zagadnienia w kontekście współczesnych wyzwań kulturowych i społecznych.

* ks. Tomasz Kopiczko – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8000-6714>; e-mail: tkopiczko@gmail.com

¹ Por. DK 227.

² Por. tamże.

Rola świętowania w wychowaniu

Jak zauważa Aniela Różańska, we współczesnym modelu pedagogicznym rola świętowania wydaje się niedoceniana. W swojej refleksji stwierdza, że świętowanie jest nierozdzielnie związane z czasem wolnym. Towarzyszą temu szczególnie przeżycia, zazwyczaj związane z obrzędami lub tradycjami. Tymczasem współcześnie większy akcent kładzie się na czas wolny, zapominając jednocześnie o tym, co stanowi motyw świętowania³. Taki stan jest być może konsekwencją działania władz socjalistycznych, które programowo zmieniały obrzędowość religijną w świecką. Podejmowano działania na rzecz desakralizacji treści wychowawczych świąt kościelnych i rodzinnych. Dokładano wiele starań, aby przeżywanie świąt religijnych oraz ich obrzędów stawało się jedynie pustym obyczajem, zredukowanym do czasu wolnego lub do spotkań towarzyskich i biesiadowania⁴.

Wydaje się zatem, że warto powracać i rozpowszechniać ideę wychowania poprzez wspólne świętowanie. Powinno to jednak być świętowanie, któremu towarzyszy odkrywanie sensu, istoty lub przyczyny samego świętowania. Chodzi o świętowanie, które wywołuje w człowieku doświadczenie wyrażające istotę samego święta – doświadczenie symbolu oraz wartości, które z tego wynikają⁵.

Inną istotną cechą zjawiska świętowania w procesie wychowania jest fakt, że świętowanie jest naturalną skłonnością człowieka oraz kreatorem życia społecznego. Jak podkreśla Leon Dyczewski, świętowanie jest działaniem zbiorowym. Domaga się obecności innych osób, wspólnego dzielenia się tym, co się przeżywają, a także „wspólnego uczestniczenia w tym, na co święto ukierunkowuje i czym się ono wyraża”⁶.

Kolejną istotną cechą, z punktu widzenia wychowania do wiary, jest powiązanie świętowania z poczuciem sacrum. Jak podkreśla Jerzy Danecki, czas świętowania to wręcz postulowanie o moment kontaktu z tym, co święte⁷. Owo poczucie sacrum powinno być osadzone na konkretnych doświadczeniach, które są efektem więzi rodzinnych, społecznych i religijnych. W odróżnieniu od świętowania urodzin czy imienin, gdzie na pierwszy plan zamysłu wychowawczego wysuwa się troska o więzi rodzinne i społeczne, w przypadku świętowania uroczystości o podłożu religijnym potrzebna jest także troska o relacje o wymiarze religijnym, a nawet nadprzyrodzonym. Może to dokonywać się na drodze kształtowania wartości oraz świadomego i aktywnego przeżywania tradycji. Poprzez udział w takim świętowaniu, gdzie podkreśla się jego istotę –

³ Por. A. Różańska, *Świętowanie, zapomniana kategoria pedagogiczna*, w: *Historia i współczesność procesu edukacyjno-wychowawczego*, red. D. Kocurek, Katowice 2015, s. 105-114.

⁴ Por. tamże.

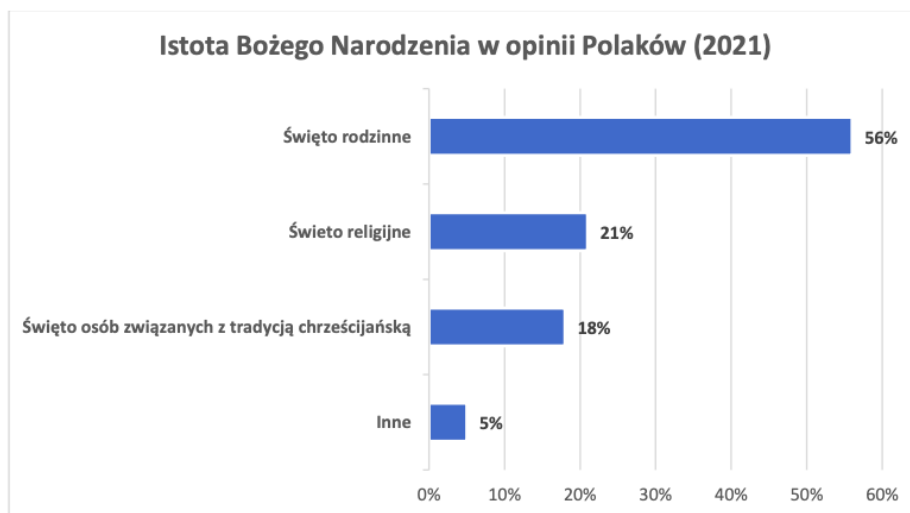
⁵ Por. J. Bagrowicz, *Stawać się bardziej człowiekiem*, Toruń 2008, s. 128nn.

⁶ L. Dyczewski, *Święto i jego kulturotwórcza rola*, „Kultura i Społeczeństwo” 2012, nr 4, s. 3.

⁷ Por. J.A. Danecki, *Świętowanie Dnia Pańskiego – jak wychować do umiejętności świętowania i odpoczynku*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 3-4(2021), s. 45-56.

wymiar sakralny – kolejne pokolenia rozwijają swoją tożsamość, poznają kulturę i historię. W konsekwencji może to prowadzić do klasycznego procesu wychowania w wierze, opartego na świadomości⁸.

Jak wskazują badania, zdecydowanie więcej ludzi w Polsce w przeżywaniu Bożego Narodzenia stawia wymiar rodzinny nad religijnym.

Źródło: J. Scovil, *Boże Narodzenie 2021, Komunikat z badań CBOS 163(2021)*, s. 2-3.

Boże Narodzenie jest związane z największym rytuałem rodzinnym, który buduje wspólnotę i relacje, jednak przez większość osób nie jest postrzegane przez pryzmat doświadczeń religijnych⁹. Religijny wymiar świętowania podkreślają głównie osoby regularnie praktykujące (56%), a także osoby starsze. Dla osób młodszych, a zwłaszcza tych, które nie podejmują praktyk religijnych (zaledwie 2%) wymiar religijny jest o wiele mniej znaczący¹⁰.

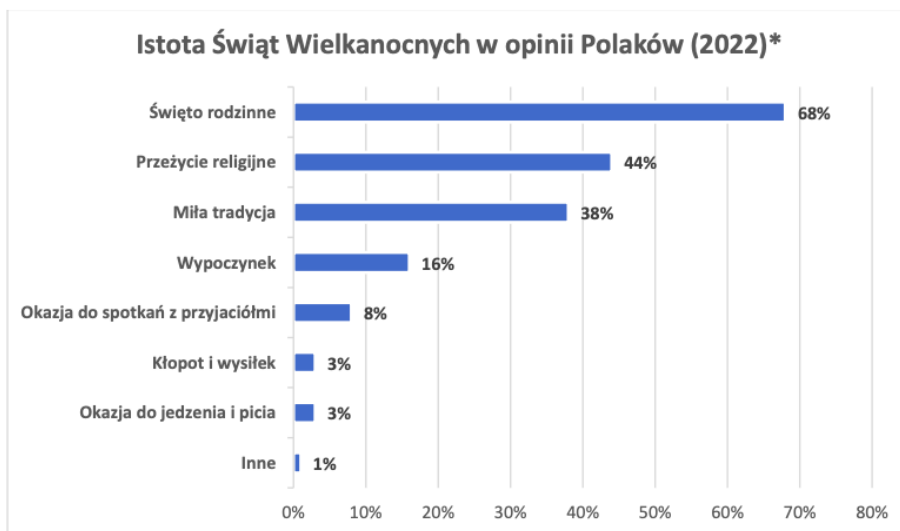
Sytuacja wygląda analogicznie w odniesieniu do Świąt Wielkanocnych. Mimo że odsetek uznających Wielkanoc za przeżycie religijne jest wyższy i wynosi 44% respondentów, to na pierwszym miejscu wciąż pozostaje postrzeganie tych świąt w wymiarze rodzinnym (68% respondentów)¹¹.

⁸ Por. A. Skreczko, *Rola świętowania w wychowaniu*, „Studia Teologiczne” 22(2004), s. 133-146.

⁹ Por. J. Scovil, *Boże Narodzenie 2021. Komunikat z badań CBOS 163 (2021)*, s. 2-3; I. Taranowicz, *Tradycja i zmiana – rytuały bożonarodzeniowe i ich znaczenie dla młodych polskich rodzin*, w: *Zmiana społeczna, pandemia, kryzys. Konteksty empiryczne i teoretyczne*, red. K. Andrejuk, I. Grabowska, M. Olcoń-Kubicka, I. Taranowicz, Warszawa 2021, s. 276.

¹⁰ Por. B. Łukaszewski, *Przeżywanie świąt, przekazywanie wiary i świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach. Analiza wybranych badań*, Warszawa 2024, s. 15-16.

¹¹ Por. tamże, s. 20-21.

Źródło: J. Scovil, *Wielki Post i Wielkanoc 2022*, Komunikat z badań CBOS 53(2022), s. 4.

*Odpowiedzi nie sumują się do 100% z racji możliwości wyboru więcej niż jednej preferowanej odpowiedzi.

Michał Chłopowiec proponuje, aby świętowanie w rodzinie odbywało się pomiędzy „akcją i kontemplacją”¹². Wydaje się, że w wychowaniu potrzeba swoistej równowagi pomiędzy aktywnym uczestnictwem a podejściem refleksyjnym. Mobilizacja do aktywnej partycypacji może budować wzajemne relacje, budzić radość, kształtować umiejętności czy utrzymywać zachowanie tradycji. Tymczasem troska o element kontemplacyjny w wychowaniu może prowadzić do głębszego zrozumienia istoty świąt oraz odkrycia i utrwalenia wartości, które niesie dane przeżycie. Reasumując, oba te elementy mogą pozytywnie wpływać na wzbogacenie doświadczenia wychowanków oraz ich rozwój emocjonalny, religijny i wspólnotowy. Przekładając tę myśl na praktykę, w okresie przygotowania do świąt dzieci mogą być włączone w organizację wspólnego świętowania, np. poprzez wyznaczenie im drobnych zadań (akcja), ale mogą temu także towarzyszyć wspólne rozmowy i wyjaśnienia ułatwiające zrozumienie tych zadań lub sytuacji egzystencjalnych (kontemplacja). Wydaje się, że dopiero takie holistyczne podejście do procesu wychowania gwarantuje odkrycie właściwej roli świętowania w procesie wychowania w wierze¹³.

Wyzwania i trudności

Coraz częściej badania naukowe obalają mit, że „Polak to katolik”. Jak pokazuje najnowszy spis ludności z 2021 roku, zaledwie 71,3% mieszkańców

¹² Por. M. Chłopowiec, *Wychowanie dziecka w rodzinie do świętowania*, „Seminare” 11(1995), s. 123-134.

¹³ Por. tamże; B.H. Fiese, *Family Routines and Rituals*, New Haven-London 2006, s. 1-28.

Polski zadeklarowało się jako katolicy¹⁴. Bez wątpienia taki stan rzeczy został zdynamizowany w okresie pandemii. Przekazywanie wiary, które odbywa się w rodzinie, jest związane z replikowaniem rodzicielskiego wzorca praktyk religijnych. Bazując na badaniach opublikowanych w 2022 roku, można zauważyć, że 27% respondentów uważa, że Kościół katolicki jest wspólnotą, w której ich wiara się realizuje. Jednocześnie 26% badanych ocenia Kościół poprzez pryzmat hierarchii, która swoją postawą zniechęca do praktyk religijnych. Około 20% respondentów identyfikuje Kościół z parafią, a podobny odsetek (20%) uważa, że Kościół jest niedostosowany do współczesnych czasów¹⁵. W konsekwencji zauważa się podział, w którym 47% Polaków postrzega Kościół jako miejsce, w którym dobrze się czują i odnajdują, natomiast 46% widzi Kościół pejoratywnie, jedynie jako instytucje „odległą”¹⁶.

Należy także zauważyć, że 58% Polaków identyfikuje się ze stwierdzeniem, że „wynieśli wiare z domu i podtrzymują przekazaną im tradycję”. Jednocześnie te same badania wskazują, że ze stwierdzeniem „ich wiara słabła i wzmacniała się w różnych fazach życia i wymaga kompromisów” w największym stopniu identyfikują się osoby w wieku 35-44 lata (16%). Tego typu stwierdzenie, połączone z refleksyjnym postrzeganiem rzeczywistości, może stanowić w polskich rodzinach istotną trudność w przekazywaniu wartości i wychowaniu w wierze, szczególnie pomiędzy rodzicami, którzy reprezentują tak zwane Pokolenie X, a dziećmi z Pokolenia Z i Pokolenia Alfa¹⁷.

Panorama wyzwań i trudności związanych ze świętowaniem, które ma wychowywać w wierze, jest bardzo szeroka. Andrzej Zwoliński, charakteryzując czasy współczesne, już ponad dekadę temu wysnuł diagnozę socjologiczną dotyczącą trudności związanych ze świętowaniem. Zauważył, że współczesność „niesie ze sobą inne spojrzenie na rytm czasu. Dzień dzieli się nie tyle na poranek, południe i wieczór, co na czas pracy i czas wolny. Wolny czas coraz bardziej także zatracił charakter religijno-sakralny, co związane było ze świętowaniem, w którym swe miejsce znajdowały także cykle obrzędów i zwyczajów ludowych, związanych blisko z religią. Obecnie czas wolny traci swą łączność ze sferą religijną. Chodzi w nim coraz bardziej o oderwanie od pracy, odprężenie i konsumpcję. Wypoczynek od pracy przestaje być na pierwszym miejscu czasem poświęconym sprawom nadprzyrodzonym, a staje się w pierwszym rzędzie czasem wolnym od pracy, przeznaczonym do własnej dyspozycji człowieka”¹⁸.

¹⁴ Por. GUS, *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2021. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna w świetle wyników NSP 2021*, Warszawa 2023, s. 123.

¹⁵ Por. M. Bożewicz, *Zmiany religijności Polaków po pandemii. Komunikat z badań CBOS 85 (2022)*, s. 2-4.

¹⁶ Por. tamże; B. Łukaszewski, *Przeżywanie świąt...*, dz. cyt., s. 24-26.

¹⁷ Por. tamże, s. 26-28.

¹⁸ Por. A. Zwoliński, *Wychowawczy i kulturowy charakter niedzieli i czasu świętego*, „Pedagogika Katolicka” 6(2010), s. 78.

Wobec powyższego opisu wydaje się, że kluczowym wyzwaniem pozostaje rola i wzorzec rodziców. Dokonując analizy rzeczywistości na przełomie wieków, już ponad dwadzieścia lat temu włoski teolog, pedagog i publicysta Luigi Giussani zauważył, że „niestety dzisiaj prawie wszyscy mają koncepcję rodziny, która nie obejmuje wszystkich czynników zgodnie z Bożym planem, jakie Bóg objawił przez Jezusa. Ktoś, kto nigdy nie słyszał o Jezusie nie może sobie wyobrazić obrazu rodziny alternatywnej względem tej proponowanej przez współczesny świat. Dzieci mogą przychodzić na świat bez jakiejkolwiek świadomości swojego przeznaczenia, tak jak bestia rodzi swoje młode. Nikt nie staje się ojcem lub matką dlatego że ma dzieci, ale dlatego że się je zrodzi i wychowuje, to znaczy pomaga się im iść w kierunku ich ostatecznego przeznaczenia”¹⁹.

To właśnie rodzice są tymi wychowawcami, którzy mogą wprowadzić dziecko w świat wartości i tradycji poprzez celebrację świąt. To rodzice mogą być tymi, którzy będą modelować rozwój wartości religijnych u dziecka. Poprzez osobisty przykład lub pielęgnowanie rytuałów rodzinnych mają szansę wpłynąć na edukację religijną w sposób naturalny. Pozorne, zwyczajne wyjaśnienie znaczenia świąt okazuje się najlepszym sposobem wychowywania w wiedzy religijnej. Aktywne odtwarzanie tradycji i wspólne ich praktykowanie poprzez organizowanie ceremonii świątecznych jest podstawowym sposobem na wzmacnianie i utrwalanie przeżywania wartości oraz kształtowania postaw. W konsekwencji może to prowadzić do wzrostu przeżyć nie tylko duchowych czy wspólnotowych, ale także religijnych²⁰.

Badania wykazują, że troska o międzypokoleniowe przekazywanie wartości religijnych sprzyja budowaniu relacji rodzinnych. Mimo że owo zadanie jest powszechnie uważane za jedno z trudniejszych wyzwań wychowawczych, to wysiłek i przykład rodziców przekładają się na jakość więzi rodzinnych, a także społecznych. Konkretyzując myśl, można stwierdzić, że relacje interpersonalne w rodzinie znajdują swoje przełożenie na stopień personalizacji relacji z Bogiem²¹.

Obecne czasy z pewnością wytwarzają klimat dużej swobody, co jest również odczuwalne w modelach wychowawczych rodzin. Całkowicie nieskuteczne okazuje się wychowanie oparte jedynie o nakazy i zakazy. Kluczem w wychowaniu rodzinnym wydaje się dobra relacja międzypokoleniowa, która zawodzi tym, że dzieci będą naśladować działania swoich rodziców. Jeszcze

¹⁹ L. Giussani, *Paternità e appartenenza. Intervento al Convegno su Paternità di Dio e paternità della famiglia*. Pontificio Consiglio per la Famiglia (4 giugno 1999), <https://www.sabinopaciolla.com/la-famiglia-e-il-luogo-delleducazione-allappartenenza-ad-un-altro/> (dostęp: 1.06.2024).

²⁰ Por. S. Osiński, *Postulat i charakterystyka ważnych elementów procesu wychowawczego dziecka w domu rodzinnym*, w: *Katolickie wychowanie dziecka*, red. A. Kiciński, M. Opiela, Lublin 2016, s. 181-190; J. Młyński, *Rodzina fundamentem trwałości społeczeństwa*, „Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio” 44(2020), nr 4, s. 132-148.

²¹ Por. W. Chaim, *Wpływ praktyk religijnych w rodzinie na religijność i osobowość wschodzącej dorosłości*, „Resovia Sacra” 29(2022), s. 49-84.

bardziej skuteczne, z punktu widzenia pedagogicznego, wydaje się wspólne działanie. Przeżywanie świąt w rodzinie daje właśnie taką okazję do podjęcia wspólnych praktyk i działań. Takie wysiłki wychowawcze mogą skutkować budowaniem więzi oraz świadomości, które dokonują się zarówno na poziomie intelektu, jak i emocji²².

Mimo zauważalnej tendencji spadkowej, w sposobie przeżywania Świąt Bożego Narodzenia lub Świąt Wielkanocnych nadal silnie obecne są elementy wspólnie przeżywanych tradycji o podłożu religijnym. Pomimo że na pierwszych miejscach znajdują się takie tradycje, jak składanie sobie życzeń czy ubieranie choinki, ciągle praktykowane jest śpiewanie kolęd, wspólna modlitwa przy kolacji wigilijnej, czytanie Pisma świętego czy pójście na pasterkę. Należy zauważyć, że wszystkie te tradycje bez wyjątku przyczyniają się do budowania wzajemnych relacji rodzinnych. Przy zaangażowaniu rodziców i odpowiednim ukierunkowaniu mogą one przyczyniać się do tego, że wspólne przeżywanie świąt jest nie tylko spędzaniem czasu wolnego z rodziną, ale także czasem i sposobem pogłębiania swojej relacji z Bogiem²³.

Bardzo podobny schemat zachodzi przy przeżywaniu Świąt Wielkanocnych. Dla zdecydowanej większości Polaków są to święta rodzinne, ale także przeżycie religijne, w którym jest miejsce na kultywowanie tradycji. Należy jednak zauważyć, że w przypadku Świąt Wielkiej Nocy odsetek Polaków traktujących to wydarzenie jako przeżycie religijne spada w dość dużym tempie. W ciągu dwóch lat jest spadek ten wynosi 6% (2020-2022)²⁴.

TRADYCJE WIGILIJNE (2021)	
Zwyczaj	Deklaracje podtrzymywania (%)
Wzajemne składanie życzeń	98
Spożywanie tradycyjnych potraw	98
Dzielenie się opłatkiem	97
Ubieranie choinki	97
Odwiedziny, wymiana życzeń	91
Przygotowanie prezentów pod choinkę	91
Wysyłanie życzeń w formie tekstowej (SMS, komunikatory, e-mail, kartki elektroniczne)	88
Dodatkowe nakrycie dla nieoczekiwanego gościa	88
Zachowywanie postu w Wigilię	83

²² Por. K. Wolski, *Rodzina szkołą wiary*, „Studia nad Rodziną” 17(2013), nr 1, s. 79-96; K. Heiland-Kurzak, *Dziecięta kreacja obrazu Boga i religijności. Perspektywa pedagogiczna*, Warszawa 2021, s. 155-167.

²³ Por J. Scovil, *Boże Narodzenie 2021. Komunikat z badań CBOS 163 (2021)*, s. 5.

²⁴ Por. tenże, *Wielki Post i Wielkanoc 2022. Komunikat z badań CBOS 53 (2022)*, s. 2-3.

Wkładanie siana pod obrus	75
Śpiewanie kolęd	70
Odwiedzanie grobów osób bliskich	70
Oczekiwanie na pierwszą gwiazdkę	67
Przygotowanie odpowiedniej liczby potraw	62
Odmawianie modlitwy, czytanie fragmentów Pisma Świętego	60
Przystępowanie do spowiedzi	59
Udział w pasterce	53
Wywieszanie wianków świątecznych	51
Dzielenie się opłatkiem ze zwierzętami	38
Wysyłanie tradycyjnych kartek świątecznych	36
Zaproszenie na Wigilię osoby samotnej bądź też ubogiej	29
Przebieranie się za św. Mikołaja	24

Źródło: J. Scovil, *Boże Narodzenie 2021. Komunikat z badań CBOS 163(2021)*, s. 7.

TRADYCJE WIELKOPOSTNE I WIELKANOCNE (2022)	
Zwyczaj	Deklaracje podtrzymywania (%)
Dzielenie się jajkiem	90
Święcenie pokarmów w Wielką Sobotę	88
Wysyłanie życzeń w formie tekstowej (SMS, komunikatory, e-mail, kartki elektroniczne)	81
Święcenie palemki w Niedzielę Palmową	72
Pieczenie wielkanocnych ciast	72
Malowanie pisanek	69
Śmigus dyngus (łany poniedziałek)	67
Nawiedzenie Grobu Pańskiego w Wielki Piątek/Wielką Sobotę	61
Wysyłanie tradycyjnych kartek z życzeniami	26

Źródło: J. Scovil, *Wielki Post i Wielkanoc 2022. Komunikat z badań CBOS 53(2022)*, s. 8.

Poszukując przyczyn spadku religijnego wymiaru świętowania Wielkiej Nocy, należy zwrócić uwagę na zmiany zachodzące w postawach religijnych,

zwłaszcza w ostatnich latach, spowodowane sytuacją pandemiczną. Badania wyraźnie wskazują, że młode pokolenia coraz bardziej komercyjnie podchodzą do świąt, zarówno Bożego Narodzenia, jak i Wielkiej Nocy. Coraz większą rolę odgrywa „kultura emocji”, pozbawiona powiązań z intelektualnym uzasadnieniem²⁵.

Jednocześnie coraz trudniej w relacjach rodzinnych o sytuacje, które mogłyby dawać poczucie spełnienia, bliskości oraz wyjątkowości. Rezygnacja z pozornie prostych elementów, takich jak uroczysty ubiór, stół nakryty białym obrusem, dzień wolny od pracy, czy wspólne spędzenie czasu razem z bliskimi, może sprawić, że w procesie wychowania rzadko pojawiają się emocje i uczucia, takie jak skupienie, poczucie spokoju, harmonii czy spełnienie płynące z bezinteresownego dobra²⁶.

W konsekwencji pojawia się kolejne wyzwanie: troska o to, aby wspólne świętowanie zwyczajów w rodzinie przekładało się na wychowanie do przeżywania wspólnoty, zarówno w wymiarze sakralnym, jak i społecznym. Wspólne przeżywanie rytuałów, obrzędów oraz zwyczajów związanych ze świętami to nie tylko sposób na odtwarzanie tradycji, ale także na jej aktualizację w kontekście wzmacniania tożsamości religijnej i społecznej. Wspólne celebrowanie wzmacnia tożsamość oraz może dawać poczucie wyjątkowości. Jak twierdzi A. Różańska, mimo bogactwa kulturowego współczesnego świata, na człowieka należy patrzeć w kategoriach *homo domesticus* – to znaczy „człowieka mieszkającego w domu, postrzeganym wymiarze nie tylko materialnym, przestrzennym, lecz także w sensie wartości duchowej”²⁷.

Właściwa troska o wymiar wspólnotowy w przeżywaniu świątecznych zwyczajów może przynosić poczucie bliskości, bezpieczeństwa oraz zażyłości. To z kolei stanowi podstawę do stworzenia klimatu, w którym rodzice, zaczynając od troski o wymiar wspólnotowy, stopniowo przechodzą do troski o wymiar sakralny. Troska o wymiar sakralny w atmosferze niezgody i braku wzajemnego zaufania byłaby wręcz nienaturalna. Naturalnym porządkiem w wychowaniu jest przecież zasada, że w trosce kierowanej miłością rodzice najpierw zapewniają dziecku dom i bezpieczną przestrzeń do życia w wymiarze materialnym, a stopniowo przechodzą do kształtowania wartości duchowych i sakralnych²⁸.

²⁵ Por. M. Sawicka, *Pojęcie kultury emocjonalnej jako narzędzie analizy socjologicznej*, „Kultura i Społeczeństwo” 2015, nr 1, s. 181-195; A. Hochschild, *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, Warszawa 2009.

²⁶ Por. J. Mariański, *Pedagogika religii w kontekście społecznym*, „Edukacja Międzykulturowa” 13(2020), nr 2, s. 21-49; A. Rayzacher-Majewska, *Wychowawcze zadania katechezy w szkolnym nauczaniu religii*, w: *Nauczanie religii w szkole w latach 1990-2015 wobec zadań katechezy*, red. A. Rayzacher-Majewska, R. Bednarczyk, Warszawa 2016, s. 87-168; G. Godawa, *Pedagogia bliskości międzyludzkiej*, Kraków 2024.

²⁷ A. Różańska, *Świętowanie*, dz. cyt., s. 109.

²⁸ Por. M. Tampani, *L'educazione religiosa del minore nella società multiculturale*, w: *Società multiculturale e diritto delle relazioni familiari*, red. G. Cataldi, Napoli 2021, s. 187-205.

Wydaje się, że współczesne rodziny często noszą znamiona dysfunkcyjnych właśnie dlatego, że troska o przeżywanie świąt sprowadza się jedynie do wymiaru materialnego. Brakuje w nich natomiast autentycznych relacji, które są niezbędne do budowania przestrzeni duchowej.

Przekazywanie wiary w rodzinie

Przekazywanie wiary w rodzinie bez wątpienia jest jednym z jej podstawowych zadań w świetle nauczania Kościoła katolickiego²⁹. Jednak badania socjologiczne i praktyka wskazują, że realizacja tego zadania jest wyzwaniem. Kluczowymi czynnikami sprzyjającymi wychowaniu do wiary w rodzinie są podejmowanie praktyk religijnych oraz zaufanie rodziny do Kościoła, zarówno w wymiarze instytucji, jak i wspólnoty. Istotną rolę w tym procesie pełnią również lekcje religii w szkole oraz katecheza parafialna, które pomagają w utrwalaniu przekazywanych wartości³⁰.

Pragnąc zatem, aby świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach stało się elementem wychowania w wierze, należy skupić się na kilku priorytetowych obszarach. Wśród nich szczególne znaczenie mają: troska o budowanie właściwych relacji w rodzinie, troska o zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, kształtowanie zaufania do wspólnoty Kościoła.

Troska o relacje rodzinne

Relacja pomiędzy świętowaniem zwyczajów a troską o właściwe relacje jest skomplikowana, ale bardzo ważna. Właściwe relacje w rodzinie stanowią fundament dla świętowania i przeżywania zwyczajów religijnych. Z drugiej strony, systematyczne przekazywanie wartości religijnych międzypokoleniowo poprawia funkcjonowanie rodziny, co prowadzi do wzmocnienia relacji rodzinnych³¹. Zaspokojenie potrzeb emocjonalnych w rodzinie, jak wskazują badania i teorie pedagogiczne, stwarza korzystne warunki dla rozwoju wiary. Czynniki takie jak: tzw. klimat emocjonalny, wzajemna akceptacja, otwartość, wzajemny szacunek, brak sytuacji konfliktowych oraz bliskie relacje między członkami rodziny są kluczowe nie tylko dla harmonii domowej, ale również dla budowania głębszej, psychologicznej warstwy relacji z Bogiem³².

Jakość relacji pomiędzy rodzicami a dziećmi jest priorytetowym czynnikiem wymagającym dużego wysiłku wychowawczego, ale ma też ogromne

²⁹ Por. KKK 2221; DK 124.

³⁰ Por. M. Grabowska, *Polski pejzaż religijny – z bliższego planu. Komunikat z badań CBOS 91 (2022)*, s. 5-6.

³¹ Por. W. Chaim, *Wpływ praktyk religijnych*, dz. cyt., s. 50; A.B. Walker, *An exploration of family factors related to emerging adults' religious self-identification*, „Religions” 10(2019), nr 3, s. 2-17.

³² Warstwa ta może być mierzalna w Skali Relacji Religijnej D. Hutsebauta. Por. W. Chaim, *Wpływ praktyk religijnych*, dz. cyt., s. 52; tenże, *Klimat rodziny jako korelat personalnego wymiaru religijności*, „Studia Płockie” 25(1997), s. 221-230.

znaczenie w przekazie wiary. Rodziny, które budują relacje oparte na emocjonalnym cieple i miłości, tworzą znacznie lepsze warunki do głębokiego zrozumienia sensu podejmowanych praktyk religijnych. W takim klimacie ważność religijnych przeżyć, zarówno podczas świąt, jak i na co dzień, staje się bardziej dostrzegalna i wartościowa. Działania rodziców mogą zarówno wspierać i harmonizować rozwój doświadczeń religijnych, jak i prowadzić do ich zablokowania lub całkowitego wyeliminowania³³.

Wysiłek włożony w budowanie właściwych relacji rodzinnych, szczególnie poprzez wspólne spędzanie czasu, odgrywa fundamentalną rolę. Świętowanie rodzinnych zwyczajów, które odbywa się podczas wspólnych chwil, może sprzyjać wzmocnieniu relacji. Warto jednak zwrócić uwagę na globalne tendencje, które pokazują, że tylko 40% nastolatków podziela takie same przekonania religijne jak ich rodzice. Mimo wspólnego uczestnictwa w praktykach religijnych, młodsze pokolenie często inaczej postrzega znaczenie religii w swoim życiu³⁴.

Z wypowiedzi młodych osób wynika, że istnieje wyraźna zależność między relacjami a wiarą. W przeprowadzonych badaniach padają deklaracje o wyraźnej obustronnej zależności pomiędzy relacjami a wiarą. Z jednej strony relacje uczą przeżywania wiary, a z drugiej strony doświadczenie religijne pomaga w dzieleniu się dobrem z innymi ludźmi³⁵.

Zatem zgodnie z założeniami budowania duchowości chrześcijańskiej na pierwszym miejscu należy postawić wymiar personalny³⁶. Właściwie ukształtowane relacje interpersonalne w rodzinie prowadzą do głębszych i bardziej autentycznych relacji z Bogiem. Świętość i wiara ludzi młodych rodzą się nie z analizy tradycji świątecznych czy moralnych decyzji o uczestnictwie w praktykach religijnych, ale z osobistego doświadczenia spotkania z Bogiem. To doświadczenie jest fundamentem dla rozwoju autentycznej wiary i nadaje kierunek dalszemu wzrostowi duchowemu³⁷.

³³ Por. W. Chaim, *Interpersonalne korelaty relacji religijnej*, w: *Studia z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, t. 10, red. P. Francuz, P. Oleś, W. Otrębski, Lublin 2001, s. 219-237; A. Rayzacher-Majewska, *Katecheta wymagający – rola wymagań w posłudze katechetycznej na podstawie nauczania św. Jana Pawła II*, „Studia Elckie” 22(2020), nr 4, s. 453-468.

³⁴ Por. W. Chaim, *Wpływ praktyk religijnych*, dz. cyt., s. 54; T. Adamczyk, *Młodzież*, w: *Kościół w Polsce 2023. Raport*, red. J. Operacz, Warszawa 2024, s. 31-44.

³⁵ Por. A. Samolewicz-Jeglicka, *Wiara rodzi się ze słuchania, czyli o religijności młodzieży w Polsce*, <https://catolico.stacja7.pl/wiara-rodzi-sie-ze-sluchania-czyli-o-religijnosci-mlodziezy-w-polsce/> (dostęp: 1.06.2024); W. Oronowicz-Jaśkowiak, *Czy postrzegamy komponenty inteligencji emocjonalnej jako ważne w funkcjonowaniu bliskich relacji interpersonalnych?*, https://www.researchgate.net/profile/Wojciech-Oronowicz-Jaskowiak/publication/278031825_Czy_postrzegamy_komponenty_inteligencji_emocjonalnej_jako_wazne_w_funkcjonowaniu_bliskich_relacji_interpersonalnych/links/557aa9e308aeb6d8c0208bd0/Czy-postrzegamy-komponenty-inteligencji-emocjonalnej-jako-wazne-w-funkcjonowaniu-bliskich-relacji-interpersonalnych.pdf (dostęp: 1.06.2024).

³⁶ Por. DK 230; M. Daniłuk, *Duchowość chrześcijańska*, w: EK, t. 4, kol. 317-330.

³⁷ Por. DK 251; I. Werbiński, *Wpływ duchowości na relacje interpersonalne w rodzinie*, „Studia Włocławskie” 17(2015), s. 207-222.

Troska o zapewnienie poczucia bezpieczeństwa

Kolejnym istotnym czynnikiem wspierającym wychowanie w wierze, które rozwija się wokół zwyczajów świątecznych przeżywanych w rodzinie, jest troska o zapewnienie poczucia bezpieczeństwa. Wynika to bezpośrednio z bliskości, opartej o dobrze przeżywane relacje rodzinne. Uczucie przynależności do rodziny tworzy atmosferę bezpieczeństwa, co z kolei przyczynia się do wyzwolenia od strachu, lęku i samotności. W dzisiejszym świecie, gdzie często brakuje równowagi antropologicznej, dojrzałości emocjonalnej i moralnej, gdzie rzeczywistość jest postrzegana i interpretowana w dowolny sposób, a wzorce są niewyraźne lub nieobecne, to właśnie rodzina powinna stać się podstawową komórką gwarantującą bezpieczeństwo³⁸. Dziecko, ucząc się dialogu zarówno z drugim człowiekiem, jak i z Bogiem, potrzebuje poczucia duchowego komfortu i akceptacji.

Zdaniem M. Ryś to właśnie więzi emocjonalne i poczucie bezpieczeństwa stanowią fundament dla osobistego rozwoju³⁹. Z tego powodu kluczowe jest, aby w świadomości rodziców dominowała postawa wychowania podmiotowego. Nie może być mowy o manipulacji drugim człowiekiem. Przeżywanie zwyczajów świątecznych powinno odbywać się w atmosferze wolności i swobody, dostosowanej do poziomu intelektualnego i emocjonalnego. Takie wspólne spędzanie czasu we wzajemnym poszanowaniu i trosce o godność uczy pozytywnego postrzegania świata. Taki model wychowawczy powinien się zatem skupiać na potrzebie miłości, afirmacji drugiego człowieka oraz poczuciu przynależności do grupy, która gwarantuje szacunek i bezpieczeństwo. Troska pedagogiczna rodziców powinna dążyć do tego, aby to doświadczenie bezpieczeństwa w rodzinie było o wiele większe i pełniejsze niż w jakimkolwiek innym środowisku⁴⁰.

Pragnąc zatem, aby celebrowanie zwyczajów świątecznych przyczyniało się do budowania atmosfery bezpieczeństwa, a w konsekwencji wspierało rozwój wiary, należy zwrócić uwagę na takie elementy świętowania jak: stałość i powtarzalność rytuałów, wspólne przygotowania, przestrzeń na dialog i refleksję, a także ciepłą i serdeczną atmosferę podczas spędzania czasu wolnego oraz klimat wrażliwości na piękno tradycji. Należy się także zatroszczyć o to, aby dzieci mogły swobodnie i otwarcie wyrażać swoje emocje. Święta zazwyczaj wywołują dość silne odczucia, dlatego istotne jest, aby każdy członek rodziny miał możliwość dzielenia się swoimi przeżyciami – radościami, smutkami czy tęsknotami, które wynikają z przeżywanych tradycji. Poszanowanie

³⁸ Por. T. Kopiczko, *Trudności komunikacyjne zagrożeniem dla wychowania religijnego w rodzinie. Zarys problematyki*, „Studia Katechetyczne” 16(2020), s. 57-74; P. Tomasik, *Pedagogika wobec kryzysu wychowania*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 11(1998), s. 287-318.

³⁹ Por. M. Ryś, *Wspieranie rozwoju osobowego w rodzinie*, w: *W trosce o rodzinę. W poszukiwaniu prawdy, dobra i piękna*, red. tenże, Warszawa 2007, s. 25-40.

⁴⁰ Por. J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, Lublin 2016, s. 148nn.

emocji oraz wzajemna akceptacja rodzą poczucie zrozumienia i wsparcia, co w konsekwencji buduje poczucie bezpieczeństwa⁴¹.

Istotnym elementem jest również szacunek dla tradycji. Zwyczaje kulturowane w rodzinach często są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Świadomość, że uczestniczy się w czymś o znaczeniu historycznym i rodzinnym, wzmacnia poczucie przynależności do wspólnoty. Wiedza, że te same zwyczaje były praktykowane przez pradziadków i dziadków, a teraz dziecko przeżywa je ze swoimi rodzicami, daje poczucie uczestniczenia w czymś, co jest trwałe i stateczne⁴².

Rodzice jako pierwsi wychowawcy, powinni dołożyć wszelkich starań, aby wspólne przeżywanie świątecznych zwyczajów opierało się na pełnym zaangażowaniu, przynosiło radość, wzmacniało więzi rodzinne, a tym samym budowało poczucie bezpieczeństwa – zarówno w wymiarze emocjonalnym, jak i duchowym. Poczucie więzi międzypokoleniowej umożliwia odnalezienie stabilności oraz gwarantuje przynależność do wspólnoty rodzinnej, a w szerszym wymiarze – do wspólnoty osób wierzących⁴³.

Troska o budowanie zaufania do wspólnoty Kościoła

Budowanie zaufania do Kościoła w procesie wychowania wymaga autentycznych postaw ze strony rodziców oraz całej wspólnoty Kościoła. Jest to szczególnie ważne w kontekście pielęgnowania świątecznych zwyczajów i tradycji w rodzinie. Wspólnota Kościoła jest istotnym elementem w procesie rozwoju wiary. Należy pamiętać, że rodzice i rodzina pełnią aktywną rolę w katechezie. Jak przypomina *Dyrektorium o katechizacji*, wierzący rodzice poprzez codzienny przykład mają szczególną możliwość i zdolność wprowadzania dzieci w piękno wiary chrześcijańskiej⁴⁴.

Wspólne celebrowanie zwyczajów świątecznych może być doskonałą okazją do wprowadzenia dzieci do wspólnoty wiary, która jest przeżywana we wspólnocie Kościoła. To właśnie wspólnota Kościoła, razem z rodzicami, troszczy się o właściwe wypełnienie misji edukacji religijnej⁴⁵. Jak podkreśla *Dyrektorium o katechizacji*, „Rodzina jest wspólnotą miłości i życia, na którą składa się cały zespół międzyosobowych odniesień: oblubieńczość, ojcostwo –

⁴¹ Por. W. Zagórska, A. Lipska, *Rytuały rodzinne – koncepcje, badania, funkcje psychologiczne*, „Psychologia Rozwojowa” 20(2015), nr 2, s. 11-25.

⁴² Por. E. Jezierska-Wiejak, *Rodzina jako międzypokoleniowa płaszczyzna transmisji wartości*, w: *Rodzina w mediach i praktyce pedagogicznej*, red. L. Albański, E. Jurczyk-Romanowska, Wrocław 2013, s. 285-300.

⁴³ Por. Jan Paweł II, *List do rodzin* (1994), 16; A. Błasiak, *Rytuały rodzinne jako czynnik stałości i trwałości systemu rodzinnego w dynamicznie zmieniającym się świecie*, „Horyzonty Wychowania” 18(2019), nr 48, s. 43-51; J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, Lublin 2016, s. 23nn; A. Błasiak, A. Chmura, *Opieka w rodzinie*, w: *Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów*, red. B. Sieradzka-Baziur, Kraków 2018, s. 83-116.

⁴⁴ Por. DK 124.

⁴⁵ Por. AL 85; FC 38.

macierzyństwo, synostwo, braterstwo, poprzez które każda osoba wchodzi do rodziny ludzkiej i do rodziny Bożej, którą jest Kościół⁴⁶. Wydaje się zatem, że to rodzina powinna w dzieciach budować zaufanie do wspólnoty Kościoła, w której dokonuje się rozwój wiary na drodze życia sakramentalnego, modlitewnego i apostołskiego.

Przeżywając zwyczaje i tradycje rodzinne w okresie świątecznym, rodzice powinni dołożyć wszelkich starań, aby były one skorelowane z autentycznym przykładem życia. Rodzice, jako pierwsi wychowawcy, w sposób pośredni, jak i bezpośredni, mają wpływ na budowanie zaufania do wspólnoty Kościoła. W tym miejscu warto odpowiedzieć na pytanie, dlaczego troska o zaufanie do wspólnoty Kościoła jest tak istotna w kontekście celebrowania zwyczajów związanych z Bożym Narodzeniem czy Wielkanocą.

Istota tych świąt jest głęboko związana z istotą wiary. Skoro świętowanie zwyczajów ma prowadzić do pogłębiania wiary dzieci i młodzieży, konieczna jest troska o budowanie zaufania do Kościoła. Kościół, poprzez swoją posługę, wspiera rozwój wiary i dzięki łasce Bożej prowadzi do jej głębi. Doświadczenie spotkania, miłości, dialogu, wspólnoty i dobroci może być kultywowane przez rodziców w gronie rodzinnym w czasie świąt⁴⁷. Bez wątpienia stanowi to istotny element rozwoju wiary. Do pełnej i dojrzałej relacji z Bogiem potrzebna jest jednak jeszcze łaska płynąca z życia sakramentalnego, które jest możliwe jedynie we wspólnocie Kościoła. Stąd potrzeba, aby rodzice, troszcząc się o wychowanie w wierze swoich dzieci, patrzyli dalekosiętnie. Dzieci uczą się wiary i szacunku do Kościoła poprzez obserwację, dlatego spójność pomiędzy słowami a czynami ich rodziców wydaje się kluczowa⁴⁸.

Wychowanie w wierze, oparte na zaufaniu do Kościoła, wymaga także postawy zrozumienia i dialogu które przejawiają się w otwartości na pytania i wątpliwości, jakie mogą mieć dzieci. Stąd też rodzice powinni być gotowi przede wszystkim do słuchania i rozmowy, a także wyjaśniania zwyczajów świątecznych nie tylko w kontekście tradycji, ale również w kontekście prawd wiary. Warto również powiązać zwyczaje świąteczne z życiem sakramentalnym. Należy pamiętać, że Kościół jest wspólnotą, która urzeczywistnia się poprzez sakramenty. Sakramenty są źródłem łaski i wsparcia duchowego⁴⁹. Regularne życie sakramentalne może zatem budzić poczucie bezpieczeństwa duchowego i przynależności do wspólnoty.

Zaufanie do Kościoła może rozwijać się poprzez autentyczne doświadczenie równowagi pomiędzy katechezą a rodziną, doświadczeniem liturgicznym

⁴⁶ Por. DK 226.

⁴⁷ Por. M. Dziewiecki, *Wychowanie religijne to kwestia miłości*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 57(2019), nr 1, s. 38-41.

⁴⁸ Por. A. Zellma, W. Czupryński, *Korelacja nauczania religii z katechezą parafialną we współczesnym dyskursie polskich katechetów*, „Teologia i Człowiek” 49(2020), nr 1, s. 87-107.

⁴⁹ Por. DK 21; DV 8.

a łaską, która pochodzi z życia sakramentalnego⁵⁰. Przeżywanie zwyczajów świątecznych jest często w sposób pośredni lub bezpośredni powiązane z wydarzeniami liturgicznymi. Ich właściwe zrozumienie domaga się zatem katechezy. Owocem tych przeżyć może być to, co dokonuje się w życiu sakramentalnym. Właściwe tłumaczenie teologii i historii zwyczajów świątecznych może pomagać zarówno dzieciom, jak i dorosłym w odkrywaniu głębszych przeżyć i przesłanek, co z kolei może budować więź ze wspólnotą Kościoła. Mogą temu służyć takie chwile jak: wspólne budowanie szopki w domu, śpiewanie kolęd, czytanie Ewangelii o narodzeniu Jezusa, wspólne przygotowanie do pasterki, wspólne przeżywanie nabożeństw pasyjnych, przygotowanie grobu Pańskiego w domu, przygotowanie pokarmów do błogosławieństwa czy wspólny udział rodziny w liturgii paschalnej.

Istotnym elementem w budowaniu zaufania do wspólnoty Kościoła wydaje się także modlitwa, która stanowi kluczowy element rytuałów rodzinnych, zwłaszcza w okresie świątecznym. Pozwala na pielęgnowanie bliskości, zarówno w relacjach ludzkich, jak i nadprzyrodzonych. Wspólna modlitwa przed posiłkiem, modlitwa prośby lub dziękczynienia w kontekście świątecznym może jednoczyć rodzinę i dawać poczucie duchowej opieki ze strony Bożej Opatrzności. W tych chwilach warto podkreślać, że modlitwa rodziny łączy się z modlitwami całego Kościoła, czyniąc ją nie tylko modlitwą rodziny, ale także modlitwą całego Kościoła⁵¹.

W celu skutecznego wypełnienia zadania, rodzina potrzebuje wsparcia także ze strony wspólnoty Kościoła. Istotne jest, aby działania hierarchicznych struktur Kościoła miały jasny i transparentny przekaz dotyczący nauczania związanego z przeżywaniem zwyczajów świątecznych. Niezbędna jest również widoczna działalność na rzecz rodziny oraz chęć współpracy z innymi organizacjami. Warto zatroszczyć się o to, aby wizerunek Kościoła w społeczeństwie był spójny, stabilny, a przede wszystkim wierny swojej misji nauczania, pasterzowania i uświęcania. W kontekście ludzkim zaufanie do instytucji Kościoła jest poddawane wielu próbom; dlatego kluczowe jest, aby wspólnota Kościoła tworzyła etycznie poprawny i klarowny wizerunek. Wspólnota lub instytucja, która jest odbierana jako „atrakcyjna”, w większym stopniu zachęca do aktywnej przynależności⁵².

⁵⁰ Por. DK 74; R. Chałupniak, *Katecheza rodzinna – współczesne wyzwania i realizacja*, w: *Matrimonio et familiae: z problematyki małżeństwa i rodziny*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2007, s. 145-166.

⁵¹ Por. DK 86-88.

⁵² Por. W. Śmigiel, *Próba ukazania aktualnej sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 12(2017), nr 2, s. 9-23; J. Szulich-Kałuża, *Społeczne uwarunkowania edukacji medialnej w rodzinie*, „Journal of Modern Science” 28(2016), nr 1, s. 353-368; S. Dziekoński, *Korelacja wychowania w rodzinie, parafii, szkole – potrzeba i możliwości*, w: *Rodzina – szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasik, Warszawa 2003, s. 27-46.

Zakończenie

Podsumowując rozważania na temat przekazywania wiary w rodzinie w kontekście świętowania zwyczajów, można stwierdzić, że skuteczne realizowanie tego zadania na drodze wychowania wymaga troski o przygotowanie dziecka do przeżywania czasu wolnego w sposób wartościowy. Kluczowe jest, by od najmłodszych lat nauczać dzieci dokonywania świadomych wyborów i rozwijania umiejętności selektywnego myślenia. Troska rodziców powinna ułatwiać młodemu człowiekowi zdobycie właściwej orientacji moralnej w otaczającym go świecie.

Należy także podkreślić, że to na rodzicach spoczywa obowiązek troski o atmosferę świąt, która poprzez emocje zapisuje się w dziecięcych przeżyciach. Różnorodne tradycje i wspólne organizowanie oraz przeżywanie zwyczajów mogą sprzyjać głębszemu zaangażowaniu dzieci i młodzieży w przeżywanie świąt, zarówno w wymiarze wspólnotowym, jak i religijnym. Świętowanie, które ma prowadzić do Boga i pogłębienia wiary, powinno być zatem oparte o właściwe relacje rodzinne, budować poczucie bezpieczeństwa oraz budzić zaufanie do Kościoła. Należy również pamiętać, że przeżywane zwyczaje nie powinny być jedynie bezmyślnie odtwarzane, ale powinna im towarzyszyć twórcza refleksja. W ten sposób świętowanie może stać się autentycznym i pełnym doświadczeniem, które przyczyni się do wzrostu wiary i umocnienia więzi rodzinnych.

* * *

Streszczenie

Celem artykułu jest omówienie kluczowych aspektów świętowania zwyczajów w polskich rodzinach. Zamiarem publikacji jest ukazanie ich roli w procesie wychowania w wierze. Podjęte rozważania mają charakter interdyscyplinarny. Wpisując się w problematykę nauk o rodzinie, refleksja łączy w sobie ujęcia pedagogiczne oraz teologiczne. Analiza zagadnienia opiera się natomiast na literaturze tematu oraz na danych z badań empirycznych.

Słowa kluczowe: rodzina, zwyczaje, świętowanie, wychowanie w wierze.

Celebrating Customs in Polish Families as an Element of Education in Faith

Summary

The aim of the article is to discuss the main aspects of celebrating customs in Polish families. The intention of the publication is to show their role in the process of education in faith. The considerations undertaken are interdisciplinary in nature. As part of the issues of family sciences, the reflection combines

pedagogical and theological approaches. The analysis of the issue is based on the literature on the subject and on data from empirical research.

Keywords: family, customs, celebration, education in faith.

Bibliografia

- Adamczyk T., *Młodzież, w: Kościół w Polsce 2023. Raport*, red. J. Operacz, Warszawa 2024, s. 31-44.
- Bagrowicz J., *Stawać się bardziej człowiekiem*, Toruń 2008.
- Błasiak A., Chmura A., *Opieka w rodzinie, w: Pedagogika rodziny na początku XXI wieku w świetle pojęć i terminów*, red. B. Sieradzka-Baziur, Kraków 2018, s. 83-116.
- Błasiak A., *Rytuały rodzinne jako czynnik stałości i trwałości systemu rodzinnego w dynamicznie zmieniającym się świecie*, „Horyzonty Wychowania” 18(2019), nr 48, s. 43-51.
- Bożewicz M., *Zmiany religijności Polaków po pandemii. Komunikat z badań CBOS 85 (2022)*.
- Chaim W., *Interpersonalne korelaty relacji religijnej*, w: *Studia z psychologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, t. 10, red. P. Francuz, P. Oleś, W. Otrębski, Lublin 2001, s. 219-237.
- Chaim W., *Klimat rodziny jako korelat personalnego wymiaru religijności*, „Studia Płockie” 25(1997), s. 221-230.
- Chaim W., *Wpływ praktyk religijnych w rodzinie na religijność i osobowość wschodzącej dorosłości*, „Resovia Sacra” 29(2022), s. 49-84.
- Chałupniak R., *Katecheza rodzinna – współczesne wyzwania i realizacja*, w: *Matrimonio et familiae: z problematyki małżeństwa i rodziny*, red. P. Landwójtowicz, Opole 2007, s. 145-166.
- Chłopowiec M., *Wychowanie dziecka w rodzinie do świętowania*, „Seminare” 11(1995), s. 123-134.
- Danecki J.A., *Świętowanie Dnia Pańskiego – jak wychować do umiejętności świętowania i odpoczynku*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 3-4(2021), s. 45-56.
- Daniluk M., *Duchowość chrześcijańska*, w: EK, t. 4, kol. 317-330.
- Dyczewski L., *Święto i jego kulturotwórcza rola*, „Kultura i Społeczeństwo” 2012, nr 4, s. 3-24.
- Dziekoński S., *Korelacja wychowania w rodzinie, parafii, szkole – potrzeba i możliwości*, w: *Rodzina – szkoła – Kościół. Korelacja i dialog*, red. P. Tomasik, Warszawa 2003, s. 27-46.
- Dziewiecki M., *Wychowanie religijne to kwestia miłości*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 57(2019), nr 1, s. 38-41.
- Fiese B.H., *Family Routines and Rituals*, New Haven and London 2006.
- Godawa G., *Pedagogia bliskości międzyludzkiej*, Kraków 2024.
- Grabowska M., *Polski pejzaż religijny – z bliższego planu. Komunikat z badań CBOS 91 (2022)*.
- Heland-Kurzak K., *Dziecięca kreacja obrazu Boga i religijności. Perspektywa pedagogiczna*, Warszawa 2021.
- Hochschild A., *Zarządzanie emocjami. Komercjalizacja ludzkich uczuć*, Warszawa 2009.
- Jezierska-Wiejak E., *Rodzina jako międzypokoleniowa płaszczyzna transmisji wartości*, w: *Rodzina w mediach i praktyce pedagogicznej*, red. L. Albański, E. Jurczyk-Romanowska, Wrocław 2013, s. 285-300.
- Kopiczko T., *Trudności komunikacyjne zagrożeniem dla wychowania religijnego w rodzinie. Zarys problematyki*, „Studia Katechetyczne” 16(2020), s. 57-74.
- Łukaszewski B., *Przeżywanie świąt, przekazywanie wiary i świętowanie zwyczajów w polskich rodzinach. Analiza wybranych badań*, Warszawa 2024.
- Mariański J., *Pedagogika religii w kontekście społecznym*, „Edukacja Międzykulturowa” 13(2020), nr 2, s. 21-49.
- Młyński J., *Rodzina fundamentem trwałości społeczeństwa*, „Kwartalnik Naukowy Fides Et Ratio” 44(2020), nr 4, s. 132-148.
- Osiński S., *Postulat i charakterystyka ważnych elementów procesu wychowawczego dziecka w domu rodzinnym*, w: *Katolickie wychowanie dziecka*, red. A. Kiciński, M. Opiela, Lublin 2016, s. 181-190.

- Rayzacher-Majewska A., *Katecheta wymagający – rola wymagań w posłudze katechetycznej na podstawie nauczania św. Jana Pawła II*, „Studia Elckie” 22(2020), nr 4, s. 453-468.
- Rayzacher-Majewska A., *Wychowawcze zadania katechezy w szkolnym nauczaniu religii*, w: *Nauczanie religii w szkole w latach 1990-2015 wobec zadań katechezy*, red. A. Rayzacher-Majewska, R. Bednarczyk, Warszawa 2016, s. 87-168.
- Rodzina – Szkoła – Kościół. *Korelacja i dialog*, red. P. Tomasiak, Warszawa 2003.
- Różańska A., *Świętowanie, zapomniana kategoria pedagogiczna*, w: *Historia i współczesność procesu edukacyjno-wychowawczego*, red. D. Kocurek, Katowice 2015, s. 105-114.
- Ryś M., *Wspieranie rozwoju osobowego w rodzinie*, w: *W trosce o rodzinę. W poszukiwaniu prawdy, dobra i piękna*, red. tenże, Warszawa 2007, s. 25-40.
- Sawicka M., *Pojęcie kultury emocjonalnej jako narzędzie analizy socjologicznej*, „Kultura i Społeczeństwo” 2015, nr 1, s. 181-195.
- Scovil J., *Boże Narodzenie 2021. Komunikat z badań CBOS 163 (2021)*.
- Scovil J., *Wielki Post i Wielkanoc 2022. Komunikat z badań CBOS 53 (2022)*.
- Skreczko A., *Rola świętowania w wychowaniu*, „Studia Teologiczne” 22(2004), s. 133-146.
- Szulich-Kałuża J., *Społeczne uwarunkowania edukacji medialnej w rodzinie*, „Journal of Modern Science” 28(2016), nr 1, s. 353-368.
- Śmigiel W., *Próba ukazania aktualnej sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce*, „Warszawskie Studia Pastoralne” 12(2017), nr 2, s. 9-23.
- Tampani M., *L'educazione religiosa del minore nella società multiculturale*, w: *Società multiculturale e diritto delle relazioni familiari*, red. G. Cataldi, Napoli 2021, s. 187-205.
- Taranowicz I., *Tradycja i zmiana – rytuały bożonarodzeniowe i ich znaczenie dla młodych polskich rodzin*, w: *Zmiana społeczna, pandemia, kryzys. Konteksty empiryczne i teoretyczne*, red. K. Andrejok, I. Grabowska, M. Olcoń-Kubicka, I. Taranowicz, Warszawa 2021.
- Tomasiak P., *Pedagogika wobec kryzysu wychowania*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 11(1998), s. 287-318.
- Walker A.B., *An exploration of family factors related to emerging adults' religious self-identification*, „Religions” 10(2019), nr 3, s. 2-17.
- Werbiński I., *Wpływ duchowości na relacje interpersonalne w rodzinie*, „Studia Włocławskie” 17(2015), s. 207-222.
- Wilk J., *Pedagogika rodziny*, Lublin 2016.
- Wolski K., *Rodzina szkołą wiary*, „Studia nad Rodziną” 17(2013), nr 1, s. 79-96.
- Zagórska W., Lipska A., *Rytuały rodzinne – koncepcje, badania, funkcje psychologiczne*, „Psychologia Rozwojowa” 20(2015), nr 2, s. 11-25.
- Zellma A., Czupryński W., *Korelacja nauczania religii z katechezą parafialną we współczesnym dyskursie polskich katechetów*, „Teologia i Człowiek” 49(2020), nr 1, s. 87-107.
- Zwoleński A., *Wychowawczy i kulturowy charakter niedzieli i czasu świętego*, „Pedagogika Katolicka” 6(2010), s. 71-84.

ANDRZEJ B. KRUPA *

Utworzenie Wydziału do Spraw Wyznań w Elblągu w 1975 roku

Chociaż na temat reform, wprowadzających w 1975 r. nowy podział administracyjny Polski, powstało wiele opracowań¹, to jednak towarzysząca zmianom budowa administracji wyznaniowej w nowych województwach nie cieszyła się zbyt wielkim zainteresowaniem badaczy. Dotychczas ukazały się drukiem wyłącznie wyniki badań nad problematyką struktury, działalności i obsady personalnej utworzonych wówczas Wydziałów do Spraw Wyznań w Ciechanowie², Nowym Sączu³ i Tarnowie⁴. Wydaje się zatem uzasadnione przybliżenie organizacji WdSW w Elblągu wraz z niezbędnym wprowadzeniem, obejmującym genezę i powstanie województwa elbląskiego oraz podstawowych zadań, wynikających z kompetencji elbląskiej administracji wyznaniowej, na

* Andrzej B. Krupa – Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8156-7698>; e-mail: abkrupa@wp.pl

¹ Znaczna ich część ukazała się jeszcze w latach siedemdziesiątych bezpośrednio po wdrożeniu reform; zob. J. Chwistek, *Terenowe organy władzy i administracji państwowej w Polsce Ludowej*, Lublin-Rzeszów 1977; S. Gebert, *Władze i administracja terenowa po reformie*, Warszawa 1978; *Rady narodowe i terenowe organy administracji po reformach*, red. Z. Leoński, Warszawa-Poznań 1976; *Terenowe organy administracji i rady narodowe po reformie*, red. J. Służewski, Warszawa 1977. Wśród nowych opracowań należy wyróżnić wieloautorską publikację wydaną w 2021 r. przez Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach; zob. *Reforma administracji PRL w latach 1972-1975. Aspekty ustrojowe, kancelaryjne i archiwalne*, red. M. Nikoniuk, D. Sitkiewicz, Siedlce 2021.

² L. Zygmier, *Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Ciechanowie 1975-1988/1989*, w: *Urząd do Spraw Wyznań. Struktury, działalność, ludzie*, t. 1: *Struktury wojewódzkie i wybrane aspekty działalności*, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 253-287.

³ M. Kasprzycki, *Organizacja i działalność Wydziału do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Nowym Sączu w latach 1975-1990. Zarys problemu*, w: *Urząd do Spraw Wyznań...*, s. 218-252.

⁴ B. Bielaszka-Podgórnay, *Organizacja i zakres kompetencji Wydziału do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie w świetle archiwaliów zespołu Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie*, w: *Urząd do Spraw Wyznań...*, s. 288-308.

przykładzie lojalizacji duchowieństwa i budownictwa kościelnego. Zostaną w tym celu poddane analizie archiwalia, znajdujące się w Archiwum Akt Nowych, Archiwach Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku i Warszawie oraz Archiwum Państwowym w Gdańsku (dokumenty zdeponowane w byłym Archiwum Państwowym w Malborku, połączonym od 1 marca 2024 r. z archiwum w Gdańsku).

Geneza i powstanie województwa elbląskiego. Kościoły i związki wyznaniowe na terenie województwa

U podstaw reformy administracyjnej z lat 1972-1975 leżała wola polityczna działaczy PZPR. Prace ustawodawcze nad jej wprowadzeniem poprzedziły uchwały VI Zjazdu partii z grudnia 1971 r. oraz plenów KC PZPR z 1972 i 1975 r.⁵ Zakładanym celem zmian było przybliżenie władzy do obywateli, wraz z usprawnieniem funkcjonowania administracji⁶. Nie oznaczało to bynajmniej demokratyzacji państwa, gdyż obsada stanowisk zarówno wojewodów, jak też i prezydentów oraz naczelników miast i gmin nie odbywała się w wyniku wyborów, lecz powołania przez organy wyższego szczebla⁷. Obowiązujący w dalszym ciągu system nomenklaturowy gwarantował partii decydowanie o personaliach⁸. KC PZPR i komitety wojewódzkie sprawowały także „kierownictwo polityczne” nad radami narodowymi wszystkich szczebli oraz administracją, które realizowano m.in. innymi za pomocą kierowanych do nich „dyrektyw politycznych”⁹.

Zaprojektowane reformy wdrożono dwuetapowo. Jako pierwsze przekształcono najniższe szczeble administracji, tworząc od 1 stycznia 1973 r. w miejsce 4313 gromad 2381 gmin¹⁰. Zaś ustawą z 28 maja 1975 r. zlikwidowano powiaty i wprowadzono z dniem 1 czerwca 1975 r. dwustopniowy podział państwa z 49 województwami, wśród nich województwo elbląskie¹¹.

Mocą wspomnianej regulacji Elbląg, będący siedzibą powiatu w województwie gdańskim, uzyskał status ośrodka ponadlokalnego. W skład nowej jednostki podziału administracyjnego najwyższego szczebla weszły: Powiśle, Małe i Wielkie Żuławy Malborskie, Żuławy Elbląskie, część Wysoczyzny Elbląskiej oraz Pojezierza Iławskiego, tj. dotychczasowe powiaty: elbląski, nowodworski, malborski i kwidziński z województwa gdańskiego oraz braniewski, pasłęcki, część

⁵ J. Chwistek, op. cit., s. 38.

⁶ D. Sitkiewicz, *Reforma terenowych organów administracji państwowej w latach 1972-1975. Przyczyny, założenia*, w: *Reforma administracji PRL...*, s. 10.

⁷ Z. Leoński, *Istota reform z lat 1972-1975*, w: *Rady narodowe...*, s. 5.

⁸ W praktyce system nomenklaturowy obejmował wszystkie stanowiska kierownicze w państwie; zob. A. Paczkowski, *System nomenklatury kadr w Polsce*, „Czasy Nowożytne” 2000, t. 8, s. 34.

⁹ J. Romul, *Kierownicza rola PZPR w stosunku do rad narodowych i terenowych organów administracji*, w: *Rady narodowe...*, s. 29.

¹⁰ D. Sitkiewicz, op. cit., s. 13-16.

¹¹ Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, *Dziennik Ustaw* (dalej: Dz.U.) z 1975, nr 16, poz. 91.

ławskiego i morąskiego z olsztyńskiego¹². Nowy twór administracyjny, jako średniej wielkości województwo, zajmował nieco ponad 6,1 tys. km², co stanowiło 2% powierzchni kraju. W 15 miastach i 43 gminach mieszkało tylko 420 tys. ludności, lokując województwo elbląskie w grupie o niższej gęstości zaludnienia¹³.

Warto podkreślić, że najistotniejsze decyzje, dotyczące organizacji nowo utworzonego województwa zapadły w Gdańsku. Jeszcze w kwietniu 1975 r. I sekretarz gdańskiego KW PZPR Tadeusz Bejm, powołał zespoły do przygotowania planów: budżetu województwa elbląskiego na 1976 r., jego obsady kadrowej (w tym wojewódzkiej instancji partyjnej i urzędu wojewódzkiego), rozmieszczenia instytucji i urzędów wraz z ich niezbędnym wyposażeniem i mieszkaniami dla kierowników oraz inwestycyjnych na lata 1976-1980 w zakresie nowych budynków biurowych i mieszkalnych dla kadry¹⁴. Wtedy też zapewne postanowiono o liczbie etatów w elbląskim urzędzie wojewódzkim, wraz z ich przydziałem do poszczególnych wydziałów. Jak należy sądzić, wnioski, wynikające z prac wzmiankowanej komisji nie mogły nastrajać optymizmem. Elbląg nie był bowiem przygotowany do pełnienia funkcji miasta wojewódzkiego. Brak odpowiednich budynków spowodował, że część instytucji znalazła swoje siedziby w Malborku, Nowym Dworze Gdańskim i Sztumie. W samym Elblągu biura lokowano w urzędach szczebla miejskiego lub w barakach typu „split”. Wyzwaniem było również zakwaterowanie zatrudnionych w nowych instytucjach, w znacznej części dotychczas pracujących w Gdańsku. Niektórym przydzielono mieszkania kosztem miejscowej ludności. Innych postanowiono osiedlić w dwóch blokach (najpewniej z „wielkiej płyty”), które zamiast w Gdańsku, miały zostać zbudowane w Elblągu¹⁵.

Województwo elbląskie było objęte zasięgiem działania trzech diecezji. Linie ich rozdziału odzwierciedlały przedwojenną delimitację granic państwowych. Jedna parafia, w Janowie na Powiślu, wchodziła w skład diecezji chełmińskiej¹⁶. Do diecezji gdańskiej należały 22 parafie w dekanatach Nowy

¹² R. Rochna, *Utworzenie i organizacja województwa elbląskiego*, „Rocznik Elbląski” (dalej: RE) 1979, t. 8, s. 419; B. Janikowska, *Suplement do tomu V Historii Elbląga. Kalendarium 1 czerwca 1975 – 31 grudnia 2000 r.*, Gdańsk 2005, s. 12.

¹³ *Rocznik statystyczny 1976*, Warszawa 1976, s. 9, 29; Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: APG), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Elblągu (dalej: KW PZPR Eg), 291, Ważniejsze dane statystyczne o woj. elbląskim, 1975 r., k. 153.

¹⁴ Ibidem, Wykaz podstawowych zadań Wojewódzkiego Sztabu w Gdańsku, kwiecień 1975 r., k. 14-21.

¹⁵ M. Oliwiecki, *Zarys rozwoju społecznego i gospodarczego Elbląga w latach 1971-1986*, RE 1991, t. 12, s. 123-124; APG, KW PZPR Eg, 291, Wykaz problemów do omówienia w dniu 24.05.1975 roku, maj 1975 r., k. 160-161.

¹⁶ Janowo wraz z niewielkim skrawkiem terenu po prawej stronie Wisły zostało przyznane Polsce w wyniku plebiscytu z 1920 r. Od 1982 r. tamtejsza parafia była obsadzana przez rządców diecezji warmińskiej, formalnie pozostając do 1992 r. w strukturach diecezji chełmińskiej; zob. A.B. Krupa, *Próba likwidacji samodzielnej placówki duszpasterskiej w Janowie na Powiślu przez administrację państwową po drugiej wojnie światowej*, „Studia Pel-

Dwór Gdański i Nowy Staw w zachodniej części województwa, pomiędzy Wisłą a Nogatem¹⁷. Diecezja warmińska posiadała zaś aż 78 parafii w 9 dekanatach: braniewskim, dziezgońskim, elbląskim, iławskim (tylko pięć parafii, samo miasto należało do województwa olsztyńskiego), kwidzyńskim, malborskim, orneckim, pasłęckim i sztumskim¹⁸. Na terenie województwa prowadziło ponadto legalną działalność dziewięć wyznań nie-rzymskokatolickich.

Tabela 1. Struktury Kościołów i związków wyznaniowych, funkcjonujących obok Kościoła katolickiego w województwie elbląskim w 1976 r.

Lp.	Nazwa wyznania	Duchowni	Placówki duszpasterskie	Wierni
2	Kościół Ewangelicko-Augsburski	–	Elbląg, Pasłęk Stary Dzierzgoń, Mikołajki Pomorskie	25 – Elbląg
3	Kościół Metodystyczny	1	Elbląg, Kwidzyn, Malbork	116
4	Kościół Polskokatolicki	2	Elbląg, Tolkmicko	190-230
5	Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny	3	Braniewo, Elbląg, Orneta, Pasłęk	240
6	Polski Kościół Chrześcijan Baptystów	2	Elbląg, Jelonki, Malbork, Żelazna Góra	96-141
7	Świecki Ruch Misyjny „Epifania”	1	Anglity, Przezmark	„bardzo mało”
8	Zjednoczony Kościół Ewangeliczny	1	Elbląg, Dzierzgoń	57
9	Muzułmański Związek Religijny	–	Elbląg	80

Źródło: APG, KW PZPR Eg, 1356, Analiza rozmieszczenia i działalności kleru rzymskokatolickiego oraz innych związków wyznaniowych na terenie woj. elbląskiego wg stanu na dzień 1 VIII 1976 r., 30 VIII 1976 r., k. 19-22.

W województwie elbląskim działali także nieuznawani przez państwo Świadkowie Jehowy, których liczebność w 1976 r. szacowano na 4 tys.¹⁹ (w 1984 r. – 1,2 tys. osób²⁰). Jak wynika z powyższego zestawienia, Kościoły

plińskie” 2023, t. 57, s. 154; Kuria Diecezjalna Elbląska, Teczka: [Janowo] P82, Pismo 2716/82, 13 VIII 1982 r., b.p.

¹⁷ Terytorium to stanowiło część byłego Wolnego Miasta Gdańska po prawej stronie Wisły.

¹⁸ APG, KW PZPR Eg, 1356, Analiza rozmieszczenia i działalności kleru rzymskokatolickiego oraz innych związków wyznaniowych na terenie woj. elbląskiego wg stanu na dzień 1 VIII 1976 r., 30 VIII 1976 r., k. 10.

¹⁹ Ibidem, k. 37.

²⁰ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Urząd do Spraw Wyznań (dalej: UdSW), 128/55, Informacja o sytuacji wyznaniowej na terenie województwa elbląskiego oraz o pracy Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Elblągu obejmująca okres lat 1978-1984, k. 32. Państwo zalegalizowało Świadków Jehowy dopiero w maju 1989 r.; J. Miłosz,

i związki wyznaniowe, funkcjonujące obok Kościoła katolickiego, obejmowały stosunkowo niewielką grupę wiernych, łącznie około 2 do 4 tys. osób (wliczając Świadków Jehowy), co stanowiło niecałe 0,5% mieszkańców województwa.

Organizacja Wydziału do Spraw Wyznań

Zgodnie z rozporządzeniem z 30 maja 1975 r., sygnowanym przez premiera Piotra Jaroszewicza, w terenowych organach administracji szczebla wojewódzkiego (urzędach wojewódzkich), za pomocą których wojewodowie wykonywali swoje zadania, należało utworzyć wydziały do spraw wyznań²¹. Ich obsada liczyła od trzech do nawet 10 osób w dotychczas istniejących województwach. Na czele każdego z wydziałów stał dyrektor. Z uwagi na panujący system nomenklaturowy, bezpośredni wpływ na nominację miała PZPR²².

Wśród 18 komórek nowo utworzonego Urzędu Wojewódzkiego w Elblągu był także Wydział do Spraw Wyznań. Przyznano mu tylko trzy spośród 352 etatów instytucji²³, co bezsprzecznie należało wiązać z niewielką liczbą najistotniejszych instytucji kościelnych, które miał nadzorować. W województwie elbląskim działało tylko jedno seminarium duchowne – Misyjne Seminarium Duchowne Księży Werbistów w Pieniężnie. Nie było natomiast żadnej kurii biskupiej²⁴. Tylko cztery, spośród 49 województw, tj. białostockie, gdańskie, poznańskie i przemyskie, miały na swym terenie po dwie kurie biskupie i dwa seminaria duchowne. W pozostałych funkcjonowała najwyżej jedna kuria. Największą liczbę etatów w administracji wyznaniowej przewidziano w Poznaniu. W województwie gdańskim, przy podobnym obciążeniu pracą, w WdSW zatrudniono czterech pracowników²⁵.

Świadkowie Jehowy na ziemiach polskich – w XX wieku, „Język. Religia. Tożsamość” 2021, nr 2, s. 261.

²¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie zasad organizacji urzędów terenowych organów administracji państwowej, Dz.U. z 1975, nr 17, poz. 93. Ponadto rozporządzenie z 1978 r. wprost przypisało wojewodom obowiązek prowadzenia zadań z zakresu wyznaniowego; zob. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 1978 r. w sprawie statusu wojewody, Dz.U. z 1978, nr 2, poz. 4.

²² A. Nowakowski, *Administracja spraw wyznaniowych w powojennej Polsce*, „Kościoł i Prawo” 1998, t. 13, s. 29-30.

²³ APG, KW PZPR Eg. 1356, Zestawienie liczbowe pracowników Urzędu Wojewódzkiego w Elblągu według stanu na dzień 5 czerwca 1975 r., 5 VI 1975 r., k. 162-163.

²⁴ Ibidem, Stan organizacyjny kościołów i związków wyznaniowych na terenie woj. elbląskiego, 23 VI 1975 r., k. 3.

²⁵ Już jednak w 1982 r. liczbę etatów zredukowano do trzech, co jak skonstatował zastępca dyrektora UdSW Aleksander Merker, było stanowczo zbyt mało. Obsady w WdSW w Gdańsku nie zwiększono do końca lat osiemdziesiątych, pomimo „szczególnej sytuacji wyznaniowej” w województwie gdańskim po sierpniu 1980 r., AAN, UdSW, 128/56, Notatka dla towarzysza ministra nt. sytuacji Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku, 15 XI 1984 r., k. 18; D. Gucewicz, *Gdańscy wyznaniowcy. Kadry administracji wyznaniowej w województwie gdańskim w latach 1950-1990*, w: *Gdańsk 1945-1990. Materiały-studia-analizy*, t. 3, red. S. Bukowska, M. Golon, Gdańsk-Warszawa 2021, s. 126.

W dniu 5 czerwca 1975 r. w elbląskiej administracji wyznaniowej obsadzone były tylko dwa stanowiska pracownicze²⁶. 16 czerwca 1975 r. na wakujący urząd dyrektora wydziału powołano dotychczasowego zastępcę kierownika WdSW w Gdańsku Józefa Mazura. Od 1946 r. należał on do PPR, a następnie PZPR. Od 1945 r. pełnił służbę w Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego. Walczył z „bandami i reakcyjnym podziemiem”, w latach 1948-1951 był kierownikiem sekcji Wydziału I WUBM w Szczecinie, a następnie wykładowcą w ośrodku szkoleniowym MBP w Pleszewie. Z aparatu bezpieczeństwa odszedł na własną prośbę w 1952 r. Pracę w gdańskiej administracji wyznaniowej Mazur rozpoczął 1 stycznia 1960 r. W 1961 r. zdał maturę, a w 1976 r. uzyskał wyższe wykształcenie magisterskie na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego²⁷.

Zasady postępowania organów administracji państwowej w sprawach wyznaniowych na terenie województwa elbląskiego zostały określone w zarządzeniu nr 22/75 wojewody z 17 lipca 1975 r. W regulacji zobowiązano dyrektorów wydziałów urzędu wojewódzkiego, prezydenta Elbląga oraz naczelników miast i gmin do merytorycznego uzgadniania z dyrektorem elbląskiego WdSW wszelkich spraw, mających choćby pośredni związek z problematyką wyznaniową. Nie zdejmowało to jednak z terenowych organów administracji państwowej i wydziałów Urzędu Wojewódzkiego ani właściwości rzeczowej i miejscowej, ani też odpowiedzialności za zgodność podejmowanych decyzji z „państwową polityką wyznaniową”. Urzędy, po zaopiniowaniu spraw, same miały bowiem wydawać decyzje administracyjne. Niedopuszczalne było przy tym kierowanie petentów bezpośrednio do WdSW²⁸.

Warto wspomnieć, że decyzje i uzgodnienia w sprawach wyznaniowych zasadniczo zapadały na posiedzeniach „dużego” zespołu do spraw kleru pod przewodnictwem I sekretarza KW PZPR. Z czasem jednak ograniczono się do zwoływania wyłącznie „małego” zespołu („zespołu specjalistów”), w skład którego wchodził kierownik Wydziału Administracyjnego KW PZPR, dyrektor WdSW oraz naczelnik Wydziału IV WUSW w Elblągu²⁹.

²⁶ APG, KW PZPR Eg. 1356, Zestawienie liczbowe pracowników Urzędu Wojewódzkiego w Elblągu według stanu na dzień 5 czerwca 1975 r., 5 VI 1975 r., k. 163.

²⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, Wojskowa Komenda Uzupełnień w Elblągu, 990/1, Kartoteka WKU Józefa Mazura; Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN Wa), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (dalej: MSW), 0193/3276, Zaświadczenie, 10 X 1973 r., k. 169; Ibidem, Przebieg służby, 1945-1951 r., k. 102-103.; por. D. Gucewicz, *Mazur Józef, urzędnik*, https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=MAZUR_J%C3%93ZEF,_urz%C4%99dnik (dostęp: 5.09.2024).

²⁸ APM, KW PZPR Eg. 1356, Zarządzenie nr 22/75 wojewody elbląskiego z dnia 17 lipca 1975 r., 17 VII 1975 r., k. 8-9; por. A.B. Krupa, *Polityka wyznaniowa państwa polskiego wobec Kościoła katolickiego na Powiślu w latach 1945-1989*, praca doktorska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie 2022, s. 54.

²⁹ Zob. AAN, UdSW, 128/55, Informacja o sytuacji wyznaniowej na terenie województwa elbląskiego oraz o pracy Wydziału do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Elblągu obejmująca okres lat 1978-1984, k. 37.

Lojalizacja duchowieństwa

W ocenie elbląskiej administracji wyznaniowej zarówno duchowni, jak i wierni wyznań niekatolickich z terenu województwa cechowali się pełną lojalnością wobec Polski Ludowej. Zdaniem Józefa Mazura „nie zasługiwali” w związku z tym na szczególną uwagę organów państwa. Przedmiotem zainteresowania WdSW było natomiast duchowieństwo katolickie. W województwie elbląskim w 1976 r. pracowało 253 księży, w tym 141 diecezjalnych i 112 zakonnych. Wśród nich aż 218 posługiwało w diecezji warmińskiej, 34 w diecezji gdańskiej, a jeden w chełmińskiej. Dyrektor elbląskiej administracji wyznaniowej odnotował przy tym istotne różnice pomiędzy poszczególnymi grupami. Zdecydowana większość księży gdańskich unikała kontaktów z władzami, w pełni respektując polecenia ordynariusza diecezji oraz zarządzenia episkopatu. Żadna z planowanych z nimi konferencji nie doszła w związku z tym do skutku. Większy stopień lojalności wobec państwa wykazywali natomiast księża z diecezji warmińskiej. Wbrew formalnym zakazom episkopatu generalnie respektowali zarządzenia władz, nie unikali również kontaktów z jej przedstawicielami. Znaczna ich liczba podpisała również umowy na prowadzenie punktów katechetycznych³⁰. Potwierdzeniem opinii Mazura była frekwencja księży na spotkaniach zbiorowych w władzami administracyjnymi – w październiku i listopadzie 1975 r. wzięło udział 56 duchownych z terenu diecezji warmińskiej spośród 61 zaproszonych i tylko jeden spośród 19 z gdańskiej³¹.

Księża warmińscy, pracujący w województwie elbląskim, byli także najliczniej reprezentowani w Zrzeszeniu Katolików Caritas. W czerwcu 1975 r. do organizacji o dywersyjnym charakterze wobec Kościoła należał na tym terenie jeden duchowny chełmiński, trzech gdańskich i aż 28 z diecezji warmińskiej (w tym 17 na obszarze należącym do reformy administracyjnej 1975 r. do województwa gdańskiego)³². „Księża pozytywni” byli początkowo związani organizacyjnie z zarządami zrzeszenia w Gdańsku i Olsztynie. Trudności lokalowe, pomimo ambicji władz nowoutworzonego województwa do posiadania na swym terenie własnego oddziału organizacji, nie pozwoliły bowiem na natychmiastowe jego utworzenie na miejscu³³.

Należy zaznaczyć, że władarze dostrzegali istotną rolę Caritas w lojalizacji duchowieństwa. Wojewoda elbląski Leszek Lorbiecki, z inicjatywy Mazura,

³⁰ APG, KW PZPR Eg, 1356, Analiza rozmieszczenia i działalności kleru rzymskokatolickiego oraz innych związków wyznaniowych na terenie woj. elbląskiego wg stanu na dzień 1 VIII 1976 r., 30 VIII 1976 r., k. 12, 29, 38.

³¹ AIPN Wa, MSW, 0639/42, Informacja podsumowująca przebieg spotkań zbiorowych księży z władzami administracyjnymi w październiku i listopadzie 1975 r., 4 XII 1975 r., k. 219-222.

³² APG, KW PZPR Eg, 1356, Województwo elbląskie. Członkowie Caritas z terenu b. woj. gdańskiego, 23 VI 1975 r., k. 4; ibidem, Stan ilościowy księży rzymskokatolickich oraz Zrzeszenia Caritas w układzie jednostek podstawowych, 7 X 1976 r., k. 47-48.

³³ Ibidem, Informacja dot. działalności organizacji chrześcijańskich na terenie woj. elbląskiego, 28 X 1977 r., k. 60.

przyjął 17 marca 1976 r. sześciuosobowy „aktyw” Caritas. W trakcie spotkania, które odbyło się „w atmosferze swobodnej wymiany poglądów przy kawie i lampce koniaku”, Lorbiecki wyraził nadzieję na pomoc środowiska „księży patriotów” w kształtowaniu obywatelskich postaw wśród duchowieństwa i wiernych. Obiecał także przyszłemu oddziałowi wojewódzkiemu zrzeszenia rozwiązanie problemów lokalowych³⁴. Wkrótce wytypowano lokal na biuro organizacji przy ul. Kopernika 18/1. W październiku 1976 r. przekwaterowano dotychczasowych lokatorów do mieszkania z rezerwy wojewody i oddano pomieszczenia do dyspozycji „księży pozytywnych”³⁵, którzy już od 4 czerwca powołali zarząd wojewódzkiej organizacji³⁶.

Budownictwo kościelne

Nowotworzona elbląska administracja wyznaniowa „odziedziczyła” wniośki kurii biskupich w sprawie planów budownictwa kościelnego na 1975 r., dotyczące terenu jej działania, jeszcze w 1974 r. skierowane do Gdańska³⁷. Biskup pomocniczy warmiński Julian Wojtkowski 6 października 1974 r. sygnował pismo, postulujące budowę nowego kościoła w Elblągu oraz rozbudowę świątyni przy ul. Agrykola i ul. Robotniczej w tym mieście³⁸. 7 grudnia tegoż roku plan uzupełniono o budowę plebanii przy ul. Bema przy elbląskiej parafii św. Jerzego³⁹. Kuria gdańska zawnioskowała natomiast 27 grudnia o zgodę na rozbudowę kaplic w Jazowie i Kraśniewie oraz budowę plebanii w wikariacie w Lisewie⁴⁰.

Procedowanie spraw rozpoczęto jeszcze w WdSW w Gdańsku⁴¹, zapewne jednak z uwagi na zbliżającą się reformę administracyjną nie doprowadzono ich do końca. Ponownie kościelnymi planami budownictwa zajął się woje-

³⁴ Ibidem, Notatka służbowa, 17 III 1976 r., k. 250-251.

³⁵ Ibidem, Informacja dot. działalności organizacji chrześcijańskich na terenie woj. elbląskiego, 28 X 1977 r., k. 61.

³⁶ W ukonstytuowanych zarządach elbląskiego oddziału wojewódzkiego ZK Caritas oraz Koła Księży przy teŹej organizacji aparat bezpieczeństwa posiadał wówczas czterech tajnych współpracowników; zob. AIPN Wa, MSW, 0639/141 Informacja dotycząca powołania Zarządu Wojewódzkiego Zrzeszenia Katolików Caritas, 4 VI 1976 r., k. 60-61.

³⁷ Diecezja warmińska w planie budownictwa na 1975 r., przedłożonym wojewódzkiej administracji państwowej w Olsztynie, nie ujęła jakichkolwiek przedsięwzięć budowlanych z części województwa olsztyńskiego, wchodzących po 1 czerwca tegoż roku w skład województwa elbląskiego; A. Kopiczko, *Biskup Julian Wojtkowski a ratowanie obiektów sakralnych w diecezji warmińskiej*, w: *Veni Domine. Księga pamiątkowa w 50. rocznicę święceń biskupich księdza biskupa prof. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego*, red. idem, Pelplin 2019, s. 330.

³⁸ APG, Urząd Wojewódzki w Elblągu (dalej: UW Eg), 661, Plan budownictwa sakralnego na rok 1975, 6 X 1974 r., k. 5; por. A.B. Krupa, *Możliwości rozwoju katolickiej infrastruktury kościelnej w Elblągu w latach 1945-1974 w świetle dokumentacji administracji wyznaniowej*, „Studia Elbląskie” 2023, t. 24, s. 68-69.

³⁹ APG, UW Eg, 661, Pismo Nr 2849/74, 7 XII 1974 r., k. 11.

⁴⁰ APG, UW Eg, 662, Pismo Nr Wz-IV/79/75, 20 VIII 1975 r., k. 4.

⁴¹ APG, UW Eg, 661, Pismo Wz IV/1459/74, 14 X 1974 r., k. 8.

wódzki zespół do spraw kleru w Elblągu na posiedzeniu 2 lipca 1975 r.⁴² Wyrażono wówczas zgodę na inwestycje w Elblągu przy ul. Agrykola i Bema oraz w Lisewie, odrzucając pozostałe wnioski⁴³. Odpowiedź skierowaną do diecezji warmińskiej podpisał 20 sierpnia wojewoda Lorbiecki, zaś do diecezji gdańskiej 8 września dyrektor WdSW. Negatywnie załatwione postulaty budowlane uzasadniono koniecznością realizacji innych zadań z zakresu budownictwa mieszkaniowego i socjalnego⁴⁴. Stanowisko elbląskich władz partyjno-państwowych Lorbiecki przekazał osobiście 20 sierpnia (czyli w dniu sygnowania pisma) przybyłemu na spotkanie do Elbląga biskupowi diecezji warmińskiej Józefowi Drzadzcie⁴⁵.

Dyrektorowi WdSW w Elblągu, zważywszy na doświadczenie zawodowe, nie mogły być obce potrzeby inwestycyjne lokalnego Kościoła. W jego ocenie, w województwie elbląskim, w przeciwieństwie do innych rejonów kraju, nie występował jako pierwszoplanowy problem budownictwa kościelnego. Przejawiało się to w braku „specjalnych nacisków” na władze, czyli w angażowaniu się wiernych w uzyskanie zgód. Według Mazura, taki stan miał wynikać z uwłaszczenia Kościoła na Ziemiach Odzyskanych po 1971 r., w ramach którego uporządkowano własność 142 kościołów i 19 kaplic na terenie podlegającym elbląskiej administracji wyznaniowej⁴⁶. Wyjątek stanowiła rokrocznie ponawiana przez diecezję warmińską wspomniana już sprawa budowy nowej świątyni w Elblągu⁴⁷. Akcja regulacji własności kościelnej nie spowodowała jednak jakiegokolwiek zmiany w liczbie obiektów sakralnych, przeznaczonych na potrzeby kultu. Rzeczywistą skalę potrzeb w tejże materii pokazały wnioski kurii, składane w kolejnych latach oraz liczna inwestycji kościelnych po zliberalizowaniu polityki państwa w tym zakresie po sierpniu 1980 r.⁴⁸

⁴² APG, UW Eg, 662, Pismo Nr Wz-IV/79/75, 20 VIII 1975 r., k. 4.

⁴³ APG, KW PZPR Eg, 1356, Wykaz rozpatrzonych wniosków dot. budownictwa sakralnego i kościelnego wyznania rzymskokatolickiego w woj. elbląskim, 6 XII 1978 r. k. 176.

⁴⁴ APG, UW Eg, 661, Decyzja Nr WZ-IV/60/75, 20 VIII 1975 r., k. 14; APG, UW Eg, 662, Decyzja Nr WZ-IV/101/75, 8 IX 1975 r., k. 6.

⁴⁵ W rozmowie uczestniczył również dyrektor elbląskiej administracji wyznaniowej. Wojewoda w trakcie spotkania wyraził nadzieję, że władze kościelne „wykorzystają swój wpływ wśród wiernych i duchowieństwa na kształtowanie postaw obywatelskich i pełnego poszanowania praw”; zob. AIPN Wa, MSW, 0639/150, Notatka, 20 VIII 1975 r., k. 168-170; por. K.A. Kierski, *Relacje rządców diecezji warmińskiej z władzami komunistycznymi Polski w latach 1945-1989*, Olsztyn-Warszawa 2024, s. 565.

⁴⁶ APG, KW PZPR Eg, 1356, Analiza rozmieszczenia i działalności kleru rzymskokatolickiego oraz innych związków wyznaniowych na terenie woj. elbląskiego wg stanu na dzień 1 VIII 1976 r., 30 VIII 1976 r., k. 35.

⁴⁷ Potrzebę powstania w Elblągu nowej świątyni rządcy diecezji warmińskiej zgłaszali bezskutecznie od 1965 r. Miał być to jedyny w diecezji kościół – Pomnika Tysiąclecia; zob. A.B. Krupa, *Administracja wyznaniowa wobec starań diecezji warmińskiej o budowę kościoła – Pomnika Tysiąclecia w Elblągu w latach 1965-1976*, „Echa Przeszłości” 2023, t. 24, z. 2, s. 159-164.

⁴⁸ Zob. A. Kopiczko, op. cit., s. 337-339.

Dyrektor elbląskiej administracji wyznaniowej już w pierwszych miesiącach funkcjonowania nowego województwa wykazał się brakiem umiejętności rozwiązywania konfliktów na tle samowoli budowlanych. W sierpniu 1975 r. mieszkańcy wsi Kławki w gminie Stare Pole ustawili bez zezwolenia krzyż na prywatnej posesji. Wobec nieustalenia sprawców, interweniujący na miejscu Mazur doprowadził do ukarania właścicielki nieruchomości grzywną 2 tys. zł (którą zapłaciła) oraz do wydania decyzji o rozbiórce⁴⁹. Mieszkańcy, stając w obronie krzyża, wystosowali petycję do wojewody elbląskiego⁵⁰. Skargę skierowano również do UdSW⁵¹. Do Elbląga udały się także delegacje wiernych. Wobec eskalacji konfliktu i braku perspektyw jego zakończenia na polecenie władz wojewódzkich wstrzymano postępowanie egzekucyjne i wydano wcześniej ukaranej mieszkance wsi zgodę, legalizując sporny krzyż⁵².

Podsumowanie

Trudności, jakich doświadczyło województwo elbląskie w fazie tworzenia, nie ominęły administracji wyznaniowej. Stanowisko dyrektora WdSW zostało obsadzone przez wyznaniowca z Gdańska dopiero po ponad dwóch tygodniach od formalnego wprowadzenia w życie nowej struktury administracyjnej w Polsce. Próba rozwiązania przez niego dwa miesiące później konfliktu z wiernymi na tle nielegalnego ustawienia krzyża, zakończyła się kompromitacją władz, zmuszonych do wycofania się z wcześniej podjętych decyzji. Dyrektor WdSW w Elblągu nie dostrzegał również rzeczywistych potrzeb w zakresie budownictwa kościelnego. Potwierdzeniem jego tezy o braku problemu w tym zakresie miało być nieangażowanie się wiernych w uzyskanie zgód na inwestycje.

Już w pierwszych miesiącach 1976 r. władzom udało się utworzyć wojewódzki oddział ZK Caritas oraz przydzielić pomieszczenia na biuro, pomimo ogromnych problemów lokalowych w Elblągu. W zrzeszeniu pokładano nadzieję na dalszą lojalizację duchowieństwa. Do organizacji o dywersyjnym charakterze wobec Kościoła należało wówczas prawie 13% duchownych pracujących w województwie.

* * *

Streszczenie

W 1975 r. wprowadzono nowy podział administracyjny Polski. Utworzone wówczas województwo elbląskie było objęte zasięgiem działania trzech diecezji: chełmińskiej, gdańskiej i warmińskiej. Najistotniejsze decyzje, dotyczące

⁴⁹ APG, UW Eg. 668, Notatka służbowa, 6 VIII 1975 r., k. 12; ibidem, Notatka służbowa, 19 VIII 1975 r., k. 15.

⁵⁰ Ibidem, Petycja, 15 VIII 1975 r., k. 18.

⁵¹ Ibidem, Pismo nr RK-610/01/Og/75, 1 X 1975 r., k. 28.

⁵² Ibidem, Wyjaśnienia Józefa Mazura, 6 X 1975 r., k. 30.

organizacji nowotworzonego województwa zapadły w Gdańsku. Dyrektorem Wydziału do Spraw Wyznań w Elblągu został pracownik gdańskiej administracji wyznaniowej. Nie dostrzegał on na podległym sobie terenie potrzeb w zakresie budownictwa kościelnego. Potwierdzeniem jego tezy o braku problemu w tym zakresie miało być nieangażowanie się wiernych w uzyskanie zgód na inwestycje. Już w pierwszych miesiącach 1976 r. władzom udało się utworzyć wojewódzki oddział Zrzeszenia Katolików Caritas oraz przydzielić pomieszczenia na biuro. W organizacji pokładano nadzieję na dalszą lojalizację duchowieństwa.

Słowa kluczowe: polityka wyznaniowa, Polska Ludowa, województwo elbląskie, diecezja gdańska, diecezja warmińska.

Establishment of the Department for Religious Affairs in Elbląg in 1975

Summary

In 1975, a new administrative division of Poland was introduced. The Elbląg Voivodeship created at that time was covered by three dioceses: Chełmno, Gdańsk and Warmia. The most important decisions concerning the organisation of the newly created voivodeship were made in Gdańsk. An employee of the Gdańsk religious administration became the director of the Religious Affairs Department in Elbląg. He did not see any need for church building in the area under his authority. His thesis that there was no problem in this area was to be confirmed by the lack of involvement of the faithful in obtaining permits for investments. In the early months of 1976, however, the authorities succeeded in setting up a provincial branch of the Catholic Caritas Association and allocating premises for an office. The organisation was trusted to further loyalise the clergy.

Keywords: denominational policy, People's Poland, Elbląg province, Diocese of Warmia, Diocese of Gdańsk.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

Archiwum Akt Nowych

Urząd do Spraw Wyznań, sygn. 128/55, 128/56.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku

Wojskowa Komenda Uzupełnień w Elblągu, sygn. 990/1.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, sygn. 0193/3276, 0639/42, 0639/141.

Archiwum Państwowe w Gdańsku

Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Elblągu, sygn. 291, 1356.

Urząd Wojewódzki w Elblągu, sygn. 661, 662, 668.

Kuria Diecezjalna Elbląska

Teczka: [Janowo] P82.

Źródła drukowane:

Rocznik statystyczny 1976, Warszawa 1976.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie zasad organizacji urzędów terenowych organów administracji państwowej, Dziennik Ustaw z 1975, nr 17, poz. 93.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 1978 r. w sprawie statusu wojewody, Dziennik Ustaw z 1978, nr 2, poz. 4.

Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych, Dziennik Ustaw z 1975, nr 16, poz.91.

Opracowania:

Bielaszka-Podgórný B., *Organizacja i zakres kompetencji Wydziału do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Tarnowie w świetle archiwaliów zespołu Urząd Wojewódzki w Tarnowie*, w: *Urząd do Spraw Wyznań. Struktury, działalność, ludzie*, t. 1: *Struktury wojewódzkie i wybrane aspekty działalności*, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 288-308.

Chwistek J., *Terenowe organy władzy i administracji państwowej w Polsce Ludowej*, Lublin-Rzeszów 1977.

Gebert S., *Władze i administracja terenowa po reformie*, Warszawa 1978.

Gucewicz D., *Gdańscy wyznaniowcy. Kadry administracji wyznaniowej w województwie gdańskim w latach 1950-1990*, w: *Gdańsk 1945-1990. Materiały-studia-analzy*, t. 3, red. S. Bukowska, M. Golon, Gdańsk-Warszawa 2021, s. 123-144.

Gucewicz D., *Mazur Józef, urzędnik*, https://gdansk.gedanopedia.pl/gdansk/?title=MAZUR_J%C3%93ZEF,_ur%C4%99dnik (dostęp: 5.09.2024).

Janikowska B., *Suplement do tomu V Historii Elbląga. Kalendarium 1 czerwca 1975 – 31 grudnia 2000 r.*, Gdańsk 2005.

Kasprzycki M., *Organizacja i działalność Wydziału do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Nowym Sączu w latach 1975-1990. Zarys problemu*, w: *Urząd do Spraw Wyznań. Struktury, działalność, ludzie*, t. 1: *Struktury wojewódzkie i wybrane aspekty działalności*, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 218-252.

Kierski K.A., *Relacje rządców diecezji warmińskiej z władzami komunistycznymi Polski w latach 1945-1989*, Olsztyn-Warszawa 2024.

Kopiczko A., *Biskup Julian Wojtkowski a ratowanie obiektów sakralnych w diecezji warmińskiej*, w: *Veni Domine. Księga pamiątkowa w 50. rocznicę święceń biskupich księdza biskupa prof. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego*, red. idem, Pelplin 2019, s. 315-346.

Krupa A.B., *Administracja wyznaniowa wobec starań diecezji warmińskiej o budowę kościoła – Pomnika Tysiąclecia w Elblągu w latach 1965-1976*, „Echa Przeszłości” 2023, t. 24, z. 2, s. 159-168.

Krupa A.B., *Możliwości rozwoju katolickiej infrastruktury kościelnej w Elblągu w latach 1945-1974 w świetle dokumentacji administracji wyznaniowej*, „Studia Elbląskie” 2023, t. 24, s. 63-71.

Krupa A.B., *Polityka wyznaniowa państwa polskiego wobec Kościoła katolickiego na Powiślu w latach 1945-1989*, praca doktorska, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 2022.

Krupa A.B., *Próba likwidacji samodzielnej placówki duszpasterskiej w Janowie na Powiślu przez administrację państwową po drugiej wojnie światowej*, „Studia Pelplińskie” 2023, t. 57, s. 153-163.

Leoński Z., *Istota reform z lat 1972-1975*, w: *Rady narodowe i terenowe organy administracji po reformach*, red. Z. Leoński, Warszawa-Poznań 1976, s. 5-18.

Miłosz J., *Świadkowie Jehowy na ziemiach polskich – w XX wieku*, „Język. Religia. Tożsamość” 2021, nr 2, s. 231-269.

- Nowakowski A., *Administracja spraw wyznaniowych w powojennej Polsce*, „Kościół i Prawo” 1998, t. 13, s. 27-39.
- Oliwiecki M., *Zarys rozwoju społecznego i gospodarczego Elbląga w latach 1971-1986*, „Rocznik Elbląski” 1991, t. 12, s. 115-154.
- Paczkowski A., *System nomenklatury kadr w Polsce*, „Czasy Nowożytne” 2000, t. 8, s. 19-40.
- Rady narodowe i terenowe organy administracji po reformach*, red. Z. Leoński, Warszawa-Poznań 1976.
- Reforma administracji PRL w latach 1972-1975. Aspekty ustrojowe, kancelaryjne i archiwalne*, red. M. Nikoniuk, D. Sitkiewicz, Siedlce 2021.
- Rochna R., *Utworzenie i organizacja województwa elbląskiego*, „Rocznik Elbląski” 1979, t. 8, s. 419-427.
- Romul J., *Kierownicza rola PZPR w stosunku do rad narodowych i terenowych organów administracji*, w: *Rady narodowe i terenowe organy administracji po reformach*, red. Z. Leoński, Warszawa-Poznań 1976, s. 19-31.
- Sitkiewicz D., *Reforma terenowych organów administracji państwowej w latach 1972-1975. Przyczyny, założenia*, w: *Reforma administracji PRL w latach 1972-1975. Aspekty ustrojowe, kancelaryjne i archiwalne*, red. M. Nikoniuk, D. Sitkiewicz, Siedlce 2021, s. 7-25.
- Terenowe organy administracji i rady narodowe po reformie*, red. J. Służewski, Warszawa 1977.
- Zygner L., *Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Ciechanowie 1975-1988/1989*, w: *Urząd do Spraw Wyznań. Struktury, działalność, ludzie*, t. 1: *Struktury wojewódzkie i wybrane aspekty działalności*, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 253-287.

WOJCIECH GUZEWICZ*

Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 21)

W kolejnej części (21) cyklu pt. *Kościoły i parafie diecezji elckiej* zostaną zaprezentowane ośrodki kościelne w Rutce Tartak (Matki Bożej Królowej Korony Polskiej), Rydzewie Giżyckim (św. Andrzeja Boboli), Rydzewie Rajgrodzkim (św. Wojciecha Biskupa i Męczennika), Rygałowce (Przemienienia Pańskiego) oraz Rynie (Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny). Każdy z tych ośrodków ma ciekawą i bogatą historię i dysponuje wieloma zabudawkami oraz miejscami historycznymi. Pod względem architektonicznym na uwagę zasługuje w tym gronie kościół w Rygałowce (był budowany jako cerkiew prawosławna) oraz w Rydzewie Giżyckim (pochodzi z 1591 r. i jest swoistą perełką gotycko-barokową, zbudowaną na cyplu oddzielającym jeziora Niegocin i Boczne).

Rutka-Tartak (Matki Bożej Królowej Korony Polskiej)

W drugiej połowie XVI w., kiedy istniały już Wizajny, a okoliczne tereny zaczęto dość szybko kolonizować, założono m.in. dwór Kadryszki. Niedaleko tego dworu w drugiej połowie XVII stulecia rozwinęły się dwie osady: Rudka (zapewne nazwa od rudy) i Tartak (nazwa być może mająca związek z pracą drwali). Aż do III rozbioru Polski należały one do starostwa kadaryskiego (istniejącego od 1655 r.). Na początku XX w. pojawiła się już nazwa Rutka-Tartak (w niektórych opracowaniach podawany jest okres wcześniejszy – nawet rok 1874) – oznaczającą jedną wieś (z pisownią Rutki przez „t”). Po I wojnie światowej Rutka-Tartak została siedzibą gminy Kadryszki, a od 1925 r. – samodzielną parafią.

Powstanie parafii w Rutce-Tartaku wiąże się podziałami granicznymi. Do I wojny światowej Rutka-Tartak i okoliczne miejscowości należały do parafii Lubowo, a ta z kolei należała do diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej. Po

* ks. Wojciech Guzewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

I wojnie światowej granica polsko-litewska podzieliła parafię Lubowo. Większość jej mieszkańców pozostała na Litwie, nieliczne wioski włączono do Polski. Zrodziła się więc pilna potrzeba utworzenia nowej parafii, dlatego też bp Romuald Jałbrzykowski – pierwszy biskup diecezji łomżyńskiej – dekretem z dnia 12 listopada 1925 r. erygował parafię w Rutce-Tartaku. Pierwszym proboszczem został ks. Józef Przekop. On też zorganizował parafię, budując z wiernymi drewniany kościół i dom parafialny. Obecnie parafia należy do dekanatu Miłosierdzia Bożego w Suwałkach.

Drewniany kościół służył wiernym do czasu wybudowania nowej świątyni w 1980 r. Ta ostatnia (murowana, w kształcie arki) jest przykładem nowoczesnych rozwiązań architektonicznych w budownictwie sakralnym. Została zbudowana na planie prostokąta, z wieżą od strony północnej i kaplicą oraz zakrytą od strony zachodniej. Całkowita długość kościoła wynosi 30 m, szerokość 20 m, wysokość do sklepienia 12 m. Wysokość wieży sięga ok. 40 m. Poświęcenia kościoła dokonał bp Mikołaj Sasinowski 1 czerwca 1980 r.

Kościół posiada wewnątrz o układzie jednonawowym. W centralnej części świątyni, na ścianie prezbiterium, znajduje się obraz Matki Bożej Częstochowskiej w złotej ramie. Powyżej umieszczono równoramienny krzyż z medalionem Chrystusa, poniżej zaś tabernakulum – przytwierdzone do ściany i ustawione na ołtarzyku na dwóch nogach.

Ołtarz soborowy w prezbiterium jest marmurowy. W prezbiterium na sześciu uskokach znajdują się wykonane w technice sgraffito przedstawienia świętych: św. Jadwigi Śląskiej, św. Kazimierza, św. Piotra (po stronie wschodniej) oraz św. Pawła, św. Jerzego, św. Wojciecha (po stronie zachodniej).

Na ścianie bocznej kościoła (zachodniej) w tej samej technice co obrazy w prezbiterium znajduje się przedstawienie Matki Bożej czuwającej nad Jasną Górą podczas „potopu szwedzkiego”. Pod nim znajduje się płaskorzeźba przedstawiająca papieża Jana Pawła II. Po przeciwnej stronie (wschodniej) Stacje Drogi Krzyżowej wykonane w technice sgraffito.

Kaplica boczna – usytuowana po stronie wschodniej Kościoła. W kaplicy ołtarz architektoniczny, drewniany, umieszczony na całej szerokości i wysokości ściany południowej o wymiarach: 8 m długości, 8 m szerokości oraz 2,5 m wysokości. Dekorację ołtarza stanowią cztery pilastry zakończone głowicami jońskimi, podtrzymujące belkowanie. Między parami pilastrów na osi głównej umieszczono obraz św. Piotra i Pawła w złożonej ramie. Na ołtarzu stoją dwie figury: Matki Bożej Niepokalanie Poczętej oraz Serca Pana Jezusa. Obok figury Matki Bożej znajduje się obraz Jezusa Miłosiernego. Na tylnej ścianie kaplicy (północnej) znajduje się obraz Jezusa w Ogrójcu.

Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny z kamienną nadwieszoną balustradą.

Obecną plebanię wybudował ks. Stanisław Kukowski w latach 2001-2004. Zbudowana została z pustaków na planie prostokąta o wymiarach: długość – 21 m, szerokość – 13 m, wysokość – 9 m.

Cmentarz parafialny w Rutce-Tartak powstał wraz z erygowaniem parafii, tj. w 1925 r. Zajmuje powierzchnię 0,8 ha i jest odległy od kościoła o ok. 1 km.

W 1925 r., w 1974 r. oraz w 1997 r. liczbę parafian szacowano na ok. 1300 osób. W 2017 r. liczba ta była już mniejsza i wyniosła ok. 1000 osób. Do parafii należą następujące miejscowości: Baranowo, Folusz, Kadaryszki, Pobondzie, Poszeszupie, Poszeszupie Folwark, Potopy, Rowełe (połowa wsi – reszta należy do parafii w Wiżajnach), Rutka-Tartak, Sikorowizna, Smolnica, Trzcianka i Wierzbiszki.

Od chwili powstania parafii proboszczami w niej byli: ks. Józef Przekop (1925-1934), ks. Henryk Białokoźiewicz (1924-1937), ks. Kazimierz Staniszewski (1937-1957), ks. Stanisław Kossakowski (1957-1959), ks. Stanisław Wojtkowski (1959-1962), ks. Stanisław A. Wasilewski (1962-1985), ks. Wacław Polowczyk (1985-1993), ks. Stanisław Kukowski (1993-2010), ks. Jerzy Kijkowski (2010-2012), ks. dr Jacek Nogowski (2012, administrator), ks. Ireneusz Czyżewski (2012-2018), ks. Mirosław Baranowski (od 2018 r.). Z parafii pochodzą m.in.: ks. Robert Furman, s. Scholastyka Barwicka OSB, s. Bernadetta Barwicka OSB, s. Anna Raczyło CR, s. Joela Raczyło CR.

J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie suwalskim od XV do połowy XVII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Suwalszczyzny*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1965, s. 51-134; S. Maciejewski, *Szlakami północnej Suwalszczyzny*, Suwałki 1995; S. Kukowski, *80-lecie parafii Rutka-Tartak*, „Martyria” 2006, nr 1, s. 8; W. Jemielity, *Utworzenie parafii Rutka-Tartak*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 2007, t. 7, s. 79-87; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Rutka-Tartak*, „Martyria” 2007, nr 6, s. 9, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 459-461; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 197.

Rydzewo (Św. Andrzeja Boboli)

Pierwotne powstanie wsi datowane jest na rok 1552. Lokalizacja ta widocznie jednak się nie udała, skoro 11 czerwca 1571 r. Maciej i Mikołaj z Małych Konopek otrzymali pięć włók wolnych od czynszu oraz urząd sołecki z zadaniem założenia wsi czynszowej i sprowadzenia osiedleńców na pięćdziesiąt pięć włók. Krótko później, w roku 1579, biskup ewangelicki Johannes Wigand zarządził budowę świątyni w Rydzewie. Po dwunastu latach budowa została ukończona i w 1591 r. powstał zbór ewangelicki w Rydzewie, obejmujący wsie: Bogaczewo, Jagodne Małe, Jagodne Wielkie, Kleszczewo, Kozin, Paprotki, Rydzewo, Skop i Szczybały Giżyckie. Był to zbór czysto polski. W 1625 r. w Rydzewie mieszkali sami Polacy. W latach 1672-1716 pastorem w Rydzewie był Jan Sartorius, dawny rektor szkoły w Giżycku. Duże spustoszenia w Rydzewie i okolicach poczyniła wielka zaraza dżumy, panująca w latach 1709-1711. Podczas epidemii zmarło tylko w samym Rydzewie 86 mieszkańców. Z trzydziestu sześciu gospodarzy ocalał tylko sołtys i ośmiu

chłopów. Na początku XX w. Rydzewo spotkał nowy kataklizm. Podczas pożaru zniszczonych zostało 60% zabudowań. Szkoła w Rydzewie powstała zapewne wraz z powstaniem zboru, a zreorganizowana została w 1737 r. Według spisu z 17 maja 1939 roku wieś miała 402 mieszkańców i zajmowała obszar 1898 ha.

W 1891 r. zbór rydzewski obchodził uroczyste jubileusz trzech wieków swoich dziejów. Z tej okazji m.in. Marcin Giersz napisał wiersz upamiętniający jubileusz, a potem przystąpił do opracowania kronik parafii. Udało mu się je doprowadzić do 1807 r., resztę uzupełnił Max Romanowski. Rydzewo zatem jest jedyną wsią w powiecie giżyckim posiadającą swą monografię (opublikowano ją z pewnymi skrótami w „Mitteilungen der Literarischen Gesellschaft Masovia” 1896, 1897, 1898, 1899).

Po zakończeniu II wojny światowej do Rydzewa i okolic przybyła ludność polska, głównie wyznania rzymskokatolickiego (najwięcej z Wileńszczyzny, a także z okolic Łomży, z Lubelszczyzny i spod Warszawy). Wierni przejęli tutejszy kościół i poświęcili go św. Andrzejowi Boboli. W 1957 r. bp Tomasz Wilczyński erygował tu placówkę duszpasterską. W niecałe pięć lata później, tj. 28 marca 1962 r., dokonano formalnej erekcji parafii. Obecnie parafia wchodzi w skład dekanatu giżyckiego pw. św. Krzysztofa.

Świątynia rydzewska została zbudowana w stylu gotycko-barokowym na cyplu oddzielającym jeziora Niegocin i Boczne w 1591 r. Jest to kościół orientowany, na rzucie prostokąta, z kwadratową wieżą od zachodu (z 1772 roku.), kruchtą od południa i dobudowaną zakrystią po stronie północnej. Ma mury z polnych kamieni i jest otynkowany. Wschodnia fasada została rozczłonkowana pięcioma półokrągłymi zamkniętymi wnękami (w ten sam sposób zdobione były szczyty zamku w Giżycku); sklepienie kolebkowe, pozorne, wsparte na drewnianych filarach, w nawach bocznych strop płaski. Najstarszy dzwon kościoła pochodzi z 1604 r. i posiada napis: „Si Deus nobis, qui contra nos? Jesus Nazarenus rex Judaeorum. Anno Domini 1604. Pan Bóg nadzieja moja, w którym uffam”. Dzwon ten został w 1944 r. wywieziony przez Niemców i znajduje się obecnie w Quakenbrück. Aktualnie w wieży świątyni znajduje się dzwon wykonany w Erfurcie przez mistrza Stormera w 1927 r. Na osi nawy głównej usytuowana została trójkondygnacyjna, sięgająca ok. 11 m wieża na planie kwadratu, wysunięta nieco przed lico muru, zbudowana z polnych kamieni, dwuosiowa z każdej strony i otynkowana.

Kościół pw. św. Andrzeja Boboli ma wewnątrz o układzie trójnawowym. Drewniane sklepienie beczkowe podtrzymuje 8 drewnianych filarów ustawionych symetrycznie (równoległe po bokach). Tworzą obraz kościoła trójnawowego.

Centralne miejsce zajmuje trójkondygnacyjny ołtarz główny z 1600 r. (choć ta data widnieje w piśmie włączającym ołtarz do zabytków ruchomych, to na samym ołtarzu widnieje rok 1616). Jest to ołtarz architektoniczny, dwukondygnacyjny ze zwieńczeniem, drewniany, polichromowany i złożony,

ze snycerką figuralną i ornamentalną. W jego zwieńczeniu znajduje się płasko-rzeźba głowy Chrystusa, a nieco poniżej: rzeźba św. Anny Samotrzeciej z XVI w. (drewno polichromowane i złocone), obraz Matki Bożej Ostrobramskiej i tabernakulum. Po bokach ołtarza figury św. Piotra i św. Pawła. W predelli natomiast umieszczono malowidło „Ostatnia Wieczerza”.

Przy remoncie kościoła, przeprowadzonym w latach 1772-1773 przez inż. Szlichtynga (pochodzącego z polskiej rodziny ariańskiej), ołtarz został złączony z amboną. Obecnie znowu ambonę wydzielono. Datę powstania ambony ustalono na rok 1630. Jest ona drewniana, polichromowana, złocona, założona na $\frac{1}{2}$ nieregularnego ośmioboku. Na ściankach korpusu (w arkadowych ujęciach) cztery malowidła przedstawiające Aarona, Mojżesza, Chrystusa i św. Mateusza. Ambona została odrestaurowana w 2017 roku i przywrócona do użytku w miejsce lektorium po lewej stronie ołtarza przy filarze.

W kościele oglądać też można inne zabytki: misę chrzcielną z drugiej połowy XVI w., mosiężną, trybowaną i puncowaną (jej średnica wynosi 43 cm, na dnie przedstawienie biegnącego jelenia); ławkę kolatorską Mikołaja Bogaczewskiego z XVII w. (drewno polichromowane i złocone, założona na planie prostokąta, ścianka przednia i zaplecze dekorowane płaskorzeźbionymi motywami roślinnymi); fragmenty rzeźbionych stal z XVII w., użyte wtórnie w ławce kolatorskiej; drzwi do zakrystii (z 1591 roku) – dębowe, prostokątne, górą zamknięte półkoliście, na całej powierzchni rozłożony w sześciu polach dziesięciowerszowy zapis wypukły w języku łacińskim, drzwi do kruchty (z XVI w.) – dębowe, prostokątne, zamknięte górą odcinkiem łuku, na całej powierzchni w trzech polach piętnastowerszowa inskrypcja w języku łacińskim; krucyfiks z ok. 1600 r. – drewno polichromowane, wysokość 177 cm, późny gotyk.

Organy zbudowała firma Sauera z Frankfurtu n. Odrą. Prospekt organowy pochodzi z pierwszego ćwierćwiecza XIX w. Jest on architektoniczny, trójdzielny, drewniany, polichromowany i złocony. Organy zostały wpisane jako całość (instrument muzyczny + szafa organowa) do rejestru zabytków w styczniu 2019 roku. Kościół wiele razy odrestaurowywano i odmalowywano (m.in. w roku 1961, 1968, 1979, 1999).

Ołtarz soborowy znajdujący się w prezbiterium to wykonany z drewna prosty stół wsparty na drewnianym kwadracie. Ambonka znajduje się z lewej strony ołtarza soborowego (patrząc na prezbiterium). Wykonana została z jasnego drewna, prostokątna, zwęża się ku dołowi. Z prawej strony ołtarza soborowego stoi metalowy procesyjny krzyż, a obok krzyża 2 świeczniki z drugiej połowy XVIII wieku, z wygrawerowanymi napisami na ściankach stóp w języku niemieckim, również wpisane do rejestru zabytków.

Za kościołem znajduje się mała kapliczka wybudowana na wzór greckiej świątyni, ustawiona frontonem do Jeziora Bocznego. Zbudowano ją z polnych kamieni, otynkowano i pomalowano na biało. Całość przykrywa dach z czerwioną dachówką. Niedgdyś wewnątrz niej była umieszczona tablica z nazwiska-

mi poległych podczas wojny. Współcześnie w miejscu tablicy umieszczona została figura Matki Boskiej.

Na terenie parafii znajduje się jedna kaplica filialna – w Paprotkach. Mieści się ona w budynku po dawnej szkole. Erygowana została w 1991 r. Składa się z dwóch pokoi o wymiarach 5 m na 4 m i wysokości 3 m, przedzielonych podwójnymi drzwiami. Na ścianie głównej prezbiterium znajduje się krzyż z pasyjką i figura Matki Bożej Fatimskiej.

Cmentarz komunalny o powierzchni 0,74 ha (przekazany Gminie Miłki w 2013 r.) znajduje się w odległości ok. 1 km od kościoła parafialnego. Został założony jeszcze w XIX w. Teren cmentarz jest ogrodzony elementami betonowymi z bramą stalową (kutą) – prace te wykonano w latach 2002-2003.

Parterowy budynek plebanii znajduje się w odległości ok. 100 m od kościoła parafialnego, po przeciwległej stronie jezdni. Pochodzi z początku XX wieku. Dość duży obiekt (21 m długości, 10 m szerokości i 8 m wysokości) jest murowany, podpiwniczony w części centralnej, z zagospodarowanym poddaszem, dachem dwuspadowym.

W 1997 r. do parafii należało ok. 1400 katolików, a w 2017 r. – ok. 1000. Pod względem administracji kościelnej do parafii należą następujące miejscowości: Bogaczewo, Jagodne Małe, Jagodne Wielkie, Kleszczewo, Kozin, Paprotki, Rydzewo i Wola Bogaczowska.

Po II wojnie światowej parafię w Rydzewie obsługiwali: ks. Marian Frontczyk (1946-1947), ks. Władysław Rudnicki (1957-1958), ks. Tadeusz Świerszcz (1958-1962), ks. Bolesław Cisz SVD (1962), ks. Aleksander Smędzik (1962-1975), ks. Józef Kulesza (1975-1978), ks. Zdzisław Stańczuk (1978-1982), ks. Alfons Karpiesiuk (1982-2016), ks. Sławomir Kudrawiec (od 2016 r.). Z parafii pochodzi m.in. ks. Tadeusz Szamatowicz oraz s. Irena Georgia Buszko (OSBSam).

A. Wakar, *Giżycko. Z dziejów miasta i okolic*, Olsztyn 1983; Z. Mazur, *Z dziejów parafii pw. Andrzeja Boboli w Rydzewie*, „Martyria” 1996, nr 6, s. 14-15; A. Karpiesiuk, *Powstanie i działalność duszpasterska w parafii św. Andrzeja Boboli w Rydzewie w latach 1962-2000*, Warszawa 2001 [mps BUKSW]; J. Sikora, *Z wizytą w parafii: Rydzewo koło Giżycka*, „Martyria” 2007, nr 11, s. 10, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 464-466; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 198; W. Guzewicz, *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Elk 2019, s. 71-81.

Rydzewo (Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika)

Wieś Rydzewo Czarnylas powstała ok. 1547 r., a jej zasadźcami byli Paweł i Grzegorz Rydzewscy. Ostatnim posiadaczem z tej rodziny był Franciszek Ksawery Rydzewski (zmarły w 1843 r.), rotmistrz Powiatu Biebrzańskiego.

Podpisał on akt lokacyjny 6 października 1809 r. po uprzedniej umowie z komisarzami duchownymi. W konsekwencji 5 marca 1810 roku biskup wigierski Jan Klemens Gołaszewski wydał akt erekcyjny kościoła filialnego w Rydzewie pw. św. Wojciecha Biskupa. Ksiądz pracujący w Rydzewie otoczył opieką duszpasterską następujące miejscowości wyłączone z parafii Rajgród: Rydzewo, Szymany, Toczyłowo, Sikora, Miecze, Kosówka, Wólka Piotrowska, Wólka Danowska, Danowo, Bukowo, Kołaki i Karwowo.

Jeszcze przed utworzeniem kościoła filialnego w Rydzewie znajdowała się kaplica, wspomniana po raz pierwszy w 1764 r. Kaplicę tę rozebrano w 1865 r. i zbudowano na jej miejscu obecny drewniany kościół. Jest on na planie prostokąta, jednonawowy, o wymiarach: długość 25 m, szerokość 10 m, wysokość do sklepienia ok. 5 m. Typ takiego kościoła był niegdyś chętnie wznoszony w drewnianym budulcu na rozległych obszarach Rzeczypospolitej, stanowiąc charakterystyczny element architektonicznego krajobrazu wsi i miasteczek.

Centralne miejsce w świątyni zajmuje ołtarz główny z połowy XIX w. Jest on drewniany, architektoniczny, jednokondygnacyjny ze zwieńczeniem. W jego polu głównym umieszczono obraz Matki Bożej Częstochowskiej, namalowany na płótnie techniką olejną. Obraz przysłaniany jest obrazem św. Wojciecha – patrona parafii, pochodzącym z XIX w. Ołtarz w całości jest marmoryzowany. Kolumny i ornamenty – złożone. Nieco poniżej obrazów znajduje się metalowe tabernakulum.

W kościele znajdują się dwa ołtarze boczne: Matki Bożej z Lourdes oraz św. Jana Chrzciciela. Oba pochodzą z XIX wieku i posiadają obrazy swoich patronów. Są drewniane, polichromowane, jednokondygnacyjne ze zwieńczeniem.

Wśród zabytków należy wymienić m.in. zabytkową monstrancję i puszkę (obie wspomniane w spisie z 1809 r.), krzyż ołtarzowy pochodzący z drugiej połowy XIX w. oraz drewnianą ambonę z XIX w.

Chór muzyczny wsparty na czterech słupach z balustradą tralkową i parapetem o prostej linii. Organy z 1897 r., autorstwa Jana Szymańskiego.

Cmentarz parafialny znajduje się przy kościele (od strony absydy). Został on założony jeszcze w XIX w., a jego powierzchnia sięga powyżej 1 ha.

Plebania to budynek murowany, parterowy (z poddaszem i podpiwniczeniem), na planie prostokąta; został wybudowany w latach pięćdziesiątych ubiegłego stulecia.

W 1925 r. do parafii należało 1500 wiernych, w 1974 r. – 1250, w 1997 r. – 1000, a w 2017 r. ok. 800. Dziś zamieszkują oni następujące miejscowości: Bukowo, Danowo, Karwowo, Kołaki, Kosówka, Miecze, Rydzewo, Toczyłowo (nr. 12-34), Wólka Mała i Wólka Piotrowska. Parafia należy do dekanatu rajgrodzkiego (od 1992 r.).

W ostatnim stuleciu rządcami parafii byli: ks. Józef Lorent (1921-1925), ks. Antoni Żewis (1925-1932), ks. Aleksander Bienkowski (1932-1951), ks. Franciszek Miklaszewski (1955-1961), ks. Władysław Archacki (1961-

1970), ks. Roman Pogonowski (1970-1974), ks. Tadeusz Zalewski (1974-1980), ks. Marian Soliński (1980-1989), ks. Lech Łuba (1989-1990), ks. Lech Gardocki (1990-2000), ks. Artur Gawrychowski (2000-2010), ks. dr Andrzej Pieńkowski (2010-2019), ks. Krzysztof Karbowski (2019-2020), ks. Wacław Iżbicki (4 VII – 18 IX 2020, administrator), ks. Jarosław Sutula (2020-2023), ks. Cezary Rozmus (od 2023 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Wacław Iżbicki i ks. Janusz Malinowski.

J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie grajewskim do połowy XVI wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego*, red. M. Gnatowski, H. Majec-ki, t. 1, Warszawa 1975, s. 9-252; W. Jemielity, *Dekanat grajewski*, Łomża 1989; J. Malinowski, *Dzieje duszpasterstwa parafii Rydzewo w latach 1812-1925*, Łomża 1994 [mps BKUL]; J. Sikora, Z cyklu: *Z wizytą w parafii Rydzewo k. Rajgrodu*, „Martyria” 2002, nr 4, s. 12, 24; K.I. Studzińska, *Powstanie, organizacja i formy duszpasterstwa w parafii pw. św. Wojciecha w Rydzewie od czasu erekcji do roku 2002*, Elk 2004 [mps BUWM]; A. Pieńkowski, *Zasoby Archiwum Parafialnego w Rydzewie k. Rajgrodu (XIX-XX w.)*, „Studia Elckie” 13(2011), s. 141-154; A. Pieńkowski, *Trud dawnych pokoleń i współczesnych mieszkańców. Historia parafii w Rydzewie*, „Rajgrodzkie Echa” 2011, nr 3, s. 22-23; A. Pieńkowski, „Filia Rydzewska” w pierwszej połowie XIX w., „Rajgrodzkie Echa” 2011, nr 5, s. 21; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 462-463; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 199.

Rygałówka (Przemienienia Pańskiego)

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego podaje, iż parafię i kościół w Rygałówce „erygowali Wojnowie i Gołohubowie nie wiadomo kiedy, a Buchowieccy w 1818 r. erekcję odnowili”. Informacja ta wskazuje na XVII w. jako początek parafii, gdyż w tym to wieku funkcjonuje nazwa Lipsk Wojniński od Wojnów Książąt Litewskich. Wiemy również, że protokoły wizytacji w parafii znajdowały się już od 1720 r., a Ojciec Święty Klemens XIV 22 grudnia 1769 r. udzielił parafii unickiej w Rygałówce odpustów na Świętą Trójcę i św. Mikołaja. Wraz z wybudowaniem nowej cerkwi tytuły te zostały zmienione w 1818 r. na wezwanie Przemienienia Pańskiego.

Pod koniec XVIII wieku parafia unicka w Rygałówce posiadała kaplicę filialną w Ponarlicy erygowaną przez chorążych Buchowieckich. Po kasacie unii przez cara Aleksandra II w 1875 r. wielu wiernych z parafii Rygałówka na czele z proboszczem – ks. Michałem Gajdymowskim przyjęło prawosławie, aby w ten sposób nie narażać się na prześladowanie ze strony caratu. Od tego momentu parafia w Rygałówce funkcjonuje jako parafia prawosławna. Wraz z ukazem tolerancyjnym z 1905 r. dawni unicy przeszli na obrządek łaciński. Liczba wiernych prawosławnej cerkwi w parafii Rygałówka zmniejszyła się do tego stopnia, iż tuż przed wybuchem I wojny światowej wyjechał stąd pop

prawosławny, pozostawiając cerkiew z malutką garstką swoich wiernych. Pod koniec I wojny światowej wierni z Rygałówki, w większości już łacinnicy, rozpoczęli starania, aby w Rygałowce powstała parafia rzymskokatolicka. Kanonicznie erygował ją bp Antoni Karaś 27 maja 1919 r. Obecnie należy do dekanatu lipskiego.

Obecny kościół był budowany jako cerkiew prawosławna w latach 1901-1902. Wmurowanie kamienia węgielnego w fundament świątyni odbyło się 22 maja 1901 roku. Budowę świątyni zakończono w październiku 1902 r. Wtedy też została ona konsekrowana przez archimandrytę Ewlogejma. Świątynia została wzniesiona zgodnie z tradycją prawosławną (w stylu bizantyjskim) na planie krzyża greckiego, z wieżą na planie ośmiokąta, od południa wpisana w plan korpusu; przykryto ją kilkoma kopułami. W roku 1927 kościół ten został gruntownie przebudowany: zmieniono frontową wieżę z ośmiokątnej na czworokątną, usunięto kopuły i stary dach, wybudowano nowy dach i pokryto go blachą, dokonano reperacji uszkodzonych ścian, usunięto carskie wrota, a malowidła olejne na suficie i ścianach zamalowano białą farbą. Dodatkowo kościół otoczono kamiennym murem.

Dziś świątynia stanowi obiekt jednonawowy z transeptem na rzucie krzyża greckiego z dodaną półkolistą absydą od północnego ramienia korpusu i prostokątnym przedsionkiem z wieżą na planie kwadratu, dodanym do południowego ramienia korpusu. Całkowita długość kościoła wynosi 29,8 m, szerokość zaś 9,4 m. Kubatura kościoła wynosi 2146 m³ (bez strychu i wieży), powierzchnia użytkowa 186 m² (bez powierzchni wieży).

Wnętrze kościoła posiada układ jednonawowy z transeptem, wspartym na czterech potężnych filarach. Jest sklepienie kolebką: w nawie, prezbiterium i ramionach transeptu. W południowej części znajduje się chór muzyczny, a na nim sześciogłosowe organy z 1950 r., wykonane przez firmę A. Rydyńskiego z Piotrkowa Trybunalskiego; prezbiterium od nawy oddziela łuk tęczy.

W centrum świątyni znajduje się drewniany jednokondygnacyjny ołtarz główny ze zwieńczeniem, wykonany przez rzeźbiarza Bałdoka z Grodna w 1939 r. Zajmuje on całą szerokość prezbiterium (11 x 8,60 cm). W polu głównym umiejscowiono obraz Przemienienia Pańskiego pędzla Z. Szczepkowskiego z Ciechanowca, wymienny z przedstawieniem płaskorzeźby obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, z napisem u dołu „Królowo Korony, módl się za nami”. Zwieńczenie w formie niszy, zamkniętej górą łukiem pełnym i ujętej po bokach kolumnkami, w niej – pełnoplastyczna rzeźba przedstawiająca Chrystusa. Na szczycie zwieńczenia znajduje się krzyż w glorii ukształtowanej z obłoków i promieni. Osie boczne w formie piętrowych nisz ujętych kolumnami, w nich rzeźbione figury św. Stanisława Biskupa, św. Wojciecha (w kondygnacji dolnej), a także figury aniołów (w kondygnacji górnej). W ołtarzu głównym umieszczone jest architektoniczne trójosiowe tabernakulum w formie szafki dwudrzwiowej. Powyżej umieszczono obrotowy tron na krzyż ołtarzowy, a po obrocie o 180 stopni – dla monstrancji. Całość ozdobiona kolumnien-

kami i rzeźbionymi postaciami dwóch aniołów. 3 lutego 2013 r. dokonano konsekracji nowego ołtarza posoborowego i poświęcenie ambonki.

W kościele znajdują się 2 ołtarze boczne: Świętej Rodziny (według relacji starszych parafian, ołtarz niegdyś był wykonany w Grodnie, ale II wojna światowa przeszkodziła w jego przewiezieniu przez granicę. Nowy ołtarz wykonał Wł. Borys z Małego Płocka, natomiast obraz Świętej Rodziny namalował J. Krasnodębski z Broku, poświęcenia ołtarza dokonał bp Romuald Kamiński w 2012 r.) i ołtarz św. Józefa (wykonano go w 1940 r. z drewna dębowego, a ozdobiono kolumnami gruszkowymi i dekoracjami z drewna lipowego; ołtarz jest architektoniczny, trójosiowy, jednokondygnacyjny; znajduje się w nim obraz św. Józefa, namalowany przez Ł. Bałdukiewicz z Lublina, oraz figury św. Józefa i św. Franciszka).

Na skrzyżowaniu nawy głównej i transeptu jest wieża na planie sześcioboku, na szczycie której znajduje się pełnoplastyczna rzeźba Chrystusa (86 cm wysokości). Chrystus, ubrany w białą szatę i czerwony płaszcz, pod stopami ma srebrzyste obłoki i uskrzydłone główki aniołów. Całość wykonano z ciemnego dębu, a detale dekoracyjne ozłociono.

Na uwagę zasługuje także obraz „Trójca Święta” z pierwszej połowy XIX w. (obecnie znajduje się na chórze), stacje Drogi Krzyżowej z 1935 r., ambona z 1930 r., nadwieszona na ścianie wschodniej kościoła, oraz polichromia kościoła, obejmująca 11 przedstawień: 9 figuralnych (6 na filarach, 2 przy wejściu do kościoła, 1 na suficie) i 2 symboliczne (na filarach).

Na terenie parafii znajduje się kaplica pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Bohaterach Starych. Pochodzi ona z lat 1983-1985. Kamień węgielny został położony w 1983 r., dwa lata później zaś poświęcił i oddał ją do użytku wiernym bp Juliusz Paetz. Kaplica została zbudowana na planie wydłużonego prostokąta o wymiarach 21,1 m na 9,65 m. W centrum znajduje się duży krzyż z figurą Chrystusa, a po bokach dwa obrazy w ramach: Jezusa Miłosiernego i św. Antoniego. Poniżej wmurowane, metalowe, połączane tabernakulum. Obok tabernakulum na ołtarzu przyściennym ustawiono figury św. Józefa i Matki Bożej. Ołtarz soborowy drewniany, podobnie lektorium.

Cmentarz parafialny pochodzi z pierwszej połowy XIX w. Najstarszy zachowany nagrobek datuje się tu na 1872 r. Obecnie powierzchnia cmentarza wynosi ok. 1,5 ha. W jego centralnej części znajduje się symboliczny grób ks. Józefa Płońskiego, zamordowanego w 1943 r. przez Niemców w Naumowiczach.

Plebania pochodzi z początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia (poświęcenie i oddanie do użytku w 1993 r.). Jest to budynek murowany, parterowy, z zagospodarowanym poddaszem i podpiwniczeniem.

W 1925 r. do parafii przynależało 1500 katolików, w 1974 r. – 3000, w 1997 r. – 1900, a w 2017 r. – ok. 1150. Obecnie zamieszkują oni 13 miejscowości: Bartniki, Bohatery Nowe, Bohatery Stare, Chorużowce, Dolinczany,

Jaczniki, Kopczany, Lichosielce, Lipszczany, Ponarlica, Rakowicze, Rygałówka i Siółko.

Pierwszym proboszczem był ks. Jakub Kondracki (1919-1921). Po nim funkcje tę spełniali kolejno: ks. Michał Piaszczyński (1921-1927), ks. Józef Borawski (1927-1934), ks. Józef Janucik (1934-1937), ks. Józef Płoński (1937-1943), ks. Stanisław Walczuk (1944-1945), ks. Antoni Kochański (1945-1959), ks. Stanisław Zaremba (1959-1967), ks. Henryk Sadłowski (1968-1975), ks. Eugeniusz Płoński (1975-1990), ks. Henryk Polkowski (1990-2001), ks. Grzegorz Zwierzyński (2001-2019), ks. Władysław Łada (2019-2022), ks. dr Andrzej Jaśko (5 XII 2019 – 16 IV 2020, administrator), ks. Adam Łosiewski (16 IV 2022 – 31 VII 2023, administrator), ks. Andrzej Sienkiewicz (od 2023 r.). Z parafii pochodzą m.in. ks. Grzegorz Burakiewicz, ks. dr Tadeusz Białous, ks. Adam Rakus SDB, s. Teresa Uściłowicz CSFN.

J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV w do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1967, s. 13-294; A. Szeremeta, *Lipsk w XVI – XVIII wieku*, w: *Lipsk nad Biebrzą – monografia historyczna do 1914*, red. Z. Koszytła, Białystok 1980, s. 9-55; W. Jemielity, *Diecezja łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990; E. Anuszkiewicz, *Z cyklu: Z wizytą w parafii Rygałówka, „Martyria”* 1999, nr 12, s. 12, 24; T. Białous, *Dzieje duszpasterstwa katolickiego parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Rygałowce w latach 1919-1999*, Olsztyn 2001 [mps BUWM]; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Rygałówka, „Martyria”* 2008, nr 10, s. 6, 24; W. Guzewicz, *Lipsk i okolice. Studium historyczne parafii dekanatu Lipsk*, Elk 2009, s. 57-66; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 467-469; *W Rygałowce – parafii na rubieżach diecezji, „Martyria”* 2013, nr 3, s. 13; T. Białous, *Rygałówka. Przeszość parafii i okolic*, Rajgród 2014; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 200.

Ryn (Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny)

W roku 1377 wielki mistrz Winfryd Kniprode wybudował w Rynie zamek, co uważa się za założenie miejscowości. Zamek uniknął zniszczenia przez wojny, ocalał również podczas pogromu i uprowadzenia w jasyr ludności przez Tatarów w 1657 r. Zamieniony na magazyn wojskowy, podupadł w 1814 r., a po pewnej przebudowie stał się więzieniem w 1853 r. Pożar w 1881 r. dokonał tu dość znacznych uszkodzeń. Po 1945 r. zamek stał się siedzibą urzędu miejsko-gminnego, domu kultury, biblioteki i muzeum, które mieściły się w nim do roku 2000. Potem przeszedł w prywatne ręce.

Ryn stał się miastem w 1723 r. Nazwę miejscowości tłumaczy m. in. XIX-wieczna legenda. Według niej krzyżackim założycielom zamku ryńskiego widok Jeziora Ryńskiego miał się skojarzyć z błękitem wód Renu. Legenda ta nie ma jednak podstaw źródłowych. W starych niemieckich dokumentach nazwę

Rynu wymieniano w różnych wersjach: Ryne, Reyn, Reyne, Rein, Reinn, dopiero zaś od 1792 roku systematycznie Rhein. Nazwa ta być może wiąże się z rynnowym kształtem jeziora, nad którym leży Ryn, jednakże asocjacja tej nazwy z Rynem jest zupełnie przypadkowa.

W średniowieczu nie było kościoła parafialnego, była natomiast kaplica św. Wawrzyńca na zamku, obsługiwana przez duchowieństwo krzyżackie. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1493 r. Po reformacji protestanci uczynili z niej zbór ewangelicki. Nowy kościół ewangelicki rozpoczęto budować w 1584 r., a w 1604 r. oddano go do użytku publicznego. W latach 1874-1876 uległ on gruntownym przeróbkom. Był to kościół neogotycki z wysoką wieżą, sięgającą ponad 40 m. W ołtarzu znajdował się obraz pt. „Zmartwychwstały Chrystus”. W wieży kościelnej wisiały trzy dzwony. Kościół ten uległ pożarowi jeszcze przed 1939 r. Po wojnie mimo starań nie przeszedł w ręce katolików i w latach 60. został całkowicie zniszczony, potem rozebrany, a na jego miejscu postawiono zajazd turystyczny.

Pierwszym znanym z nazwiska pastorem w Rynie był Leopold Langheimer. Pracowali tu również znani autorzy i tłumacze polskich pieśni religijnych Jan August Cochlovius (1703-1778) i Jakub Głódkowski (1721-1785). W drugiej połowie XIX w. superintendentem w Rynie był Jan Fryderyk Anders, autor wydanego w 1884 r. w Królewcu „Elementarza dla dzieci w polskich szkołach”. Przed 1945 r. ostatnim pastorem ryńskiej parafii ewangelickiej był Bukowski.

Początki pracy duszpasterskiej wśród katolików na terenie Rynu sięgają lat dwudziestych ubiegłego stulecia. Wtedy to dojeżdżali z Giżycka raz w miesiącu kapłani diecezjalni i odprawiali Msze św. w domach prywatnych. Podobnie było po 1945 r. Oprócz Rynu kapłani z Giżycka obsługiwali m.in. kościoły w Sterławkach i w Szymonce. 8 września 1957 r. bp Tomasz Wilczyński za zgodą ówczesnego przełożonego Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego powierzył pracę duszpasterską w Rynie księżom pallotynom. Samodzielna parafia pw. Niepokalanego Poczęcia NMP została utworzona w 1962 r. Obecnie wchodzi w skład dekanatu giżyckiego pw. św. Szczepana Męczennika.

Bezpośrednio po II wojnie światowej w miejscu, gdzie obecnie stoi kościół, wierni urządzili tymczasową kaplicę. W latach 1978-1980 kaplicę tę znacznie rozbudowano, tworząc w ten sposób dzisiejszy kościół z zapleczem duszpastersko-katechetycznym pod wezwaniem Matki Bożej Częstochowskiej. Jego projektodawcą był mgr inż. R. Kozioł. Obiekt poświęcił bp warmiński Józef Glemp 1 czerwca 1980 r.

Kościół pod wezwaniem NMP jest orientowany, bezstylowy, postawiony na planie prostokąta z wieżą od strony zachodniej, pokryty dachem dwuspadowym. Całkowita długość świątyni wynosi 28 m, szerokość zaś 12 m. W wieży kościoła umiejscowiono dzwon spiszowy o wadze 347 kg, poświęcony Miłosierdziu Bożemu.

Kościół posiada wnętrze o układzie jednonawowym. W centralnej części prezbiterium znajduje się duży drewniany krzyż rzeźbiony z figurą Ukrzyżowanego oraz obraz NMP. Na osi kościoła umiejscowiono metalowe tabernakulum. Ołtarz soborowy stanowi prosty stół wykonany z marmuru, podobnie jak podstawa tabernakulum i ambonka. Poza tym są dwa ołtarze boczne: Jezusa Miłosiernego i Najświętszej Maryi Panny.

Na terenie parafii znajdują się dwie kaplice filialne. Jedna z nich umiejscowiona jest w budynku mieszkalnym w miejscowości Monetki. Zajmuje pokój o powierzchni 44,9 m². Mszę św. sprawuje się tu systematycznie w każdą niedzielę i święta od 1 października 1998 r. (czyli dnia, kiedy została ona poświęcona przez bpa Wojciecha Ziembę).

Druga kaplica znajduje się we wsi Ławki. Do jej powstania przyczynili się mieszkańcy dawnego PGR-u w Ławkach, którzy w 1999 r. zwrócili się z prośbą do zarządcy majątku w Ławkach o przekazanie budynku po byłej stolarni o powierzchni użytkowej 50 m² na cele kultu. Po otrzymaniu pozytywnej odpowiedzi przystąpiono do adaptacji budynku. Kaplicę tę poświęcił bp Wojciech Ziemia we wrześniu 1999 r.

Plebania w Rynie to obiekt murowany, przylegający bezpośrednio do kościoła od strony wschodniej. Została wybudowana na planie prostokąta w 1983 r.

Parafia nie posiada własnego cmentarza. Korzysta z cmentarza komunalnego położonego przy drodze do Olsztyna. Cmentarz jest ogrodzony, ma ok. 5 ha powierzchni. Odległy jest od kościoła parafialnego o ok. 1 km.

W 1997 r. do parafii należało 4250 katolików, a w 2017 r. – 3750. Obecnie w skład parafii wchodzi 26 miejscowości: Bachorza, Canki, Głębowo, Hermanowa Wola, Knis, Knisówka, Krzyżany, Ławki Kol., Ławki (były ZR), Mierzejewo, Mioduńskie, Mleczkowo, Monetki, Mrówki, Rybicał, Ryn Kol., Ryn, Ryński Dwór, Ryńskie Pole, Sądry, Siejkowo, Skop, Skorupki, Słabowo, Szczerczbowo, Tros oraz Wejdyki.

Po 1945 r. duszpasterzami w Rynie byli: ks. Jan Ostrowski (28 IX 1946 – 14 VI 1949), ks. Kazimierz Cyganek (21 VII 1949 – 31 VII 1951), ks. Stanisław Zajac (13 X 1951 – 21 XI 1951), ks. Czesław Tyma (31 VIII 1951 – 1 VII 1957), ks. Tadeusz Pawluk (21 VI 1957 – 29 VIII 1957). Od momentu przejęcia parafii przez pallotynów posługę rządcy parafii pełnili: ks. Stanisław Hereśniak SAC (1957-1968), ks. Jan Czajkowski SAC (1968-1969), ks. Władysław Nadybał SAC (1969-1975), ks. Ryszard Witkowski SAC (1975-1983), ks. Tadeusz Łojas SAC (1983-1993), ks. Marek Strzelecki SAC (1993-1996), ks. Andrzej Misiun SAC (1996-2005), ks. Sylwester Fiećko SAC (2005-2017), ks. Tomasz Stefanowski SAC (od 2017 r.). Obok proboszcza w parafii pracuje jeszcze kilku innych księży. Z parafii pochodzą m.in. ks. Mirosław Dragiel SAC, ks. Tadeusz Parda SAC, ks. Jacek Smyk SAC, s. Mariola Nacewicz (służka) oraz s. Natanaela Grażyna Święconek CSFN.

A. Wakar, T. Willa, *Giżycko. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1966; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Ryn, „Martyria”* 2005, nr 10, s. 7, 24; K. Jewtuch, *Powstanie, organizacja i formy duszpasterstwa w parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Rynie od chwili powstania do 2004 r.*, Olsztyn 2005 [mps BUWM]; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 470-472; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 201.

* * *

Churches and Parishes of the Diocese of Elk (Part 21)

Summary

The article presents the church centers in Rutka Tartak (Our Lady Queen of the Polish Crown), Rydzewo Giżyckie (Saint Andrzej Bobola), Rydzewo Rajgrodzkie (Saint Wojciech Bishop and Martyr), Rygałówka (Transfiguration of the Lord) and Ryn (Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary).

Keywords: Rutka Tartak, Rydzewo (Giżyckie), Rydzewo (Rajgrodzkie), Rygałówka, Ryn, Diocese of Elk, Catholic Church.

Bibliografia

- Białous T., *Rygałówka. Przeszość parafii i okolic*, Rajgród 2014.
- Guzewicz W., „Powiedz ludziom, niech więcej nie płaczą...”. *Słownik biograficzny zmarłych księży diecezji elckiej (1992-2017)*, Elk 2017.
- Guzewicz W., *Chryścianizacja Europy Środkowej*, „Studia Elckie” 9(2007), s. 383-404.
- Guzewicz W., *Diecezja elcka w zarysie (1992-2012)*, Elk 2012.
- Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji elckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992-2017*, Elk 2018.
- Guzewicz W., *Lipsk i okolice. Studium historyczne parafii dekanatu Lipsk*, Elk 2009.
- Guzewicz W., *Przeszość i teraźniejszość diecezji elckiej*, w: *Diecezja elcka*, red. K. Bujnowski, W. Guzewicz, A. Kubasik, Elk 2009, s. 10-19.
- Guzewicz W., *Świadeństwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Elk 2019, s. 71-81.
- Guzewicz W., *Wojenne losy duchowieństwa na Suwalszczyźnie w okresie okupacji hitlerowskiej (1939-1944)*, Elk 2008.
- Jemielity W., *Diecezja łomżyńska. Studium historyczne parafii*, Łomża 1990.
- Jemielity W., *Utworzenie parafii Rutka-Tartak*, „Rocznik Augustowsko-Suwalski” 7(2007), s. 79-87.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012.
- Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017.
- Wiśniewski J., *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1967, s. 13-294.

WOJCIECH GUZEWICZ*

Ks. Zdzisław Mazur, *Pro memoria*, wybór tekstów: Łukasz Kawałiło, Rzeszów 2024, ss. 309.

W połowie roku 2024 ukazała się książka pt. „Pro memoria”. Jej Autor – ks. dr Zdzisław Mazur – to kapłan diecezji elckiej, który po przejściu na emeryturę (2020) zamieszkał w rodzinnych stronach w Rzeszowie. Przedtem był proboszczem parafii pw. św. Brunona w Giżycku (1992-2020), a jeszcze wcześniej w Pozezdrzu (1987-1992). Przez kilka miesięcy sprawował także urząd rzędcy parafii katedralnej w Elku (1992). W diecezji elckiej, ale nie tylko, znany jest także ze swej działalności pisarskiej i dydaktycznej. Do tej pory opublikował m.in. 7 książek i druków samodzielnych, 5 artykułów naukowych i ponad 170 artykułów popularnonaukowych. Posiada doktorat z teologii biblijnej zdobyty w 1989 r. w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie oraz dwa magisteria z teologii (z historii Kościoła i teologii biblijnej). Jako wykładowca kształcił młodzież m.in. w instytutach teologicznych oraz seminariach duchownych (w Elku i Grodnie). W życiu ks. dra Zdzisława Mazura można zatem wyodrębnić co najmniej dwa pola działalności: naukowe i pastoralne.

Książka „Pro memoria” to zestaw materiałów, które w znacznej części zostały już opublikowane bądź to jako samodzielne artykuły popularnonaukowe, bądź też jako części w pozycjach okolicznościowych, a tutaj zostały wybrane przez p. Łukasza Kawałiło i pogrupowane w pewne bloki tematyczne. Oprócz noty biograficznej o Autorze znajdują się w książce przemówienia okolicznościowe, wybrane artykuły o tematyce biblijnej, materiały na temat św. Brunona z Kwerfurtu, wybrane artykuły o tematyce historycznej oraz varia (tutaj zamieszczono tylko jeden materiał, a mianowicie odezwę proboszcza giżyckiego do parafian, mieszkańców Giżycka, powiatu giżyckiego, wszystkich ludzi dobrej woli z okazji Wielkanocy). W zakończeniu książki umieszczono wykaz publikacji zaczerpnięty z pracy ks. Wojciecha Guzewicza pt. „Talent i trud. Potencjał naukowy duchowieństwa diecezji elckiej w latach

* ks. Wojciech Guzewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

1992-2017” (s. 103-110) – nie wskazując przy tym ani dzieła, ani samego autora. Pewną słabością książki jest także i to, że nie ma w niej zawartych informacji, które materiały były już raz upublicznione, a które ukazały się po raz pierwszy w omawianej książce. Ostatnim materiałem w książce jest słowo pożegnania skierowane do parafian w lipcu 2020 r., tj. w momencie przekazania parafii i odejścia ks. Zdzisława Mazura na emeryturę.

Tytuł książki sugeruje, iż jest ona „dla pamięci”(= pro memoria). Chodzi w niej więc o upamiętnienie dorobku intelektualnego i pastoralnego ks. dra Zdzisława Mazura. Czy spełniła zatem swoje zadanie? Myślę, że tak, chociaż stanowi jedynie punkt wyjścia do pełnej monografii na temat życia i działalności ks. dra Zdzisława Mazura. Komu należy zatem tę książkę polecić? Przede wszystkim środowiskom, w których żył i pracował ks. Zdzisław Mazur. Czytelnik pozyska nie tylko wiedzę szczegółową o rzeczach, ludziach i zdarzeniach określonego miejsca i czasu, ale nierzadko inspirację do refleksji nad losami takich małych społeczności lokalnych. Może nawet dozna wzruszenia, jeśli sam brał udział w opisywanych wydarzeniach czy spotkaniach. Wydaje się, że każdego człowieka związanego z Kościołem i naszym regionem poruszy lektura tej pracy. Powinna trafić też do szkolnych i parafialnych bibliotek Mazur, a także na półki miłośników i badaczy lokalnych dziejów i tutejszej kultury.

MARCIN SIEŃKOWSKI*

Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Wspólna droga – różne zadania. Świeccy i duchowni w Kościele”, WSD w Elku, 27 stycznia 2024 r.

Sympozjum naukowe zorganizowane 27 stycznia 2024 r. w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elckiej było już jedenastym w cyklu Interdyscyplinarnego Dnia Świętego Tomasza z Akwinu¹. Tym razem temat ogólnopolskiej konferencji naukowej brzmiał: „Wspólna droga – różne zadania. Świeccy i duchowni w Kościele”. Podobnie jak przez ostatnie lata sympozjum było adresowane głównie do alumnów i wykładowców WSD w Elku, duszpasterzy, katechetów, przyszłych katechistów i osób zainteresowanych problematyką współpracy duchownych i świeckich. Zaproponowany temat zgromadził kilkudziesięciu uczestników nie tylko z Elku.

Komitet Organizacyjny sympozjum utworzyli: ks. dr Marcin Sieńkowski (przewodniczący) – rektor WSD w Elku; ks. dr hab. Tomasz Kopiczko, prof. UKSW; ks. dr Jacek Uchan – dyrektor Wydziału Duszpasterstwa Ogólnego Elckiej Kurii Diecezjalnej; ks. dr Tadeusz Białous – Fundacja Zdumienie; mgr Marta Rózio – Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Olsztynie Filia w Elku.

W skład Komitetu Naukowego weszli: ks. prof. dr hab. Piotr Tomasik – UKSW; ks. prof. dr hab. Paweł Mąkosa – KUL; ks. dr hab. Roman Buchta, prof. UŚ; ks. dr hab. Stanisław Adamiak, prof. UMK; ks. dr Paweł Tarasiewicz – Adler-Aquinas Institute, Manitou Springs, CO, USA.

Sympozjum odbyło się pod patronatem: „Martyrii” – Czasopisma Społeczno-Katolickiego Diecezji Elckiej oraz Stowarzyszenia Katechetów Polskich.

* ks. Marcin Sieńkowski – Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej, Elk
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0679-5006>; e-mail: sienkowskiMarcin@interia.pl

¹ Por. T. Kopiczko, M. Sieńkowski, *Sympozja naukowe ku czci św. Tomasza z Akwinu w Wyższym Seminarium Duchownym w Elku w latach 2013-2023*, „Studia Elckie” 25(2023), nr 3, s. 265-283.

Symposium rozpoczęło się Mszą Świętą koncelebrowaną sprawowaną w kaplicy seminaryjnej pod przewodnictwem bp. Dariusza Zalewskiego, biskupa pomocniczego diecezji ełckiej. W homilii przywoływał on obrazy, które na przestrzeni dziejów służyły zilustrowaniu Kościoła (np. Mistyczne Ciało Chrystusa; Łódź na morzu), a dzięki temu także wzajemnych relacji i miejsca, jakie zajmują w nim duchowni i świeccy. Nawiązując do tematu symposium bp Zalewski zaznaczył, że różne zadania spełniane w Kościele są równie ważne, a spełniające je osoby potrzebują siebie nawzajem.

Naukowa część konferencji składała się z dwóch części, które odbywały się w Aula Magna. W części pierwszej zostały wygłoszone dwie prelekcje, które poprzedziło wystąpienie wprowadzające. Część druga zawierała jeden referat, po którym nastąpiło podsumowanie wraz z dyskusją.

Sesję naukową rozpoczął ks. dr Marcin Sieńkowski, rektor WSD w Ełku, który, po przywitaniu prelegentów i przybyłych gości, wygłosił wprowadzający referat pt. „Podstawy wspólnej drogi i różnych zadań Ludu Bożego”. Wskazał powody, które przyczyniły się do podjęcia na symposium kwestii relacji między duchownymi i świeckimi. Jednym z nich był synod biskupów o synodalności (wspólna droga), innym – Szkoła Katechistów Diecezji Ełckiej zainaugurowana 9 grudnia 2023 r., a jeszcze innym – zmniejszająca się liczba powołań do kapłaństwa. W oparciu o *Konstytucję dogmatyczną o Kościele (Lumen Gentium)* Soboru Watykańskiego II ks. Sieńkowski przypomniał, na czym polega wspólna droga duchownych i świeckich oraz jakie są ich zadania.

Następnie ks. dr Rafał Pokrywiński z UKSW rozwinął temat: „Stany w Kościele według tradycyjnej eklezjologii”. Punktem odniesienia było dla niego dzieło Juana de Torquemady pt. „Summa de Ecclesia”. Zauważył, że podział na świeckich i duchownych jest naturalnym i zrozumiałym podziałem w Kościele. Jednakże w celu poprawnego uchwycenia roli jednych i drugich sugerował poznanie nauczania na temat samego Kościoła (eklezjologia). Według Juana de Torquemady najważniejszym podziałem w Kościele jest podział na Głowę i członki Ciała. W związku z tym prelegent wyjaśniał symbolikę poszczególnych członków oraz ich wzajemne powiązania.

Dr Dariusz Chmielewski z Poznania podjął zagadnienie: „Wyświęceni i poślubieni – obok czy razem?” Powołując się m.in. na Katechizm Kościoła Katolickiego, tłumaczył, na czym polega wspólna misja osób, z których jedni są związani sakramentem małżeństwa, a inni przyjęli kapłaństwo. Podkreślał, że w nauczaniu Kościoła te dwa sakramenty nie konkurują ze sobą, lecz się uzupełniają, czyli współdziałają i współpracują. Na dowód tego przywołał wybrane myśli ks. Henriego Caffarela.

Oprócz tego dr Chmielewski nawiązywał do II Kongresu Teologii Praktycznej „Parafia Jutra” (19-21 września 2023 r., Licheń), podczas którego akcentowano konieczność nawrócenia pastoralnego. Jednym ze skutków tego rodzaju nawrócenia jest odkrywanie i realizowanie różnorodności powołań w Kościele. Zdaniem Chmielewskiego, służą temu m.in. różne ruchy, wspólno-

ty i inicjatywy podejmowane na rzecz małżeństwa i rodziny, które przyczyniają się do uformowania dojrzałych osób dorosłych. W tym kluczu w dalszej części wystąpienia prelegent z Poznania wskazał i omówił wybrane wspólnoty istniejące i działające w Kościele w różnych miejscach świata.

Po przerwie został zaprezentowany dwugłos na temat: „Zaangażowanie wiernych świeckich we współczesnym Kościele – dwie perspektywy”. Przygotowali go pracownicy naukowcy Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie: prof. dr hab. Anna Zellma oraz ks. dr hab. Wojśław Czupryński.

Swoją prelekcję rozpoczęli od uściśleń terminologicznych związanych z określeniami: duszpasterz, pośrednictwo zbawcze, relacja między Bogiem a człowiekiem (rozdzielanie wiary od religijności). Następnie zostały podane dokumenty (od soborowych po współczesne), w których jest mowa o roli i współpracy świeckich i duchownych. Dwugłos został podzielony na kilka części. Pierwsza z nich została poświęcona naturze Kościoła (wymiar eklezjologiczny) oraz przemianom społecznym (wymiar kariologiczny), druga dotyczyła osób świeckich (ich potencjału i obszarów aktywności w odniesieniu do potrójnej misji Chrystusa), kolejna (podsumowanie) została poświęcona konieczności zmian. W tej ostatniej części prelegenci akcentowali nawrócenie pastoralne oraz odnowiony model duszpasterstwa (który jest pozbawiony schematu typu: informacja, organizacja, akcja, a opiera się na świadectwie i partycypacji), a także podkreślali rolę kobiet w Kościele i wartość dobrych praktyk w duszpasterstwie.

Podsumowaniem sympozjum było wystąpienie ks. dr. hab. Tomasza Kopiczko, prof. UKSW zatytułowane: „Wspólnie czy osobno? Na drodze do *communio*”. Było ono zarazem wprowadzeniem w dyskusję, w którą włączyli się także słuchacze. W odpowiedzi na pytanie postawione w tytule swego wystąpienia ks. Kopiczko zaznaczył, że najważniejsza jest ta perspektywa, w której łączą się działania świeckich i duchownych.

Na zakończenie głos zabrał bp Dariusz Zalewski, który podziękował prelegentom oraz organizatorom konferencji. Następnie prelegenci i goście zostali zaproszeni na poczęstunek do refektarza seminaryjnego.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że (po sympozjum) zaprezentowane tematy uzyskały kształt artykułów naukowych, zostały zrecenzowane i opublikowane na łamach kwartalnika „Studia Łękie” 26(2024), nr 3. Dzięki internetowej edycji czasopisma i otwartemu dostępowi zainteresowani czytelnicy mają możliwość sięgania do wszystkich treści i materiałów zaprezentowanych podczas styczniowego sympozjum.

